دیاره مەبەسی نووسەر لە پووچاندنەوەی هێرش بۆ سەر ئینتەرناشنال هەم گاڵتە کردنە بە هێرش بەرەکان بەوەدا گۆیا لەو هێرشەدا مەسەلەکەی «خەنجەر لە کا» دەکوتنەوە، هەم پشتگیری کردنە لە بەرەی مارکسیستی میسر بەوەدا کە بەسەرچوونی ئینتەرناشنال لە خۆوە گومانی پێوەندی مارکسیستی وڵاتێکی وەک میسر بە شیووعیەتی جیهانییەوە دەرەوێنێتەوە. لەمەشدا چ گلەیی نایەتەوە سەر نووسەر چونکە کە ئێمە لێی بسەلمێنین تاکێکی ئەو بەرەیە بێت باشتر لێی دەسەلمێنین پشتگیری لێ بکات. بەڵام گلەیی لێ نەکردنی نابێتە مانیع لە دەرخستنی ئەو چاوبەستەکێیە زیرەکانەی کە لە قسە و ڕاوێژەکەیدا هەیە، وەک بۆیشت ڕوون دەبێتەوە چی لەبارەی ئەو قسانەیەوە دەینووسم پێوەندی بە لێکدانەوەکانمەوە هەیە. دوای ئەمەش دەبێ بڵێم من لە دوورەوڵاتەوە چ دەخلێکم نییە بەسەر ئەو هەرایەی کە لە نێوان بەرەی چەپ و ڕاستی میسردا هەڵگیرساوە تەنها تێبینییەکم هەبێ لەبارییەوە ئەوەیە کە چەپی میسر لەگەڵ بێدەسەڵاتی خۆیدا هەتا بڵێی پیتۆڵترە لە بەرەی ڕاست. ئەو کەسەی «روزالیوسف» ی سەردەمی سەرنووسەرایەتیی «عبدالرحمن الشرقاوي» ی بەرەی چەپ لەگەڵ «روزالیوسف» ی سەردەمی«مرسي الشافعي» بەرەی ڕاست پێک بگرێ دەزانێ فەرقی نێوانیان لە چ ڕادەیەکدایە. با بێینە سەر قسەکانی مامۆستا صلاح حافظ:

من و تۆش دەزانین بزووتنەوەی شیووعیی جیهانی کەرتکەرت و بڕبڕ بوو تا ئەوەی دۆستایەتی لەگەڵ ناشیووعییاندا دەگۆڕێتەوە بە هی نێوان شیووعییان بەڵام ئەم پووچانەوە و نەهاتنەدی بەڵێنەکانی شیووعیەتی جیهانی لەوەدا کە دەیگوت بەرژەوەندی چینی چەوسێنراوە لە هەموو جیهاندا دەبێتە یەک گرتنێکی ئەبەدی چینی هەژار و دەشبێتە هۆی لەناوچوونی چەوسێنەرەوە، ئا ئەم پووچانەوەیە هەزارویەک پرسیار هەڵدەستێنێ بە دەوری سەرجوملەی ئەو فەلسەفەیەی کە شیووعیەتی جیهانی لێ هەڵقولیوە. هەرچەند من لێرەدا ماوەم نییە لەبەر تیشکی ئەم ڕاستییەدا بە دەرنەچوونی بەڵێنێکی زۆر گەورەی مارکسیزم هەموو ئەو دەفتەرانە بخوێنمەوە کە لە جیهانی کۆمیونیستدا بە پووچانەوەی ئینتەرناشنال ڕەش بوونەوە، دیسانەوە ڕێم هەیە لەبەر ڕۆشنایی ئەو بیروباوەڕەی لەم نووسینەدا دەوری هەڵدێم قسەکانی صلاح حافظ بە زۆر لادا هەڵسەنگێنم و ناواقیعیەتەکی تێیاندایە دەری بخەم بێ ئەوەی ناچار بم قسەکانی هەڵگێڕمەوە بۆ ئەو مێژوە دوورەی کە بزووتنەوەی «اممیة» تێیدا بوو بە بەردی بناخەی مارکسیزم.

صلاح حافظ بە تێ بردن و چاونووساندن دەیەوێ بە خەڵق بسەلمێنێ تێک چوونی دۆستایەتی نێوان هەندێک لە دەوڵەت و حیزبە شیووعیەکان بەڵگەیە بۆ ڕووخانی «اممیة» و بەوەدا شیووعیەتی وڵاتێکی وەک میسر بە شێوەی ئۆتۆماتیکی شوبهەی ناقەومایەتی و شوێن بێگانە کەوتنی لێ دەتەکێتەوە کەچی ڕاستییەکەی تا ئێستاش زۆرینەی بەرەی شیووعیی عالەمی سێیەم نەیتوانیوە لە داوی «اممیة» ڕەها بێ وەک کە حیزبە شیووعیەکانی ئەوروپای ڕۆژاوا خەریکن بە تەواوی لێی ڕەها بن. بێ ئەوەی هیچ توهمەی ناجایەز لە صلاح حافظ و هاوڕێکانی بگرم دەتوانم بڵێم بەرەی مارکسیستی میسر لەوەتەی هەیە بەدرێژایی تەمەنی شۆڕشی ١٩٥٢ ش بە ئاشکرا دۆستایەتی خۆی بەو بەرە کۆمیونیستە بەرفرەوانەوە

بەخشیوە کە یەکیەتیی سۆڤیەت سەرکردایەتی دەکات و بۆی ماندوو بوە ناوناوە قوربانیشی بۆ داوە. هەڵبەت ئەم قسەیەی من تەنها دەرخستنی هەڵوەستی مارکسیستەکانی میسری لە ئاست شیووعیەتی جیهانی مەبەستە و کەم و زۆر دەخلی نییە بەسەر هەڵوەستی بەرەی ڕاست و ناوەڕاست و مامناوەنجی میسرەوە کە بەرەیەکی هەڕەمەی بێ سەروبەر و بێ ئایدیۆلۆجییە زۆر جارانیش ناوی مرۆڤی عەیبدار لە رووپەڕە هەرەپێشەوەکانی ئەو بەرەیەدا دێت یەکجاریش نازیرەکانە لە هێرش بردن و خۆپاراستندا دەجمێت و دەجووڵێت ژمارەیەکی بەرچاویشی لە گیرفان پڕکردن بەولاوە هیچ ئومێد و ئامانجێکی دیکەی نییە.

بێگومان مارکسیەکانی میسر و برادەرەکانیان هەمیشە لە تێک چوونی دۆستایەتیی نێوان دەوڵەتی میسر و بەرەی شیووعیەتی دەرەوەدا لایەنی شیووعیەتی گرتوە نەشم دیت بۆ حیسابی میسر ڕەخنە لەو بەرەیە بگرێ، بەو دواییە نەبێ کمێک بەدەم پرۆپاگاندەی شیووعیەتی دەرەوەی میسردا هاتەوە و نەختێکی لەسەر ڕێجیمی میسر کردەوە... بەهەمەحاڵ ئەم دیاردەیەی پشتگیری کردن لە بزووتنەوەی کۆمیونیستی جیهانی لە غەیری میسریشدا ئاشکرایە، خۆ لە نێو کوردانیدا هەر مەپرسە. لەوەش بترازێین، ئێمە ئەگەر قسەکانی صلاح حافظ – مان سەلماند ئەوسا دەبێ لە خەڵقی دیکەش بسەلمێنین کە «استعمار» بەسەرچوە کەچی صلاح حافظ بەر لە هەموو کەس ئەم قسەیە ڕەفز دەکات و زمان لە «ئیستعماری نوێ» گیر دەکات و بە جێگری هی کۆنی دادەنێت. هەر چۆنێک بێ، لێرەدا، مەبەستی بنجیی دیکەم هەیە: من دەمەوێ لە ڕووی نامەوزووعی بوون و سەلبی بوونی قسەکانەوە لێیان بدوێم.

هەڵوەشانەوەی دەولییەی سێیەم و بەگژیەکدیدا چوونەوەی دەوڵەت و پارتە شیووعیەکان ئەوە ئیسپات دەکا کە هەموو ئەو دڵگەرمی و دەمارکشتی و توهمە لە خەڵق گرتن و قوربانی دان و نماییشت کردن و مان گرتن و هەزاران هەزار هەڵوەستی دیکە کە شیووعیەکان و دۆستەکانیان لەبەر ڕۆشنایی ئینتەرناشناڵدا دەیانکرد و واشیان ڕادەنواند کە بەردەوام بوون و بەرەوپێش چوونی شیووعیەت و خەباتی چینایەتی و مافی هەژاران لە جغزی بەرفرەوانی مرۆڤایەتیدا بەندە بە ئینتەرناشنالەوە، ئا ئەو هەموو ئەرک و زەحمەتە هیچی دروست و پێویست نەبوو بگرە بەشێکیشی لە خەباتی ئێرە و ئەوێدا زەرەربەخش بوو [وەک هەڵوەستی زێدە عەیبداری شیووعیەکانی ئەورووپای ڕۆژاوا لە دەمی ڕێک کەوتنەوەی ستالین و هیتلەر].

صلاح حافظ ئەگەر ڕاستییان پشت گوێ نەخات و لەگەڵ خۆیدا بڵێ: ئومەمیەتێکی کە دەبوو بە پەیدابوونی دەوڵەتی شیووعی بەردەوام و گەشەکردوو بێ، ئنجا دەوام نەکات و تێ بچێ، نەدەبوو بە هیچ کێشانە و پێوانەیەک ببێتە بەردی بناخەی خەباتی هەرچی ڕێکخراوی سەر بە چینایەتی و هەرچی جەماهیری سەر بە چەپ هەیە بە شێوەیەک یەکیان بەند بێ بەوی دیکە. کە پەیدابوونی دەوڵەتی شیووعی بکێشێتەوە بۆ نەمانی ئومەمیەت لە حاڵێکدا چاوەڕوان دەکرا ئەبەدی بوونی بە ئیسپات بگەیەنێ یەکسەر دەمخاتە سەر پرسینەوە لەوەی کە ئەرێ ئەی خزمینە، هاوڕێینە، کەس و براکانم، ئەدی ئەو هەموو خەڵق و خوایە بۆچی بە درێژایی پتر لە سەد ساڵ [مەبەست ڕۆژی دەرچوونی کۆمیونیست مانیفێستۆیە لە ١٨٤٠] خەریکی پاراستنی شتێک بوون کە دەبوو هەر بمرێ؟ هەر شیووعیەتیش بیکوژێ نەک

دوشمنەکەی؟ خۆ دەشزانم – من کە صلاح حافظم – پەیدا بوونی دەوڵەتی شیووعی بە هۆی ئومەمیەتەوە نەبوو: زەرفێکی مێژوویی یەکجار دەگمەن بە سەرکردایەتی «لینین» ێکی یەکجار بە بڕشت لە وڵاتێکدا شیووعیەتی دروست کرد کە بە پێی فکری مارکس نەدەبوو شۆڕشی شیووعی تێدا سەربکەوێ. دیتنی ئەم بەدیهییە وام لێ دەکا – من صلاح حافظم – خۆ بدزمەوە لەو پەرگیری و چەپڕۆییانەی ئێستا دەزانین بێلزوم بوون، ئەو قوربانییانەش نەدرێن کە هەڵوەشانەوەی ئومەمیەت بێلزوم بوونیانی لە کۆن و نوێدا دەرخست...

بە نیسبەت صلاح حافظەوە کە میسرییە دەبێ پتر لە عەرەبێکی دیکە دڵ بریندار بێ بۆ ئەو گیانبازییەی کە پرۆلیتاریای میسر لە پێناو ئومەمیەتدا کردوەتی چونکە میسر بەر لە سەد ساڵ تاکە وڵاتێکی عەرەب بوو سەرەتای چینی پرۆلیتاریای تێدا دەرکەوتبوو، پێبەپێش لەگەڵ فراژی بوونی دەلکا بە خەباتی چینایەتی و خزمەتی ئومەمیەت تاکوو سەرجەمی ئەرک و زەحمەتی پرۆلیتاریای میسر لەو خزمەتەدا لە تێکڕای ئەو ئەرکەی تێپەڕاند کە هەموو پرۆلیتاریای عەرەبی دەرەوەی میسر بەخەرجی دا، ئنجا لە خەسارەتمەندی بەولاوە نەچوە دەفری ئەو هەموو ئەرک و زەحمەتەوە... سەیر لەوەدایە، ئەی خوێنەری کورد، کەوا ڕەنگە من تەنها کەسێک بم لە دوورەوە و بێدەسەڵاتانە خەفەتی ماڵ کاولی سەدان و هەزاران کرێکاری ڕەنجبەری هەناسە ساردی قاهیرە و ئەسکەندەریە و «المحلة الكبرى» م خواردبێ لەو فیداکارییە بێلزومەی پێشکەشی ئومەمیەتیان دەکرد. کاشکی هەر نەبوایە یەک گوڵە گەنم لەو کێڵگە خوێناوییە زادی تێ گەڕابایە... دەنکە زیوانێکیشی لێ شین نەبوو.

سەلاح حافز لە گوتارەکەیدا شتێکی گرنگی دیکەش فەرامۆش دەکات: بەر لەوەی ئومەمیەت بڕمێت ئەگەر کەسێک گوتبای ڕۆژەک لە ڕۆژان ئەم ئینتەرناشنالە لەبەر ناواقیعیەتێکی تێیدایە دەڕمێت سەدی وەک سەلاح حافز لە بەرەی شیووعیەتی ئەم جیهانە کابرایان دەدایە بەر هەزارویەک توهمەی نۆکەرایەتیی ئیستیعمار و بۆرجوازیەتی و کۆنەپەرستی و دوشمنایەتیی هەژاران. خۆ ئەگەر کەسێک گوتبای دەوڵەتە شیووعیەکان زووبەزوو دەست دەدەنە دوشمنایەتیی ناوخۆیی، سەلاح حافز و سەدانی وەک ئەو دەیانگوت کابرا وڕینە دەکا وەیا بەنگی کێشاوە وەیا هەر نەبێ پارەی وەرگرتوە، کەچی ئەگەر مرۆڤ چاوی خۆی لە ڕاستییە زلەکانی ئەم جیهانە نەنووقێنێ دەزانێ و دەبینێ شەڕی نێوان خەڵق هەر لەسەر «Surplus Value– زێدە نرخ» و تەناقوزی نێوان چینەکان نییە، مێژووش لەسەر تاکە بنیچەی مادده و سوود و زەرەر هەڵ نەستاوە، بەرژەوەندی قەومیش لەوانە نییە خێرابەخێرا لە ژێر سێبەری چەند دروشمێکی تازەی ڕەگ دانەکوتاودا سپیپات ببێتەوە.

گرێوگاڵی بێسەروبنی دنیا و بەرژەوەندی هەمەجۆری کۆن و تازەزاو و نەفسی مرۆڤی وەها چین لەسەر چین و تۆژاڵ تۆژاڵ بە هەزارویەک هۆ و هاندەر و پەک خەر و ڕاکێشەر تەفسیر ناکرێ، هەزارویەک ڕێگەی جوداجوداش بەشی ئەوە ناکات هەموو ئادەمیزادی تێڕا بڕوات، دە هەزار یاسا و نەزەریە و پێشبینی و بیروڕا و فەلسەفەی لەیەک نەکردووش ناتوانێ هەموو جۆرە جموجووڵ و تێک هەڵقژان و ئاشت بوونەوە و ڕازی بوون و تۆران و ئازایی و ترسنۆکی و دوژمن نەوازی و دۆست ڕەنجاندن و چاکە و خراپە و پیاوەتی و نامەردی و چوونەپێش و پاشەکشە... و... هتد تێ بخوێننەوە، ئنجا

ئەوانەی لە لاباس و ڕێکەوتدا دان بەو ڕاستیانەشدا دەهێنن دەیانەوێ پێت بسەلمێنن کە فەلسەفەکەی ئەوان بەشی هەموو شت دەکات و لێشی زیادە ئیتر هەر جارە کە فەلسەفەکەیان کورتی هێنا دێن لەبەر یەکی دەکێشنەوە – وەک لاستیک – وەیا پارچەی زیادی پێوە دەنێن – وەک گوریس – بەلای باوەڕی منەوە سەلاح حافز و هاوڕێکانی لە جیاتی ئەوەی بە دەم ئەو کەسانەدا بچنەوە کە لچک و لێو لە هەڵوەشانەوەی ئومەمیەت هەڵدێنن وەیا هێرش دەبەنە سەر چاولێکەری شیووعیەتی ناوخۆیی لە شیووعیەتی دەرەوە، دەتوانن پەند لە نەگەیشتنەجێی بەڵێن و پێشبینیەکانی نەزەریەی ماددی وەربگرن بۆ ئەوەی شوێن هەنگاوی ئیمڕۆ و سبەینێیان باشتر ببینن چونکە دیارە ئەو تیشکانەی لەو نەزەریەوە هەڵدەستنەوە بایی ڕوون کردنەوەی ئەم جیهانە نامەحدوودە ناکات، کەواتە پێویستە ڕووناکایی دیکە بهێننە سەر واقیع، ئیحتیمالی دوەم و سێیەمیش بخەنە پاڵ ئەو تاکە ئیحتیماڵەی کە ماددییەت دەیکاتە «حتمية» و دەریش ناچێ.

ئاشکرایە بەشێکی زۆری هەڵوەستی سەلاح حافز زادەی داخستنی هۆش و نەفسی خۆیەتی بەرانبەر ئەو ڕاستییە ڕۆشنانەی کە لەگەڵ قودسییەتی باوەڕەکەی ڕێک ناکەون دەنا دەبوو لەگەڵ خۆیدا بڵێ: «یا فاین!!» ئومەمیەت لە جیاتی چەسپان هەڵوەشایەوە... دەوڵەتە شیووعیەکان بوون بە دوژمنی یەکتر... سۆڤیەت و یۆغۆسلاڤیا لەگەڵ هەبوونی هەموو پێداویستێکی هاریکاری و ڕێک کەوتن و تێک گەیشتن و گونجانی بەرژەوەندیدا نەیانتوانی بگونجێن، چ جایی برادەر بن... ئنجا چۆن دەشێ لەسەر تاکە بنجی تەماوی و خەیاڵاوی «هاوڕێیەتی» ی چینی کرێکار خۆمان بەوە ئیقناع بکەین کە دەبێ کرێکاری مەکسیک و «نجع حمادی» ڕێیان هەبووبێ بەر لە ١٣٠ ساڵ لە یەک بزووتنەوەدا کۆ ببنەوە؟ کە سەرۆکی دوو دەوڵەتی شیووعی بە دەوری مێزی ڕازایەوە لەبەر شەوقی کارەبا و نیعمەتی کۆندیشندا بە هەموو زانین و فەلسەفە و تەجرەبە و بەرژەوەندی موشتەرەکی بەینیان لە یەکدی دەست بدەنە خەنجەر و دەمانچە، ئەدی بەر لە سەد و ئەوەندە ساڵە چۆن دەشیا «عم دسوقی» ی میسر و «میستر سیمث» ی لەندەن و «گۆنزالێس» ی برازیل و «دیکران» ی ئەرمەنیا و «چاندرا» ی هیند کە هەتا مردن یەکدی نابینن و هەتا قیامەت لەیەکدی ناگەن و کێشەی ژیان و زەرفی خۆیان و میللەتیان لەیەک ناکەن بە تەلێکس و تەلەفۆنیش [کە ئەوسا پەیدا نەبووبوون] قسەیان نەگاتە یەکتر، لەیەک بزووتنەوەدا کۆ ببنەوە؟

بانگەوازی ئیسلام بەر لە ١٣٠٠ ساڵ بە ٢٠ ساڵێک گەیشتە بەر گوێی قەیسەر و کیسرا تا ئەوەی هەردووکیانی کەڕ کرد کەچی ئەم بانگەوازەی کۆمیونیست مانیفێستۆ بە سەد ساڵیش نەگەیشتە بەر گوێی عەمەلەی گەلێک لەم ئەرزە بەرینەی خودا هەرچەند لەچاو سەردەمی قەیسەر و کیسرا چەندین هۆی بڵاوکردنەوە و تێگەیاندن پەیدا بووبوو. ئنجا بۆ دەبێ ئیسلامێک کە بەلای ماددییەتەوە ئەفسانەی ڕووتە زووبەزوو بەڵێنەکانی بگەیەنێتە دی کەچی ئەو ماددییەتەی کە بەلای خۆیەوە هێوێنی ڕووناکی و ڕاستییە نەچێتە دڵی پرۆلیتاریای ئەو وڵاتە پێشکەوتوانەی کە دەبوو بە پێی دەقی نەزەریەکە لە هەوەڵەوە ئەوان بتەنێتەوە و شۆڕشی سەرکەوتوویان پێ بگێڕێ؟

چەند سەیرە ڕێ هەبێ بۆ چین دوژمنایەتیی سۆڤیەت بکات لەبەر بۆرە بەرژەوەندیکی کە ڕەچاوی دەکات ئەمما دەبێ عەمەلەی میسر هەمیشە بەدەنگ بێ لەسەر عەمەلەی بنی دنیا!! کوا واقیعەت لەو

بەدەنگ هاتنەدا؟ بۆچی دەرچوونی ئەلبانیا لە خەتی سیاسەتی سۆڤیەت ڕەوا بێ کەچی خەریک بوونی عەمەلەی میسر و عیراق بە بەرژەوەندی خۆیەوە دوور لە حیسابی بەرژەوەندی ئومەمیەت خیانەت بێ؟ بۆچی خەریک بوونی عەمەلە و ڕۆشنبیری میسر بە سەرێشەی گەلی برازیل ژیرانە و مەردانە و ناچاریش بێ کەچی گونجاندنی بەرژەوەندی خۆی لەگەڵ ئەو واقیعەی تێیدا دەژیت و پێشی ناوێرێت لادان و خیانەت بێ لە چارەنووسی پرۆلیتاریای جیهانی؟ چەند سەیرە حکومەتێکی شیووعی لەگەڵ ئەو هەموو بارە لەبارانەی هاریکاری و هاوڕێیی و هاوهەمووشتیەی کە لەبەر دەستیدا هەیە بۆ ڕێک کەوتن لەگەڵ دەوڵەتێکی دیکەی شیووعی، هەر نەگونجێت و ڕێک نەکەوێت پێشی نەگوترێ لەڕێگە لاداو و غەیانی پرۆلیتاریا و بەهەڵەدا چوو، کەچی عەمەلەی میسر بەو ڕۆژانە کەمەی کە گوزەرانی کولەمەرگی پێ دەگێڕێ دەبوو خۆی و ڕۆژانەکەی و بەرژەوەندەکەی و ماڵ و منداڵەکەی بیەخێتە خەتەری تێچوون و گیران و لەبرسان مردن لە پێناو ئەو ڕووداوەی لە ئوسترالیادا دەقەوما و نە دەستێکی ئەویشی تێدا بوە نە بە ڕەزامەندی ئەو قەوماوە و نە بە ئەویش چارە دەکرێ و نە ماڵ کاول بوونی ئەویش دەبێتە سارێژکەری، نە ڕووسیا و ئەلبانیاش سوودێکی خۆیانی بە قوربان دەکەن؟ ئایا دوای موستەحیل بوونی برایەتی دەوڵەتە شیووعیەکان ڕێم نییە [من کە سەلاح حافزم] لە واقیعیەتی بانگەوازی «کرێکارانی جیهان یەک گرن» بپرسمەوە؟ بەڵێ دەزانم دەوڵەتە شیووعیە گەورەکان تا ئێستاش بایی سوودی خۆیان ڕێز لەو بانگەوازە دەگرن بەڵام ئایا ڕێم نییە مامڵەتێک لەگەڵ ئەو دەوڵەتە گەورانەدا بکەم و بڵێم: بانگەوازەکە بان چاو و سەرم، بەڵام عەمەلەی دنیا بە مەرجێک قوربانی بۆ بانگەوازەکە دەدەن کە ئێوەی خاوەن دەسەڵات نیوەی ئەو قوربانییە لە پێناو ڕێک کەوتنی نێوان خۆتان بدەن خۆ هەر چاوپۆشیەکیش لە یەکدی بکەن بەناوی «سوودی گشتیی بزووتنەوەی شیووعی» بەر لە ئێمە بە چاکەی خۆتان دەگەڕێ، هەزاریەکی ئەو عەزابەش لەو ڕێک کەوتنەتاندا نییە کە عەمەلەیەکی مەکسیکی بە ماڵ و ئازادی و بە گیانیشی لە پێناو بانگەوازەکەدا دەیکێشێت، ڕەنگە هیچ سوودێکیشی لێ وەرنەگرێت...

دەمێنێتەوە بگوترێ ئەو بانگەوازە ئەگەر بەو مەفهوومە ناواقیعیش بێ توانی جیهان بهەژێنێ و بزووتنەوەی کۆمیونیست پێش بیەخێت. لێرەدا دوو وەرامی گرنگ ئەم تێ وەرێخە ڕەد دەکەنەوە:

یەکەم: هەموو ئەو بانگەوازانەی کە بەلای ماددییەتەوە نادروست و ناپەسەند و پووچەڵن، ئەوانیش جیهانیان وورووژاندوە و پتریش لە ماددییەت خەڵقیان بەدوا خۆیاندا هێناوە و بەردەوامتریش بوون. ئەگەر ئومەمیەت لەسەدەیەکدا هەڵوەشایەوە کەچی مەسیحیەت دوو هەزار ساڵە دەژێت. بوودایی لەویش کۆنترە... مسڵمانەتی ١٣٥٠ ساڵە دەگەشێتەوە، خۆ ئەم باوەڕانەش هیچیان بەلای ماددییەتەوە لە ئەفسانەی ڕووت بەولاوە نین. وورووژاندنی خەڵق و ڕاکێشانیان خۆی لە خۆیدا نابێتە بەڵگەی ڕاست بوون و چاک بوونی ئەو شتەی دەیان وورووژێنێ و ڕایان دەکێشێت، بگرە زۆر جاران لایەنی ناواقیعیەت و عاتیفە لە باوەڕ و بزووتنەوەدا دەبێتە هێزی ڕاکێشەر و ڕاپێچەک دەر هەروەک لایەنی ڕاستی و دروستی و زانست و مەنتیق لە بانگەوازی دڵسۆز و ڕێنما دەبێتە هۆی ناحەز کردنی چونکە ئاپۆرەی خەڵقەکە تێی ناگات و کێشانە و پێوانەیان لەگەڵیدا ناگونجێت. تۆ بێنە کۆبوونەوە بە چەند زانا و فەیلەسووفێک بکە لەسەر بیروڕاکانی «ابن سینا» بدوێن، دەهۆڵ و زوڕنایەکیش لەو ناوەدا بەدەنگ بهێنە وەیا

شەڕاخێوییەک ساز بدە بڕوانە ئاپۆرەی خەڵق بۆ کام لا دەچمێت:

دوەم: ئەم بانگەوازە خەڵقی ورووژاند و دوایی زانیمان ناواقیعی بوو، بەڵام ڕێگە ڕاستەکەی بێ هەڵە و بێ ئەرکی نابەجێ نەکرایە شەقامەڕێی خەباتی عەمەلان تا بزانین بە چ سوودێکی گەورەی دەگەیاندن و لە دەستبەتاڵی دواڕۆژیشی دەپاراستن. دەولیەی دوەم ڕیسوا کرا چونکە داوای کرد لە باوەڕ پێ کردوەکانی کە هەر یەکە بە پێی زەرفی وڵاتی خەبات بکات تا بەڵای شەڕی جیهانی یەکەم بەسەر دەچێ: ئایا ئەم داوایە چ خراپەیەکی تێدا بوو؟ کوێی هەڵە بوو؟ چۆن دەشێ کرێکارێکی فرەنسا هەر لە کولانەی دژایەتی شەڕەوە وا بەڕاست بزانێ کە پیاوەتی و چاکە و نیشتمانپەروەری و چینپەروەری لەوەدایە بەرانبەر سپای داگیرکەری ئاڵمان جووڵە نەکات! با ئەم سپایە بکوژێت و ببڕێت و بسووتێنێت، حەددی چییە عەمەلەی خاوەن باوەڕ بهێنێتە سەر ڕێبازی بەرگری و بەرهەڵستی؟ ڕاستییەکەی، عەمەلەی ئەوتۆیی باشترین سوختەی عیسا پێغەمبەر دەبێ کە ڕوومەتی بۆ زللەی ستەمکار ڕادەگرێ!!

سەلاح حافز و هەزاران خۆبەختکەری وەک ئەویش هەم خۆیان دەحەسێننەوە هەم دوژمنی دەرەوە و ناوەوەش بێتەئسیرتر دەکەن و هەم بزووتنەوەی نیشتمانیی وڵاتەکەشیان لە تەنگ و چەڵەمەی بێلزوم دەپارێزن، ئنجا بزووتنەوەی جیهانیش دژی داگیرکەر و ستەم و دزێوی و هەژاری بەرەوپێشتر دەبەن ئەگەر لەبەر ڕۆشنایی واقیعی وڵاتی خۆیان و بەرژەوەندی میللەتەکەیاندا هەنگاو هەڵێنن بێ ئەوەی بەشێکی زۆری خەباتەکەیان بە بۆرە تەئویلان کز و پووچەڵ بکەن بە ناوی گونجاندنی لەگەڵ خەباتی فلانە شوێن و فیسار کۆمەڵدا چونکە ئەگەر خەباتی نیشتمانی ناوخۆیی لە میسر و لە جێگەی دیکەدا لەسەر خەتی ڕاست و بێ جینگڵی بەرژەوەندی میللەتەکەی بڕوات هەر لە خۆوە بێ فاکوفیک و گونجاندن و بۆرە تەئویل لەگەڵ یەکتردا دەگونجێن، خۆ ئەگەر گونجانیش نەبوو، وەک لە نێوان دەوڵەتە شیووعیەکاندا نییە، ئەوسا چارە نامێنێ لەوەدا کە بزووتنەوەی نیشتمانی هەر وڵاتە بەلای وڵاتی خۆیدا دابڕێت نەک ببێتە محامی بێگانە.

سی ساڵ لەمەوبەر کە ناوچەی تریەستە کێشەی لەسەر پەیدا بوو لە نێوان یۆگۆسلاڤیا و ئیتالیادا پارتی کۆمیونیستی ئیتالیا خۆی دایە پاڵ داخوازی حکومەتەکەی ئیتالیا هەرچەند ئەوسا یۆغۆسلاڤیا لەگەڵ ڕووسیاش تێک نەچووبوو. هەڵبەت بزووتنەوەی نیشتمانی، چ بەرەو قەومایەتی چ بەرەو چینایەتی بێ، دەبێ وەک حیزبی شیووعیی ئیتالیا واقیع بین و ئازا بێ و خۆ بداتە پاڵ بەرژەوەندی میللەتەکەی نەخۆ ڕیسوا دەبێ. بێگومان حیزبی شیووعیی ئیتالیاش کەڵکی لێ دەبڕا ئەگەر لەو کێشەیەدا لایەنی بێگانەی بگرتایە، ئەوساش مەرحەبا و ئافەرینی دووربەدووری هەموو جیهان بارە کەوتوەکەی بۆ ڕاست نەدەکردەوە. خۆ ئەوەی ڕاستی بێ مەرحەبای دووربەدوور و ئافەرینی بێگانە لە دڵدانەوەی سەرزارەکی تێپەڕ ناکات: ئەگەر حیزبی شیووعیی ئیتالیا لە کێشەی تریەستەدا خۆی دۆڕاندبایە دەیەکی ئێستاکەی حورمەت نەدەگیرا نە لەلایەن دەوڵەتە شیووعیەکان و نە لە هیچ لایەنیکی دیکەوە، دەیەکی ئێستاکەشی پێ نەدەکرا لەنگەری سوودی جەماهیری خۆی و ئەو بەرەیەی بڕوای پێی هەیە ڕابگرێ. بەداخەوە دوای ئەو تەجرەبە ڕابەرەی هەڵوەستی شیووعیەکانی ئیتالیا بزووتنەوەی شیووعیی وڵاتی عەرەب نەیتوانی لە کێشەی فەلەستین، لە زۆر مەسەلەی دیکەشدا، بە پێی بەرژەوەندی خۆی و بیروڕای میللەتەکەی

ڕابوەستێ، زەرەری کوشندەشی لەوەدا کرد تا ئەوەی لە هەندێ شاری گەورەی عەرەبدا بارەگایان بەرد باران کرا.

خولاسە، سەلاح حافز لەو قسانەیدا بە نیازی لەسەرخۆ کردنەوە و پشتگیری کردن لەو کۆمەڵەی باوەڕی پێیان هەیە شریتەی فکرێکی پسۆک و پوایەوەی چەپ بە قاچاغ دەهێنێتە ناو هەرای بەینی بەرەی چەپ و ڕاستی میسر و زەرەری بێلزومی تێدا دەکات چ سوودیش بە هیچ شتێکی وەها ناگەیەنێ کە خۆی خۆشی دەوێت. من بێ ئەوەی بمەوێ لەسەر سەکۆی پەندیاری و ئامۆژگارییەوە خۆمی لێ بەدەنگ بهێنم، تەنها لە گۆشەنیگای لایەنی سەلبیی هۆش و زاتی مرۆڤەوە دەڵێم ئەو جۆرە هەڵوەستەی سەلاح حافز کە دیفاع کردن لە بەرەی چەپی میسر دەبەستێتەوە بەو ڕووداوانەی دەرەوەی وڵاتی عەرەب کە بە کۆنە مەزهەبی ئومەمیەت دەبێ دیفاعی لێ بکرێ، نە پێوەندی بە سوودی عەرەب و میسرەوە هەیە نە پێویستیی خەباتی چینایەتی داوای دەکات، نە لەلایەن هەڵوەستی فکری و فەلسەفیشدا زادەی ڕوە ئیجابیەکەی زات و هۆشی بەسەهوو چوە.

ئەو تەرزە کوتانەوەیەی کوێرەڕێی زێدە تەماوی کۆنە مێژووی بە ئەسڵ هەڵە جۆرێکە لە دەروێشایەتی لێڵ و تاریک هەرچەند نازیش بە واقیعیەت بکات و ئەوپەڕی چاوبەستەکێی زیرەکانەشی تێدا بەکار هاتبێت. هەتا نموونەی سەلبییەتی زات وهۆش لە مرۆڤی زیرەکدا دەر بکەوێ پتر لە ناواقیعی بوونی ئەو دیاردە سەلبییە زیاد دەکات چونکە ئەگەر مرۆڤی کەمزان و نازیرەک نموونەی بەراورد کردن بێ دەشێ بگوترێ دیاردەکەی سەلبییەت هی نازیرەکی و کەمزانینەکەیە نەک هی زاتەکە و هۆشەکە، واتە ڕێ دەمێنێ بگوترێ هۆشی مرۆڤ خۆی لە خۆیدا بەبەریەوە نییە لایەنی سەلبی هەبێ لە بەرانبەر لایەنە ئیجابیەکەیدا بەڵام هۆشی ناتەواو و زانینی کەم و کەسر خۆی بە شێوەی سەلبی دەنوێنێ، دیارە کە زیرەکی و زۆرزانی بەرەواژ بوون و هەڵەشەیی بە مرۆڤ کرد ئەو تەرزە تەئویلە لە خۆوە دەچێتەوە چونکە هەر دەمێنێتەوە سەلبییەتەکە کاری بەرەواژ بکات.

بەهەمەحاڵ ئەوەی من لەم نووسینەدا دەوری هەڵدێم بەوەندە ئیسپات دەبێ کە لەلایەنی سەلبیی هۆش و زات بە درێژایی مێژوو و هەمیشە کات و لە هەموو جێگەیەکدا کاریگەر بووبێ، ئیتر لەبەر نازیرەکی و نەزانی بێ وەیا بە هۆی سروشتی هۆش و زات بێ [کە ئەمەیان بیروڕای منە و باوەڕی پێ دەکەم]. لەگەڵ ئەمەشدا، بگرە بە هۆی ئەمەوە، ئەم دوو لایەنییە تا ماوەیەکی یەکجار درێژی دوارۆژ بەردەوام دەبێ هەرچەند نەشتوانم چۆنیەتی ئەو بەردەوام بوونە و مەوداکەی و جۆری کارکردنی لە کۆمەڵایەتی لێرە بەدواوە دەست نیشان بکەم. زەحمەتی ئەو پێشبینییەش لە زۆر بوونی هۆی پێشخەر و پەکخەری مرۆڤەوە دێت هەر وەهاش لە کرانەوەی هەزاران مەیدانی زانست و هونەر و بیروباوەڕ و تێک هەڵقژان و ئاڵۆزکان و فەندی گێل کردن و خۆ بەسەهوو بردن و... هتد...ی ئەوتۆوە دێت کە پێشتر هەموویان داخراو بوون و بەمەشدا ژیانی ماددی و مەعنەوی جاران کەمتر گرێیاوی و ئەرکدار بوو هەرچەند چاوکرایەوەش نەبوو.

کەس نازانێ ئەو ڕۆژەی بۆمبای ئاتۆم دەکەوێتە دەست جەردە و نەفس نەخۆشان حاڵی مرۆڤایەتی چی لێ دێت کە دەزانین هەر لەو کاتەشدا هەزاران دەردی قورسی ئیمڕۆکەی وەک کەم دەرامەدی و

نەخۆشی و ناکۆکی و شەڕی فەلسەفان و قاتوقڕی ئەوسا گرانتر دەبێ. تا ئەوەندەی زیهنیش تێ بڕ دەکات پێبەپێ ئاڵۆزکانی باری ژیان و ئەرکی بەڕێوە چوون و تەنگ بوونەوەی مەیدانی گوزەران و کشتوکاڵ لەچاو زۆر بوونی ژمارەی مرۆڤ و دەیان و سەدان کاریگەری تەنگەتاوکەری دیکە لایەنی سەلبیی هۆش و زات پتر دەتوانێ وێرانکەر و تێکدەر و پەکخەر و کوژەر بێت. ئنجا ئەگەر لایەنە ئیجابیەکە هەنگاوی خێراتر و درێژتر هەڵنەهێنێ و هاریکاری گشتی لە نێوان سەرلەبەری ئادەمیزاددا زیاد نەکات و بە پێی گرنگی کارەکە لە چارەسەرکردندا ئازا و دڵسۆز نەبێ و خەتەری وێرانکاریەکە نەنیشێتە قەناعەتی ڕابەرەکانیەوە کەس ناتوانێ خەیاڵیش لە فرەوانی جغزی ئەو بەڵایە بکاتەوە کە بەسەر مرۆڤدا دێت هەر لە دەست مرۆڤەکە خۆیەوە.

لە تابلۆی هەڕەشەکانی دواڕۆژدا کێشەی ئێستاکەی نێوان کرێکار و سەرمایەدار دەبێتە گەپی منداڵان وەک کە لە زۆر باری ئیمڕۆکەشدا بێبایەخ بوە. ئنجا کە لە نێوان ئەم دیمەنە زێدە ئاشکرایەی گیروگرفتی مرۆڤایەتیدا سەیری فێڵە زیرەکانەکەی سەلاح حافز دەکەم کە ڕێ خۆشکەرەوەی ئیفلیج بوونی بەشێکی زێدە چالاکی دانیشتوانی میسرە بەدەست خۆم نییە لە شێوەی بەدیهیەدا بە مرۆڤێکی سەلبی دەبینم نەک هەڵە کردوو. بێ تەئسیر کردنی خۆی و هاوڕێکانی لە پێناو ئامانجێکی دوور لە واقیعیەت و پوایەوە جۆرێکە لە پەرستنی شەبەنگی وەهمی بەرچاوی دراویلکە کردوو، چەندیش زەحمەتە بۆ سەلاح و هاوڕێکانی بادەنەوە سەر ڕێبازێکی واقیعی بێ ئەوەی هەستی بەخۆ نازینیان بریندار بێت... کە لەم نووسینەدا باسی ئەو گرووپەم کرد پێویستە بە هیوای چاکەیانەوە دوعاخوازییان لێ بکەم...

لێرەدا دەبێ شتێکی مەیلەو دەرەوەی لێکدانەوەکەم بدەمە بەر هەڵسەنگاندن: من کە دەڵێم هۆش و زاتی مرۆڤ لە سروشتیاندا دوو لایەنی سەلبی و ئیجابی هەیە ڕەنگە خەیاڵ بۆ ئەوە بڕوا کە ڕایەکەی منیش جۆرێک بێ لەو باوەڕەی کە یەکێکی وەکوو زەردەشت بەر لە هەزاران ساڵ دەیگوتەوە بەوەدا کە باوەڕی بە ڕووناکی و تاریکی و یەزدان و دێو هەبوو، بەڵام هەر نەختێک وردبوونەوە لە دەقی ئەو قسانە تێت دەگەیەنێ کە من سەلبییەت و ئیجابییەتەکە نادەمەوە دەرەوەی زات و هۆشی مرۆڤ وەک کە زەردەشت دوو هێزی چاکە و خراپەی «ڕووناکی و تاریکی» لە سەرەتای پەیدابوونی جیهانەوە، بەر لە پەیدابوونی مرۆڤ، تصور دەکرد و هەر یەکێک لەو دوو هێزەشی بە سەربەخۆ دەزانی. ئەمە لەلایەن زەردەشتەوە. لەلایەن زۆرینەی نووسەران و خاوەن ڕایانیشەوە، بەر لە من گوتوویانە زاتی مرۆڤ هێزی چاکە و هێزی خراپەی تێدایە بەڵام ئەوەی من بۆی دەچم بەلای کەمەوە دوو خاڵی گرنگ لەو قسانە و بیروڕایانەی جودا دەکەنەوە:

خاڵی یەکەم ئەوەیە کە نەمدیت هیچ کەسێکی من نووسینیانم خوێندبێتەوە باسی ترسی ماتیریالیزمی لە وەهمی «دوانەتی» هێنابێتەوە بە سەبەبی خۆ دزینەوەی ماتیریالیزم لە دان هێنان بە دەوری سەربەخۆی هۆشی مرۆڤ لە گۆڕانی کۆمەڵایەتیدا، ئنجا هیچ یەکێکیشیان بۆ ئەوە نەچوە کە دوانەتی هەر جارێک نییە بەڵکوو دوو جارە: دوانەتیی لایەنی ئیجابی و دوانەتیی لایەنی سەلبیی هۆش، وەک دەشبینی دوانەتی سەلبییەتەکە لەگەڵ لایەنە ئیجابیەکەی خودی هۆش پەیدا دەبێ، کەچی دوانەتی لایەنە ئیجابیەکە لە نێوان هۆش و مادددا پەیدا دەبێ.

هەر ئەم ڕاستییە وا دەکا کە لە زۆر باردا چەندێکی هۆش و ماددە یەک تیشکی گونجان و ڕێک هاتنیش بدەنەوە تا ئەوەی بیری ماددی دڵی خۆی بە یەک بوونی ماددە و هۆش خۆش بکا، لە نکاو لایەنە سەلبییەکە قوت دەبێتەوە و دوانەتییەک دروست دەکا کە بیری ماددی لێی هەڵدێ: یەک پەردەی ڕەشی سەلبییەتی هۆش لەوەدا خۆی دەتەنێتەوە کە دێت و لە جەرگەی حەقیقەتی دۆزرایەوەدا بە هۆی ڕسکاندنی دڵگەرمی و کوردەغیرەتی و لایەنگیری و دوژمنایەتی و بێئینسافی و تەعەسوب و... هتد لە نەفسی مرۆڤدا یەک شەوەزەنگی گومڕایی و جەهالەت دەزێتەوە پەکی ڕاستییەکە و هەموو ڕووناکیەکەی دەخات. بە نموونە، ڕەنگە تۆیش بیستبێتت کە مرۆڤی غەزاکردوو لە پێناو قودسییەتی کردگاردا هاتوە منداڵی ناو بێشکەی بەرەی دوشمنی فەساد کردوە وەیا جەرگسۆزی لەحەدبەدەر بۆ چینایەتی کێشاوەتیەوە بۆ زەرەردان لە قەومایەتی وەیا شەیدا بوون بۆ قەومایەتی بەلای ستەمی بێئامان و ساماندا چۆتەوە وەیا ڕەگ داکوتان لە زانستێکدا زاناکەی بەرەو چاو داخستن و خۆ کەڕ کردنەوە بردوە وەیا زانای ماددی لە جیاتی خوا ماددەی گەیاندۆتە ریزی خالق.

لۆرد ئیمری لە یاداشتی خۆیدا دەنووسێ: لە دەوروبەری ۱۹۰۰ ئەفسەرەکانی ئەوسای ئینگلیز لە باشووری ئەفریقادا لە دانیشتنێکی عادەتی یانەی ئەفسەراندا وتووێژ دەهێننە سەر باسی گۆڕانی چەکی شەڕ و کز بوونەوەی دەوری «سوارە» بەرانبەر چەکی نوێ. دوو ئەفسەری گەنج «هێگ» و «فرێنچ» پشتگیریەکی بێ مەنتیق لە دەوری سوارە دەکەن تاکوو دڵگەرمییەکی وەها خەست سواری هەستیان دەبێ لێیان بوو بە «گرێی ئەسپ». دواتر لە شەڕی جیهانی یەکەمدا، بۆ بێتالعی بریتانیا، ئەم دوو ئەفسەرە یەک لە دوای یەک دەبنە سەرۆکی هەموو هێزی سپای ئینگلیز و کرمی دڵی خۆیان بە فرەکردنی هێزی سوارە دەکوژن و ۷۰۰ هەزار ئەسپ دەکڕن و دەینێرن بۆ ناوچەی شەڕی فەرەنسا. بە پێی قسەکانی ئیمری سپای ئینگلیز لە پێناو ئەم پەرە پێدانەی چەکی «سوارە» کە باشترین و بەپۆزترین نیشانە بوون بۆ شەستیرەکانی سپای ئەڵمان خەریک بوو بڕبڕەی پشتی بشکێت... لەم تەرزە نموونانە چەندێکی ئارەزۆ بکەین دەتوانین لە ڕووداوی کۆن و نوێ شایەد بگرین، چی خستنمە بەرچاو بەسە بۆ ڕوون کردنەوەی بابەت.

خاڵی دوەم ئەوەیە کە کەسانێکی قسەشیان لە دوو هێزی پەسەند و بەدی نەفسی مرۆڤ کردوە نەهاتوون لایەنە ناپەسەندەکە بە کاریگەرێکی بنجیی چارەنووسی مرۆڤ لەقەڵەم بدەن بارتەقای لایەنی پەسەندی هێزی نەفس و هۆش. هەمیشە کۆمەڵایەتی و مێژوو لەبەر تیشکی لایەنە ئیجابیەکەدا شی کراوەتەوە وەک بڵێی لایەنە تاریکەکە دەخلی بەسەر ڕووداوی گشتی و گەورەوە نەبوە. ئەوپەڕی بایەخ بەو لایەنە تاریکە درابێ ئەوە بوە کە گوتراوە لە مرۆڤدا جارێ غەریزە و سیفەتی حەیوانی هەر ماوە. لێرەشدا چەند تێبینیەک هەیە بۆچوونە بەرفرەوانەکەی من لەو تەرزە بۆچوونە بەرتەسکانە جودا دەکەنەوە:

١- ئەو نووسینانە بەزۆری مرۆڤی بێتەرەف دڵ و دەروونی خۆی پێ کردوونەتەوە بێ ئەوەی بە هیچ جۆرە لێکدانەوەیەکی دیکەی ماددی و نامادی گرتبێ و لەو ناوەدا چەقەچەقێکی فکری هەڵستاندبێ وەیا هەڵوەستێکی خۆی لەتەک هەڵوەستی دیکەدا نەقش بەستوو کردبێ، گەلێک جارانیش کە هاتوون

غەریزەیان کردوە بە بنەمای ناپەسەندییەکان پێوەندییان بەو دەورە سەلبییەی هۆشەوە نەماوە کە خزمایەتی لەگەڵ غەریزە نییە و من لەم نووسینەدا دەیخەمە بەر ئاوێنەی بیرکردنەوەی مادديی تەقلیدی و دەمەویٚ وەک کاریگەرێکی ناپەسەندی کۆمەڵایەتی و مێژوو بی ترنجێنمە ناو ئەو کاریگەرانەی بەلای ماتیریالیزمەوە جەڕ و مەنگەنەی کۆمەڵایەتین. غەریزەکان هی بەدیشیان تێدایە و هی باشیش، ڕەنگە بەشێکی ئەوان غەریزانەی لە ڕواڵەتیشدا بەدن بە لێکدانەوەی ورد بدرێنەوە بە لایەنی چاک وەک ئەوەی کە ئەگەر مرۆڤ مەیلی خۆ هەڵدانەوە و خۆسەپاندنی تێدا زۆر کز بوایە ڕەنگ بوو بەشێکی بەرچاوی ئەو پێش کەوتنە گرنگانەی کە خەتەری کوشندەی تێدایە بۆ ئەوانەی تێیاندا خەریکن هەر ڕوو نەدات. مرۆڤ ئەگەر هەر مام سەلامەتۆکە و دەستوپیٚ سپیلکۆکە و سەرکزەڵۆکە بوویایە نەدەگەییشتە قوتبەکان و بنی دەریاکان و تاقی ئاسمانەکان و جەرگەی کارەبا و ئاتۆم، هەزاریەکی ئەو دۆزینەوە و داهێنانەشی پیٚ نەدەکرا کە پەکیان لەسەر ئازایی و بەخۆ نازین و ڕیٚ برِکیٚ و خاسیەتی ئەوتۆ کەوتوە.

ئەو زانایانەی باسی نەفس و ناوەڕۆک و لەش و هەموو سەروبەری مرۆڤ بە شێوەی «تطبیقی – مختبری "ئەزمووگەیی"» دەکەن لە هیچ ڕوویێکەوە خەریک بوونەکەیان سەر بە فکر و فەلسەفە و کۆمەڵایەتی – سیاسی – ئابووری و شەڕە دەندووکێی بیروڕا جوداکانی فەلسەفان ناگەیەنیٚ، بەتەواوی وەک بابایەکی توێژینەوە لە ژیانی «هەنگ» دەکات. لە نووسیناندا دیتوومە زانای نەفس بە جۆرێک مرۆڤ و ئیرادە و کردەوەکانی دەکاتەوە بە بەرهەمی ئالی و بێئیرادە کەڵکی کۆمەڵایەتی پێوە نایەڵێت مەگەر ئەو کۆمەڵایەتیەی کە ئەویش بیٚ ئیرادە و ئامانج بێت. ئنجا کە ئەمە وەها بیٚ هەرگیز نۆرەی قسە لێوە کردن ناگاتە باسی دوانەتی Dualism وەیا هیچ لێکدانەوەیەکی دیکە.

٣- لێکدانەوەکەی من لایەنی سەلبی و ئیجابی لە هۆشی مرۆڤدا ناداتەوە بە دوو سەرچاوەی سەربەخۆ «وەک زەردەشت و ڕابەری دیکەش بۆی چوون» بەڵکوو هەردوویان وەک دوو ڕووی یەک سککە تەماشا دەکات لە شی کردنەوەشدا دەرم بریوە کە سەلبییەتەکە لە سروشتی هۆش و قابیلیەتی لێکدانەوە هەڵدەقولێت کە دێت و تەفسیری هەڵە دادەنیٚ بۆ ئەو دیاردانەی تێیان ناگات وەیا بایەخی زیاد بەو شتانە دەدا کە زۆریان خەریک دەبیٚ وەیا چاکەی دوژمن بە خراپە لەقەڵەم دەدا... وەیا... وەیا... تۆ سەرنج لە مرۆڤێک بگرە کە خوو بە شتێکەوە دەگریٚ چۆن بۆی بێئۆقرە دەبیٚ و لە ئاستیدا خۆی پیٚ ناگیریٚ. خولاسە بەلای منەوە سەرچاوەی ڕۆشنایی و تاریکایی لە هۆش و پیٚ زانینی مرۆڤدا یەک شتە نەک دوو، هەرچەند ئەنجامەکانیشیان تا بڵێی لە یەکدی جودان و هەرگیز یەکدی ناگرنەوە.

جوداوازیی دیکەش هەن بینینی من لە هی غەیری خۆم هەڵاوێرن بەڵام پێی ناویٚ ڕیزیان کەم چونکە لە تێکڕای نووسینەکەدا دێنە بەرچاوی خوێنەر.

ئەگەر مرۆڤ هاتبایە وەک کە بۆ لایەنە پەسەند و سوودبەخشەکانی چالاکی و بنیات نان و هەڵمەت بردن و دۆزینەوە و داهێنان و تێکڕای ئەو کارانەی مێژووی نووسراوی هەیە، لیستەیەکیشی بۆ لایەنی وێرانکاری و سووتاندن و کوشتن و تۆقاندن ڕێک خستبایە دەیزانی سەلبییەتی هۆش و زات چ نرخێکی زلی لیٚ ستاندوە. ماتیریالیستەکان و خەباتگێران بە تێکڕایی هەر ئەو زوڵمەی فیۆدال و بۆرجوازی و

دەسدرێژکەر کردوویەتی لە نەخشەی مێژووی تۆمار دەکەن و دەیخوێننەوە بێ ئەوەی هیچ بەشێکی ئەو زوڵمە بدەنەوە بە لایەنی تاریکی هۆش و زات و دەستوورێک هەڵێنجن هەموو زوڵمێک بگرێتەوە، هەر بۆیەیە بەلای ئەو کارە بەدە وردیلانەدا ناچنەوە کە چەوسێنراوە بەدرێژایی رۆژگار لە ژیانی رۆژانەیدا کردوەتی، تەنانەت لە وروژمی سپای پاشایەک بۆ سەر وڵاتی دیکەدا ورد نابنەوە لەو ستەمە بێلزومانەی تاک تاکی سەربازی هێرش بەر کردوویەتی، خۆ ئەگەر رێ هەبێ لەوێشدا دەڵێن سەربازی زوڵم کردوو هی چینی چەوسایەوە نەبوە بەمەشدا هانا بۆ لای میتافیزیک دەبەنەوە چونکە سەربازی چەوسایەوە دەکەن بە فریشتە. من لەو حیسابەی لێرەدا دەیکەم تەنها ئەو بەدایەتیەم مەبەستە کە هۆشی تاریک بە مرۆڤی کردوە نەک لە رێی زوڵمی پاتەوپاتی زیرەکانە و بە چاوی کراوەوە رووی داوە چونکە زوڵمی عادەتی ناچێتەوە بۆ لای سەلبیی هۆش: زاڵم بە زۆری ئاگاداری خۆیەتی چ دەکات و چۆن دادەبرێت. ئەو زوڵمەی بەلای مرۆڤەوە خزمەتی ئامانجی «پیرۆز! ئاسمانی! بەرز!» دەکات ئەویان بۆ حیسابی سەلبیی هۆش دەگەڕێتەوە وەک جەزبەگرتوویەکی ئایین وەیا سیاسەت هەڵکوتێتە سەر بێتاوانان و لەناویان ببات و واش بزانێ لەوەدا خزمەتی غەیبی پیرۆز وەیا ئامانجی سیاسی مەردانە دەکات.

لە نووسینێکی دیکەمدا شتێکی سەر بەم لایەنەم باس کردوە کە دەڵێ کابرایەکی عەشرەتی چۆوە دێیەکەی و بە خەڵقەکەی گوت «لەو پەنا باسکەی پشت ماڵان حەنەفیلکۆکەکم کوشت...» دیارە کابرا شافیعی بوە، مەبەستی خەڵقیش لە گێڕانەوەی حیکایەتۆکەکە بێعەقڵی و گەمژەڵی کابرا بوە کە بەلایەوە حەنەفیش هەر کافرە، خۆ ئەگەر کوژراوەکە مەجووسی وەیا هێندوس وەیا گاور بوایە کەس گلەیی لە کابرای قاتڵ نەدەکرد. سەیری چۆن گومڕایی و تاریکایی توێژ لە دوا توێژ بەسەر هۆشدا کەڵەکە دەکات. بڕوات ببێ بۆ ماوەی سەدانساڵ خوێنی عەشرەتێک بەلای جیرانەکەیەوە حەڵاڵ بوە، دیارە بە دوا خوێنەکەیدا ماڵ و ناموسیشی.

کە دەوری عەشرەتگەریش بەسەر چوو وەیا تاڕادەیەک تەعەسوبی ئایینی ڕەویەوە سەدویەک سەبەب و دەرگەی نوێ لە بابەتی تازەداهاتووی ئەم ڕۆژگارە لە حەڵاڵ بوونی ڕۆح و ماڵ و هەموو شتێک بە ڕووی ئادەمیزاددا کرایەوە. بڕوا دەکەم ژمارەی کوژراوی خەباتگێڕ بە دەستی خەباتگێڕی میللەتەکەی خۆی پتر بێ لە ژمارەی کوژراوی بڵباس بەدەستی مەنگوڕەوە. هەر لەبیرمە، ساڵی ١٩٦١ لە دەمی دەسەڵاتی عەبدولکەریم قاسمدا تازە هەرای کوردستانی خۆمان دەستی پێ کردبوو، گوێم لە چەپڕۆیەک بوو دەیگوت بە فلانکەسم گوتوە پەلە مەکە لە ژن هێنان، هەر بەو نزیکانە بێوەژنی پارتییەکان زۆر دەبن ژنێکی کەم مەسرەف بهێنە. لەلایەن تاریکی و ڕووناکیی هۆشەوە ئەو زاڵمە هێرشبەرەی کە بە چاوی کراوەوە دەست بەسەر گیان و ماڵی خەڵقدا دەگرێ نەفسی بەدە بەڵام هۆشەکەی تاریک نییە، ڕەنگە ئەو ڕەش و ڕووتەی شەڕەکەی بۆ دەبەنەوە ئەوان هۆش تاریک بن ئنجا زاتەکەشیان یا بەدە یا چاک چونکە ڕەنگە بەشێک لەو سەربازانە وەک سەرۆکە خوێنڕێژەکەیان بە چاوی کراوەوە دەسدرێژی بکەن و بەمەدا نەچنە ڕیزی هۆش تاریکان بەڵام ڕەنگە بەشێکی دیکەیان وا تێ بگەن لەو کارە بەدەدا خزمەتی چاکە و مەردایەتی دەکەن: ئەمانە گومڕای تەواون.

بیرکەرەوەی ماددی کە ئەم ڕاستییە وردانە لەبیر خۆی دەباتەوە دێت سەرزارەکی موجامەلەیەکی

سارد و سڕی هەژارانی پێ دەکات و ڕەنگە لە دواڕۆژیشدا کە خۆی لێیان بوو بە سەرۆک بە تەئویلی نادروست زمانی ڕەخنەگرتن و مەیلی ناڕەزامەندییان ببڕێت. من دەڵێم با ئێمە هۆش تاریک نەبین وەک ئەو کەڕەوارانە، خراپەیەکی کردوویانە لە ژێر سەرەناوی «خراپە» دا بمێنێتەوە بەڵام مافی ڕەخنەگرتن و ڕازی نەبوونیشیان پێ بدەین هەر نەبێ لەبەر ئەوەی کە لە کتێبە پیرۆزەکانی شۆڕشگێڕایەتیدا ئەو ڕەش و ڕووتە خۆی خاوەن ماڵە ئیتر بۆ دەبێ نەوێرێ لە ماڵی خۆیدا ڕەخنەگر و ناڕازی بێت سەرۆکەکەش هەر بە پێی مەزهەبی شۆڕشگێڕان خزمەتکاری ئەو ڕەش و ڕووتانەیە، ئنجا چۆن ڕەوایە خزمەتکار مافی زمان بڕینی گەورەی خۆی هەبێ؟ ئەم هەڵکەوتە نارێکەی نێوان بەرەی چەپ و شۆڕشی سەر بە ماددییەت کە «تناقض» ی بێتەئویلی تێدایە لە بەشێکی کەمزان و درشتبینی پیاوە ئایینیەکانیش بەدەر دەداتەوە کە جارێکیان دەڵێن هاوڕێیانی پێغەمبەر «د.» لەلایەن زانینەوە ژووررووی پلەی «مجتهد» و مەلا و فەیلەسووفە زلەکانەوەن، کە لێشیان بپرسیت ئەدی بۆچی لە بارەی زانستەکانی سەر بە سروشت و ئاسمان و شتی ئەوتۆییەوە لێیان نەبیستراوە شتێکیان ڕوون کردبێتەوە وەرامت دەدەنەوە دەڵێن لەو سەردەمانەدا هێشتا خەڵق لەلایەن زانستەوە ساوابوون و دەرکی ئەو وردەکارییەیان نەدەکرد: بەو پێیە موجتەهیدیشن و ساواشن. قسەی سەرکێڵ چ لە پیاوی ماتیریالیستەوە بێ چ لە ئایینی دەکێشێتەوە سەر مەتەڵی «بانێکە و دوو هەوا».

زۆرینەی ئەو خاوەن بیروڕایانەی لە بارەی کۆمەڵایەتی و مرۆڤەوە دەدوێن وەها ڕادەنوێنن کە مرۆڤ لە هەر پلەیەکی شارستانەتیدا بێت بایی ئەو پلەیە لە چالاکی و زانین و هۆش تێ هەڵدەکشێت. من هەرچەند دەزانم دەبێ جۆرە هاوئاهەنگییەک هەبێ لە نێوان زەرفی ماددی و لایەنی هۆشەکی – مەعنەوی مرۆڤدا هەر نەبێ لەبەر ئەوەی کە هۆش و مەعنەوییات تێکەڵ بە زەرفی ماددی دەبن و تەفاعولی لەگەڵدا دەکەن دیسانەوە لەگەڵ ئەو قسە سافیلکەیە نیم کە ڕێم نادا خوردی بکەمەوە لە ڕایەکی گشتییەوە بۆ ئەو هەڵکەوت و هەڵوەستانەی کە واقیع پڕ دەکەنەوە. دەزانم دەبێ مرۆڤی سەدەی نۆزدەم لە پازدەم، بە عادەت، پێشکەوتووتر بێ هی ئەورووپاش لە هی قرناقەوی خۆمان هەڵکشاوتر بێ بەڵام دەبێ بشزانم کە ئەو مەیدانە بەرفرەوانانەی لەبەر دەست و هەستی مرۆڤی سەدەی بیستەم و ئەورووپادایە لێیان دەوەشێتەوە پێویستیان بە پتر ژیری و زانین و زاتی ڕووناک و هۆشی بە بڕشت هەبێ لەوەی کە سەدەی بیستەم و ئەورووپا پێیان بەخشیوە.

بە تەعبیرێکی دیکە، هەر دەڵێی مرۆڤ لە صەدیەکدا پێویستی بەو پێشکەوتنە نەفسی و عەقلییە هەیە کە لە دوو صەدەدا پەیدای دەکات. ڕەنگە ئەگەر لە ساڵی ١٥٠٠ هۆش و گۆشی ١٨٠٠ی هەبوایە توانیبای بەسەر گیروگرفت و تەنگ و چەڵەمەی ئەوسایدا زاڵ بێ، وەیا دانیشتوانی کوردستانی ساڵی ١٧٠٠ لەو ژیانە سادە و هەژارەیدا هۆش و گۆشی ئەورووپای ئەوسای هەبوایە باشتر لەگەڵ بەرژەوەندی کۆمەڵایەتی خۆی لەو واقیعە دواکەوتوەدا بەڕێوە بچێ و ئەو گرفتانەی لە ڕێیدا بوون بیانڕەوێنێتەوە.

نموونەیەکی بچووک و بەرچاوی ئەو دیاردەیە لە تەجرەبەی خۆم و خۆتدا دەردەکەوێ: هەرجارە کە لە تەمەنێکدا هەڵەی زل دەکەین و دوای چەند ساڵێک بە هۆشێکی کامڵتر تێی دەگەین، ڕەنگ بوو ئەگەر پێشتر ئەو هۆشەمان هەبوایە هەڵەکە نەکەین. هەر لەو دەمەشدا کە هەڵەی تەمەنێکی کۆن دەدۆزینەوە

هەڵەی تازە بەتازە دەکەین کە ئەگەر هۆشی تەمەنێکی دواترمان هەبوایە نەیانکەین. لەم بارەیەوە چی لە ژیانی خۆم و خۆتدا دەیبینین لە نێوان کۆمەڵە جۆراجۆرەکانی وەک حیزب و ڕێکخراو و دەوڵەتیشدا دێتەوە بەرچاو کە ئەوانیش وەک من و تۆ بە درەنگە کاتەوە لە خەڵەتەکانیان دەگەن، وەک من و تۆش خەڵەتی تازەبابەت دەکەن کە نەکردنی پێویستی بە تێگەییشتنی چەندین ساڵی دوارۆژ هەیە.

ئەم دیاردەیە لە نێو گیانلەبەراندا دەرناکەوێ چونکە هەمیشە بە غەریزە نەگۆڕاوەکانیان مامڵەت لەگەڵ واقیع دەکەن لەبەر ئەمە ناتوانن بە غەریزەی سەد ساڵ دوای ئیمڕۆ لە هەڵەی ئیمڕۆکە ڕزگار بن. لایەنی ناماددی مرۆڤ (مەبەست لە هۆش و نەفس و خاسیەتە جوداکەرەوەکانی مرۆڤە) وەک کەوی ناو قەفەسی لەش و دەوروبەرەکەی نییە. ناماددییەتی مرۆڤ ئەگەر یەکسەر و ڕاستەوخۆ لە ماددەوە هەڵقوڵیبێت بێ هیچ دەخلێکی هێزی غەیبی دیسانەوە لە هەردوو ڕووی سەلبی و ئیجابییەکەوە وەها بەرز و نزم و کەم و زیاد و تاریک و ڕووناک دەبێ کە بەر هیچ ڕاستە حیسابێکی قەراردادەی دەوربەری ماددی ناکەوێت: مرۆڤ لێی دەوەشێتەوە لە پەراوێزی بەرەو ئیجابییەتدا ئەوەندە بەرز ببێتەوە یەکجار ژوورووی پلەی ماددی سەردەمی خۆی بکەوێتەوە، لەوانەیشە بە تاریکایی لایەنی سەلبییەتدا بچێتە خوارێ لە تاریکستانی هەزاران ساڵە تێپەڕێنێت.

ئەمانە ڕاستی ئەوتۆن لە خۆوە جلوە دەبەستن، بە دەوراندەوری نزیک و دووری خۆشتدا بنۆڕیت نموونەی بێئەژماری ڕاستییەکەت بۆ دەردەکەوێ بەڵام لە پەنا ئەم ڕاستییەدا یەک ڕاستی دیکە هەیە هەتا بڵێی تاڵە: لە هەموو سەردەمێکدا ژمارەی نموونە تاریکەکان چەندین دەیان جار هێندەی نموونە ڕووناکەکانن جا ئەگەر لە جێگەیەکی وەک کوردستانی خۆماندا دە نموونەی جوان و پێشکەوتووی هۆشی «ڕووناکتر» ت دۆزیەوە سەدان نموونەی گومڕای هۆشی «تاریکتر» دەبینیت واش دەبێ خەڵقی هەرێمێک سەرلەبەریان هەڵپەرکێ لە تەپڵی بنی جەهەندەمی گومڕاییدا دەکەن.

لە کۆمەڵایەتیدا شەقامەڕێیەکی ناوەندی هەیە ژیان و بەرژەوەندی پێدا تێ دەپەڕێ. بەڵام بەولای سنوورە گەشەکەی ئەو شەقامەوە تاک و تەرایەکی نموونەی گەشتر هەیە [نموونە لە کوردان: ئەحمەدی خانی، ئیبنوئادەم، حاجی قادر] پرشنگ بۆ مەودای دوورتر دەهاوێژن لەوەی ڕووناکایی عادەتی سەردەمەکە تێی بڕ دەکا، ئەمانەش نێوی «بلیمەت» یان لێ دەندرێ و دەگوترێ پێش ڕۆژگاری خۆیان کەوتوونەتەوە. بەمەندە ناولێنانەش حیسابیان دەپێچرێتەوە، بەولای سنوورە تاریکەکەی شەقامەکەوە ژمارەیەکی زۆری تاک و کۆمەڵی خەڵق لە شەوەزەنگی وەها ڕۆ چوون بەر لە خۆیان هەر خەڵق نەبووبوو.

تاک تاکی مێشکی کراوە هەن چاویان دوورتر دەبینێ لە بینینی عادەتی سەردەمی خۆیان کۆمەڵەهای مێشکی تاریکیش هەن بە نابینایی ئەوتۆوە کوێر بۆتن هەرگیز دەوروبەری ماددی لە خۆوە ناتوانی بیتەنێتەوە، دەبێ لە هۆش و نەفسی تاریکەوە زەنەی کردبێ چونکە دەوروبەر بە عادەت شەقامە ناوەندییەکە دەرەخسێنێ کە وا چ پێوەندی بەو شەوەزەنگە ئەنگوستەچاوەوە نییە. ژمارەی ئەو خەڵقەی بە ڕێبازە ناوەندییەکدا دەڕۆن هەمیشە زۆرتر بوە، گەلێکیش زۆرتر بوە، لە سەرجەمی زێدە پێشکەوتوەکان و زێدە پاشکەوتوەکان. ئەم ڕاستییەش وای کردوە بە درێژایی ڕۆژگار جۆرە پارسەنگ

بوونێک هەبووبێ لە گوزەران و بەسەربردن و هەڵکردن و لە تێکڕای ژیانی کۆمەڵایەتیدا بەڵام زۆر بەداخەوە سەرلەبەری ئەو خەڵقە زۆرەی بە ڕێبازەکەدا تێپەڕبوەتن کە هەر خۆشیان نوێنەر و خاوەنی بەرژەوەندی گشتی بوون، لەبەر خەریک بوونیان بە گوزەرانی عادەتی نەگۆڕاو کە هیچ ئامانجێکی لە عادەت بەدەر خەلق ناکات بیریان لەوە نەکردۆتەوە، دەرفەتیشیان نەبوە، لە دەستیشیان نەهاتوە، خۆیان وەها ڕێک بیەخن بتوانن ڕێ لە پیاوخراپ و هەناوکرمێ و ستەمکار و گومڕایان ببڕنەوە.

بەدەوری خۆتدا بنۆڕە دەبینیت بابای حەماڵ و سەرتاش و دارفرۆش و ئاشەوان و کاروانچی و زیندروو و کەبابچی خەریکن بەقەدەر حاڵ کەسبەکەیان بەرەوپێش ببەن و یەک دوو درهەم لە دەرامەدیان زیاد بکەن، نەدەزانن و نەدەشتوانن بیر لە پێوەندییەکی ناوکۆیی ئەوتۆ بکەنەوە کە لە داو و تەپکە و فرۆفێڵی ستەمکار و تەماعکاریان بپارێزێ. ئەوەی لەم سەیرکردن و تۆێژینەوەیەی بەردەستدا دەیبینیت شتێکە بەر لە هەزاران ساڵیش هەر دەتدیت، دوای ساڵەهای دیکەش دەیبینیت، ئەگەر ڕێگەت هەبوایە بیانبینیت.

ئەمە حاڵی شەقامە ناوەندییەکەیە، بەڵام زۆر زۆر بەداخەوە فێڵباز و قوڵبڕ و عەوام خەڵەتێن و ستەمکار بە پێچەوانەی ئاپۆرەی خەڵق دەزانن و دەتوانن بە سەر شەپۆلی شەوەزەنگە لە عادەت بەدەرکەدا بەرەو بەدترین ئامانجەکانیانەوە برۆن. بە درێژایی ڕۆژگار دەرفەت لەبەر مرۆڤی ناپەسەنددا هەبوە کە لایەنی تاریک و بەدی کۆمەڵایەتی و مرۆڤایەتی بۆ ئەو ئامانجەی مەبەستیان بوە بەکار بهێنن بە ئاسانیش بایی کاردروستایی خۆیان خەڵقیان پێ ئیقناع کراوە، ئیقناع کردنەکەش لەگەڵ ئەو کەسانەدا بوە کە خۆیان لە نێو شەوەزەنگەکەدا بوون وەیا بەسەر ڕۆخیەوە ڕاوەستاون چونکە ئەم دوو دەستەیە ئامادەتر و ئامادەن بۆ سەلماندنی وڕێنە، جلەوخۆشیشن بۆ کاری بەد.

ئەوانەی کە لە شەقامە ناوەندییەکەی کۆمەڵایەتییەوە بۆ ناو تاریکەکە ڕاپێچەک دراون یا بە زەبری قەمچی بوە یا لە ڕێی پڕ هەست و خوستی ئایینەوە سەرەتاتکەی هەڵخەڵەتێنانەیان بۆ ناو دڵ و دەروون کراوە. لەمەشدا بەراورد کردنی دوێنێ و ئەمڕۆ وا دەکات گلەیی نەچێتەوە سەر خەڵقی لێرە بەپێشەوە چونکە لەم سەردەمەدا خەڵقی وڵاتی پێشکەوتووش بە هۆی فرنداق و ئاین و ئۆینی سیاسییەوە فێڵی گەورەیان لێ دەکرێ لەوە هەر بگەڕێ کە تا ئێستاش فێڵبازی ڕێی ئایین تێروتەسەڵ و ڕێز لێ گیراوە، ئنجا بزانە لە بازاڕی پرۆپاگاندەی ئابووری – هەر لە سینەما هەتا ڕێسز هەتا مۆدێلی جلک، هەتا بوورسە، هەتا پێشانگەکان، هەتا کەیفگەی شەوانە... هەتا... هەتا – چ فەندی خلیسکێنەری ژیرانەی جادووگەرانە بەکار دێت و سەریش دەکەوێت.

فێڵ کردن لە خەڵقی شەقامە ناوەندییەکە بەرچاوە و بەر هەستە، گلەیی هەڵستاندنیش لەسەر ئامادەبوونی خەڵق بۆ فێڵ لێ کران کارێکی بێجێیە بەڵام لە نوختەیەکی پڕ سفتوسۆوە بەدەست خۆم نییە گلەییان دەبەمەوە سەرێ: بۆ چی فێڵباز بتوانێ خەڵق لە خشتە ببات بەڵام دڵسۆز گوێ گری نەبێ خۆ فێڵەکە لەو کەسانە دەکرێ کە گوێ گری دڵسۆزەکە نین دڵسۆزەکەش بەرژەوەندی ئەوانی دەوێ و خۆیان بۆ بەخت دەکا؟ گوتم گلەییان دێتەوە سەرێ: ڕاستییەکەی گلەمەندییەکە هەر لە ڕێی بەراوردکردنی نێوان فێڵباز و دڵسۆزەوە هەڵدەستێ بەو مانایەی کە فێڵ و پەند وەک ڕەش و سپی لەیەکدی دوورن، بەزاهیر

نەدەشیا فیلەکە مەیدان بە پەندەکە چۆڵ بکات، لەوە بەولاوە دەزانم بابای فیلّ لیّ کراو بە ئانقەست نایێ دژی بەرژەوەندی خۆی گوێ بۆ فیلّباز شل بکا. دیارە لە سروشتی کۆمەڵایەتی و مرۆڤدا دیاردەی وەها بە سفتوسۆ قابیلیەتی زەنەکردن و بەدەردانی هەیە گلەیی کردنیش لە «سروشت» کاری عەقڵ نییە.

ئەو قسانەی دوایی ڕێم دەدەن گلەییەکی گەورە لە بیریاری ماددی بکەم: ئەو بیریارە ماددییە زلانە لە لایێکەوە دێن بە بەژن و باڵای گەلانی لێرە بە پێشەوە هەڵدەڵێن و مێژووی ڕابردووی لێ مارە دەکەن، وەک دەشزانین و تازە بە تازەش گوتمان، ڕەوتی کۆمەڵایەتی و مێژوو بە هۆی جموجووڵ و چالاکی و زانست و هونەری ئەو زێدە هەستیارانەوە بوە کە لە جەرگەی بەرەی ناوەندی مرۆڤایەتی پێگەییشتون و خەبتاون یا لەو بەینەشدا بەرژەوەندی خۆیانیان مەبەست بوویێت وەیاخود پێش بەرژەوەندی غەیری خۆیانیان خستبێتەوە، خۆ ئەگەر هاندەری بەرژەوەندی تایبەتی لەبەیندا نەبێ مرۆڤایەتی هەنگاوێک واوەی جانەوەریەوە نەدەهات چونکە یەکجار بەدرەنگەوە گیانی کۆمەڵدۆستی و خۆ لە پێناو کۆمەڵدا لەبیر کردن پەیدا دەبێ.

ئەمە لەلاییکەوە، لەلایێکی دیکەوە بیریارە ماددییەکان لەگەڵ ئەوەشدا کە دەڵێن تێپەڕینی مرۆڤایەتی بەو قۆناغە مێژووییانەدا کە پێیاندا تێپەڕیوە و دیاردەی «چین» یان تێدا بوە شتێکی حەتمی بوە، ئنجا هەر بادەدەنەوە سەر ئەو بەرە ناوەندییەی کە ڕەوڕەوەی مێژووی خستۆتە گەڕ و شارستانەتی بنیات ناوە و لە فرەنسەوە تێ کشیوە بۆ چین کوتاڵی بازرگانی ئاڵوگۆڕ پێ کردوە و هونەر و زانست و فەلسەفە و ئەدەبی لێ هەڵقوڵیوە، کام توهمەی قورسە تێی دەگرن و کام قسەی برندەیە بۆی دادەبڕن و بە بەرپرسیاری بەشێکی زۆری تەنگوچەڵەمەی کۆمەڵایەتی دادەنێن هەر دەڵێی ماکی دواکەوتوویی و ماف خوراویی هەژاران بەرە ناوەندییەکە بوە تا ئەوەی لە ئەدەبیاتی شۆڕشگێڕانەی سەردەم بۆرجوازیەتی بۆتە عەیبی ئەو کەسەی وەپاڵی دەدرێ کەچی هیچ بەرە و چینێکی کۆمەڵ بەقەدەر ئەو بەرەیە حەزی بە ئازادی و پێشکەوتن و هێمنایی و تەعمیر و پیشەسازی و زانست و هونەر و خۆشگوزەرانیی گشتی نەکردوە. ئەو حەزەشی لە سەرچاوەی بەرژەوەندی خۆیەوە زەنەی کردوە چونکە پتر لە هەژارێکی کەم بەرژەوەند کاری بە هێمنایی ڕێگەوبانان بوە لەبەر خاتری ئەو کاروان و باروبینگەی کە ماڵە بازرگانیەکەی پێ گوێزاوەتەوە و چۆل و بیابان و دەریای پێ بڕیوە. هەژار لە دەوروبەری نزیکی خۆیدا حەزی بە هێمنایی کردوە بەڵام نەیزانیوە و نەیتوانیوە چاو ببڕێتە حاڵ و باری وڵاتی دوور کە بە خەونیش نایگاتێ. کە ئەمە حاڵی هەژاران بووبێ دیارە هێمنایی هەرگیز لەگەڵ حاڵی جەنگخواز و جەردە و وێرانکەر نەگونجاوە کە هەر خۆیان ماکی شێواندنی هێمنایی بوون.

ڕق هەڵگرتنی بێجێ کە بیریاری ماددی دەیکاتە هۆی دوشمنایەتی لەگەڵ بەرەی ناوەندی کۆندا هەر خۆیەتی لەم ڕۆژگارەشدا دەبێتەوە بنێشتۆکەی زاری خەباتگێران کە دێن بەو پەڕی بێباکی و بە لەخۆبایی بوونەوەش یەخەگیری بەرەی ناوەندی دەبن و بێ سێ و دوو لێ کردن خەریکی ڕماندنی دەبن کەچی بەشی زۆری ئەو خەباتگێڕانە خۆیان لەو بەرەیەن، ڕەنگە خەباتەکەش بە ئەرک و مەسرەفی ئەو بەرەیە بگێڕن. لێرەشدا بیریاری ماددی ئەوە لەبیر خۆی دەباتەوە کە پێشتر گوتبووی چینی نێوەڕاست لە قۆناغی پێش سۆشیالیزمدا پۆپی پێشکەوتنی کۆمەڵە هەتا ئەو چینە گەندەڵیش نەبێ و نەبێتە لەمپەڕ

لەپێش هەنگاوی تطوردا ڕەوا نییە دەستدرێژی لێ بکرێ لەلایەن شۆڕشگێڕانەوە. گەندەڵ بوون و لەمپەڕ بوونیشی سیحر و تەڵەسمی ئەوتۆ نین تێی نەگەین چونکە منداڵیش خەریکە بزانێ ئەو بۆرجوازیەت و چینە ناوەندییەی کە گۆیا لە ژیانی پێشکەوتووی پیشەسازی و بازرگانی زل و بەرهەمی بەرفرەوان و پەرەسەندنی تەکنیکدا بەبەریانەوە هەیە لەمپەڕ بخەنە بەر ڕەوتی بەرەوپێشتر چوون جارێ لە کاوڵگەی وڵاتی کورداندا شەبەنگ و سەرەتاشی پەیدا نەبوە. دەیان وڵاتی دیکەی وەک کوردستانیش هەر ئەو بێشکە کاول بوەیە کە هێشتا چینی بۆرجوازی تێدا نەڕسکاوە چ جایی گەندەڵ بووبێ.

لەگەڵ ئەمەشدا هەرچی – کوردی گوتەنی – کونی لە زاریدا بێ و زمان و قەڵەمی بگەڕێ لە تاقمی بیرکەرەوەی ماتیریالیست و شۆڕشگێڕ هاواریەتی بۆ لەڕیشە دەرکێشانی ئەو چینە ناوەندییە. تۆ سەیری، بیروباوەڕێکی کە بیریاری ماددی لە دەقی نەزەریە و سەر ڕووی کاغەزی نێو کتێبان نەخشەی کۆمەڵایەتی دەکێشێت و وەها دادەبڕێ کە چونکە سەرمایەداری جارێ خزمەتی کۆمەڵایەتی دەکات دەبێ چەپارە بدرێ لەو تەوژم و تینەی بەرەوپێش چوونی شۆڕش دەیداتەوە، ئا ئەو بیروڕایە هەر خۆی بێتەئویل و چاوبەستەکێ و بەوپەڕی لەخۆ ڕازی بوونەوە بەر دەبێتە گیانی ئەو سەرمایەدارییەی کە جارێ پەیدا نەبوە.

سەیریش لەوەدایە کە بیریارە ماددییەکە و بەرەی شۆڕشگێڕ و کەرەستەی خەباتەکە هەمووی لەو بەرە ناوەندییە پەیدا بوە کەوا مردووزاد دەکرێ. بڕوام وایە ئەگەر بەچە و وەچەی ئەو بەرەیە – وەیا ئەو چینە – لە خۆوە نەکەونە گیانی بۆرجوازیەتە [جارێ نەڕسکاو و نەگووراو] مکە کەسی ئەوتۆ لە دەرەوەی جغزی بەچە و وەچەکان پەیدا نابێ بیر لەو مردووزاد کردنە بکەنەوە. عەمەلە و فەلاح لە بارێکدا نین بتوانن فەلسەفە دانێن وەیا سەرۆکایەتی شۆڕش و خەبات لە وێرانستانی کوردستان بگرنە دەست.

گلەیی لەو بیریار و شۆڕشگێڕانە هەم لەوەدایە کە دژی هەموو بەرژەوەند و ڕەوابوون هەرا لەگەڵ دۆستدا دەنێنەوە هەم لەوەدا کە ئەوانیش وەک فێڵباز و قۆڵبڕ و شەعبەدەبازی دنیادۆست بە چاو فرمێسک دەبارێن و بە دەستیش باخەڵ دەبڕن چونکە دەقی نەزەریەکەیان و کردەوەیان هێندەی فرمێسک باراندن و قۆڵ بڕین لە یەکدی دوورن. ئەم تەرزە ڕەفتارە جگە لەلایەنی وێرانکاری یەکسەر و ڕاستەوخۆ زەرەرێکی گەورەش لە باوەڕ بەخۆ کردن و بە خەڵقیش دەدات چونکە مرۆڤ هەر نەختێک سەرنج ڕاگرێ دەزانێ نووسینی ناو کتێبان و کردەوەی خەباتگێڕان لەیەکدی دوورن. ئەوەی ڕاستی بێ ئەگەر سەرکەوتنی بەرەی شۆڕشگێڕ پەکی لەسەر چاوبەستەکێکە و خەڵق شێواندنەکە و «بانێکە و دوو هەوا» کە کەوتبێ، مسلمان گوتەنی، «انا لله...» فەتوا دەدەین بە پێی مەزهەبی سوودپەرستی کە دەڵێ گەییشتن بە ئامانج بەر لە هەموو شتێکەوە دێت ئێمەش چاو لەو فاک و فیکە دەپۆشین بەڵام لێرەدا هەڵوەستی ئەو شۆڕشگێڕانە دوو جاران بەولای سوودپەرستییە تەقلیدیەکەوە دەڕوات: جارێکیان لەوەدا کە بە پێی هەلومەرجی چاکە و خراپەی سوودپەرستی ناشێ براکوژی و دۆست خنکێنی بە سوود حیساب بکرێ. جاری دیکەشیان لەوەدا کە هیچ پەک لەسەر قسەگۆڕی و فەلسەفە بەدرۆخستنەوە و لێ پاشگەز بوونەوە و زڕەتەئویل نەکەوتوە چونکە شۆڕشگێڕان کە خاوەن نەزەریەن هەر خۆیان ئەو چینە پێک دێنن کە وا بەپێچەوانەی ڕاگەیاندنی نەزەریەکەیان دەیکوژن، بەتەواوی وەک ئەوەی دادپرس بڕیاری

ئیعدامی خۆی بدات. شۆڕشگێڕانی بەرەی چەپی کورد نزیکی چل ساڵە خەریکی ئەو کارەن، لەو هەوڵەشدا حیساب دەکرێن بە دەست بەتاڵترین شۆڕشگێڕی جیهان چونکە لە دوو هۆی زێدە بی ڕەزاوە لەسەرەتاوە ئیفلاس کردوون:

هۆی یەکەم ئەوەیە کە ڕماندنی چینێکی کۆمەڵایەتی بەندە بە دەسەڵات گرتنەدەست ئنجا لە حاڵ و باری کورددا لە کدوولەی تەڕیش ڕێگەی گەییشتن بە دەسەڵات و ڕماندنی بۆرجوازییەتی نەبوە چونکە جارێ بۆرجوازییەتی دەسەڵاتی نەبوە لێی بستێندرێ، هێزیشی نەبوو ڕێ لەکەس بگرێ.

هۆی دوەم ئەوەیە کەوا سەرەڕای نەزۆک بوونی ئەو ڕێگایە بۆرجوازیەتی هەر پەیدا نەبوە تا برمێندرێ بەوەشدا مەعلووم دەکرێ خەباتی بەرەی چەپی کورد لە پێچەبەدەورە (حلقة مفرغة vicious circle) دا خۆی و خەڵقی دەخولاندەوە.

ساڵی ١٩٦٦لە گۆڤارێکی ڕۆژاوادا لیستە ناوێکی شەریکەتە زلەکانی جیهانم خوێندەوە، لەو لیستەیەدا گەورەترین شەریکەت لە ساڵێکدا بایی ٢٣ هەزار ملیۆن دۆلار شتومەکی فرۆشتبوو کە ئەوسا دەیکرد دە هێندەی داهاتی قەومی هەموو عیراق، بگرە پتریش. هەر لە بیریشمە لە ساڵانی سییەکاندا خوێندمەوە مەعاشی ساڵانەی کرێکارانی شەریکەی فۆرد ٧٠٠ ملیۆن دۆلار بوو کە ئەوسا دەیکرد ١٤٠ ملیۆن دینار، واتە ٣٠ هێندەی بۆدجەی حکومەتی عیراق لەو ساڵەدا... ئنجا ئەگەر ئەمانە نموونەی ئەو بۆرجوازیەتیە بن کە فکری ماددی سەر بە ئابووری لێی تۆقیوە و دەیەوێ مرۆڤایەتی لێ ڕزگار بکا، خۆ بۆرجوازیەتی هەڵەبجە و ئاکرێ لەو ساڵە بەسەرچوانەدا کە شۆڕشگێڕی بەرەی چەپی کورد دەیەویست بیرمێنێ جارێ پێی نەکرابوو تاکە یەک عەرەبانە لە کارگەی پیشەسازی خۆی [کە تا ئێستاش وجوودی نییە] پێشکەش بە کۆمەڵایەتیی کورد و عیراق بکا، بەشێکی بەرچاوی ئەو بۆرجوازیەتیەش لە ڕێی کوڕ و برا و خزمیانەوە بەشداری بزووتنەوەی قەومایەتی و چینایەتی بوون.

من لەم نووسینەدا چ مەبەستم نییە بزانم ئایا ڕێ دەدرێ یا نادرێ بە چینی ناوەندی مێژوویی دەوری خۆی لە پێشکەوتندا ببینێ، عیراقی خۆشمان ئەوەندە دەوڵەمەندە دەتوانێ بە داهاتە تیروتەسەڵەکەی ئەو کەموکوورییەی لە تێ بردنی بەرەی ناوەند پەیدا دەبێ دەجاران تێ بهێنێتەوە، لەلایەن باری شەخسیشەوە ڕەنگە نووسەران بە تێکڕایی پشکی ئابووریان لە سۆشیالیزم پتر بێ نەک سەرمایەداری. من مەبەستم ئەوەیە لەبەر تیشکی لێکدانەوەی خۆم دەماری سەلبییەتی هۆش وەیا نەفس لە «تناقض» ی نێوان کردەوە و گوتەی بیریار و شۆڕشگێڕە ماددییەکاندا بدۆزمەوە، ڕەنگە باشیشم دۆزیبێتەوە: تاریکایی نەفس لەو «تناقض» ـە بەوەدا دەردەکەوێ کە پەلەی زێدە بێکات و بێجێ لەو بیریارانەوە بۆ خنکاندنی سەرمایەیەکی نەزاو بەڵگەی حەز و شەهوەتی نەفسیانە نەک سوود و بەرژەوەندی گشتی وەیا پێداویستی نەزەریە چونکە ئەو بەرژەوەندە گشتییە بە پێی نەزەریە مادد‌ییەکەش جارێ لە پاراستنی چینی ناوەندیدایە. هێشتا ئەو باوکەی لەسەر پشتی لانک کچە شیرەخۆرەکەی لە منداڵێکی شیرەخۆرە مارە دەکات کەمتر ناواقیعیەتی بەکار هێناوە لەو شۆڕشگێڕەی کە دەیەوێ سەرمایەی لەدایک نەزاو هەر لە منداڵدانی کۆمەڵایەتیدا بخنکێنێ. جا ئەگەر باوکەکە لە ڕێی باوکایەتییەوە سوودێکیشی بۆ خۆی ڕەچاو کردبێ هەر لێی دەسەلمێندرێ بڵێ نەختێکیشم بەرژەوەندی ساواکەم ڕەچاو کردوە، بەڵام ئەم

شۆڕشگێڕ و بیریارە ماددییەی کە دەیەویست لە پێش ناوەڕاستی ئەم سەدەیەدا چینی ناوەندی نەزاوی کورد مردووزاد بکا دەبێ بۆ تاکە حەزی بیژۆکی خۆی تەقڵەی وەها بە واقیع و نەزەریەشەوە لێ بدا. ئەمە لایەنی تاریکایی نەفس لە تەناقوزەکەدا.

لایەنی تاریکایی هۆشیش لەو تەناقوزەدا ئەوەیە کە بە هۆی دزەی حەز و شەهوەت بۆ ناو نەفسی شۆڕشگێڕەکە چاوی هۆشی کوێر دەبێ لە دیتنی مومکین نەبوونی گەییشتن بە ئامانجی ئەو حەز و شەهوەتە: ئەو شۆڕشگێڕە لە پێشەکیەکانی فەلسەفەکەیدا مەرجی وەها هەیە بۆ پێک هاتنی زەرفی شۆڕش و گەییشتنی پرۆلیتاریا بە حوکم کە هیچی لە زەرفی وڵاتی وەک کوردستاندا نەهاتبوە دی کەچی لە پشت چاویلکەی نەفسە برسییەکەیەوە وەها سەیری واقیعی دەکرد هەر دەتگوت بەولای پێویستەوە زەرفی شۆڕشی تێدا پەیدا بوە. ئەم تەرزە بەسەهوو چوونە وەک بەسەهوو چوونەکەی پرسیاری حیساب نییە کە بە چاوپێداگێڕانەوە سەهوەکەی تێدا دەدوزرێتەوە چونکە لێرەدا تێکەڵ بوونی حەزی نەفس لەگەڵ لێکدانەوە وەهای کردوە سەهوەکە ببێتە «خۆ بەسەهوو بردن» ئنجا سەهووی حیساب ناکێشێتەوە بۆ دڵگەرمیو هەڵپە و بەستن و کوشتن بەپێچەوانەی هەوڵی تێکدانی ڕێژیمێکی سەرلەبەر کە لە هەوەڵ هەنگاوەوە بریتییە لە هەرا و نمایشت و دروشم و قەپوقیڕ کە وا خێرا بە خێرا شقڵی هەڵپە و کڵپە لە دەروون و هەست و نەستی جەماهیرەکەی جێگیر دەکات و لای سافیلکان دەبێتەوە بە جەزبەگرتن و «طقوس» و تاریکستانە مێژووکردەکەی کە فکری ماددی بەلای خۆیەوە خەریکە گۆیا دەیرەوێنێتەوە.

دوای سەرکەوتنی شۆڕشی ئۆکتۆبەر نووسینی لینین هەیە دەڵێ سەرکەوتنی شۆڕش بەندە بە دوو مەرجەوە: یەکیان ڕوودانێکی ئەوتۆیە بەردەوام بوونی میللەت لەسەر حاڵ و باری کۆن بکاتە نامومکین، دوەمیان پەک کەوتنی دەسەلاتی حکومەتە بەرانبەر ئەو ڕووداوە. ئەم قسەیەی لینین وێنەکێشانی تەجرەبەی خۆیەتی بەلام ڕەنگێکی تۆخی گشتی بوونیشی پێوەیە چونکە دیارە نە میللەتی سەرکزەڵە دەتوانێ شۆڕش بکا، چ جایی تێیدا سەربکەوێ، نە حکومەتیش کۆڵ دەدا ئەگەر پەکی نەیەخرێ و بێدەسەلات نەکرێ. ئەمەش هێندەی بەدیهیە ئاشکرایە و لێی دەوەشێتەوە لغاوێکی وەستێنەر بهاوێتە زاری ئەو حەز و تەمایانەی دەیانەوێ بۆ خاتری خۆیان خێرایی بکەن لە هەموار کردنی ڕێی شۆڕش با بە شێوەیەکی ڕووکەشانەش بێ... بەهەمەحاڵ دڵنیام لەوەدا کە هەر کەسێک و هەر کۆمەڵێک و حیزبێک لەو وڵاتانەی جارێ شۆڕشیان تێدا بەرپا نەبوە ئەگەر بۆی بلوێ خەڵق بەرەو شۆڕش ببات هەرگیز لەسەر پەندەکەی لینین و زەرفی واقیع پەکی خۆی نایەخێت و مل لێ دەنێ با نیوەی وڵاتیشی بە خۆڕایی تێدا کاول بێ.

لەم ڕۆژگارەدا هەروەک زەرفی شۆڕش لە جاران زووتر ساز دەبێ دەروازەی بەهەڵەدا چوونیش کراوەتر بوە لەچاو ڕۆژگارانی کۆن، هۆی ئەم ڕاستییەش زۆرن بەلام دوانی لێ باس دەکەم: یەکەمیان ئەوەیە بیریار و سەرپەرشتی بزووتنەوەی ئەم سەردەمە ڕووبەڕووی واقیعێکی یەکجار ئالۆزکاوتر بوە لە واقیعی کۆن چ لە ڕووی تەنگوچەڵەمەی ژیان و گوزەرانەوە بێ و چ لە ڕووی زۆر بوونی جۆری ناو وڵات بێ و چ لە ڕووی مامڵەت کردنی بێ لەگەڵ ئەو هێزە دەرەکیانەی دەتوانن دەست بخەنە کاروباری شۆڕش و تێکڕای واقیعی ناوەوە.

دوەمیان ئەوەیە کە لە حاڵی بەهەڵەداچوونی بزووتنەوە، هێزی دەرەوەی وەها هەیە بۆ سوودی خۆی یاریدەی بەردەوام بوونی لایەنە بەهەڵەداچوەکە بدات و لە زۆر باردا یارمەتیەکە ببێتەوە پارسەنگی هەڵەکە و سەرپۆشی عەیبەکانی. لەو تەرزە حاڵەتەدا هێزە دەرەکیەکە لە یاریدەدانی هەڵەدا «هۆش تاریک» نییە چونکە هەڵەکردوەکەی بۆ دەبێتە بەردەبازی پەرینەوەی بەرەو بەرژەوەند. بەڵام هێزە هەڵە کردوەکە بە هەموو کێشانە و پێوانەیەک هۆش تاریک و گومڕایە چونکە «هەڵە» خۆی لە خۆیدا سەرناکەوێ، یاریدەی دەرەکیش هەر ئەوەندە سوودە بە هەڵەکردوو دەگەیەنێ کە بەکەڵکی خۆی دێت هەر کاتێکیش یاریدەدەر بە نیازی خۆی گەییشت یاریدە دەکێشێتەوە و دەماری هەڵەکردوەکە هەڵدەبڕێتەوە.

ئێمە لە سەردەمێکدا دەژین ڕۆژ بە ڕۆژ بەرەو سەختی و ئاڵۆزی و چەڵەمەی تێک هەڵکێش دەچێت و ژیان و گوزەران و هێمنی تێدا وەزەحمەتتر دەکەوێ، هەر بەو پێیەش بەهەڵەداچوون ئاسانتر دەبێ چونکە هەڵگرتنەوەی باریکە ڕێگای ڕاست لە نێوان چەندین شەقامەڕێی چەوتدا ئەستەمتر دەبێ، ئەنجامی هەڵەش قورستر دەکەوێ. بۆیە لە پێویست پێویستترە ڕابەرەکان و بیریارەکان بە هۆشی برندەتر و چاوی بیناتر و نەفسی هەستیارتر و دڵی دابینتر و هەناسەی درێژتر ئاپۆرەی خەڵق بەرەو خەباتەوە ببەن. ساڵی ١٩٦٠ لە گوتارێکی عەرەبیمدا ئەمەم نووسیوە قسەشم ڕووی لە کورد و عەرەب بوو:

«والتأريخ الذي حمل أجنة الأخاء بين الشعبين يفضي بالأمانة الى حاضر راهن انبعثت نذره تصرخ في سمع العرب والاكراد بالتحذير من مغبة التفرق والشقاق فما كان بالامس من قبيل الخطر الاعمى يصيب الشعوب على خبط العشواء أصبح اليوم يقنن ويشرع وتأتي عليه المدارس بالتوجيه والتبشير وتمد به الدول، كأذرع الأخطبوط، يدا من ورائها اساطيل البحر و البر والجو تصيب من الضحية مقاتل صعبة الشفاء».

واشدەزانم لە هیچ نوختە و پیت و وشە و ڕستەیەکی ئەو قسانەمدا بەسەهوو نەچووبووم. بێتەئسیر بوونی ئەو قسانەش منی تێدا بەرپرس نیم، بەرپرسیی من لەوەدا دەبوو قسەکانم بشاردایەوە.

لێرەدا حەز دەکەم قسەیەکی باوکم بۆ خوێنەر بگێرمەوە کەوا بەر لە ٤٥ ساڵ پتر لێم بیستوە و گەشگەش لە بیرم ماوە: کتێبێکی بە دیاری بۆ هات لە دۆستێکەوە باسی ئاشتیخوازیی «بهاءالله» ی تێدا بوو بە «رسول السلام – پێغەمبەری ئاشتی» ناوی دەهێنا. باوکم لە پەراوێزی پەڕەیەکی کتێبەکە شتێکی لەم مەعنایەدا نووسی: تا ئێستا دوو «رسول السلام» هاتوون یەکەمیان عیسا پێغەمبەر ئەوی دیکەشیان بە پێی ئەم کتێبە «بهاءالله» یە. ئەگەر حیسابی ئەو کوشتارانە بکەین کە لە هاتنی عیساوە تا هاتنی بەهائوڵڵا ڕوویان داوە پتر دەردەچێ لە تێکڕای کوشتاری پێش عیسادا. لە هاتنی بەهائوڵڵاشەوە تا دەرچوونی ئەم کتێبە هێندە خوێن ڕژاوە پترە لە سەرپاکی ئەو خوێنانەی پێشتر ڕژابوون. ئەمەیە داهاتی ئادەمیزاد لە خێر و خۆشیی پێغەمبەرانی ئاشتی. دوای نووسینی پەراوێزەکە بە قسە گوتی: ئەوانەی بە تەمان بەو زوانە فرتەنەی سروشت و هەرای نێوان ئادەمیزاد دامرکێت خەیاڵی خاو بە دڵی خۆیاندا دەهێنن چونکە جارێ «طبيعة» یش و ئادەمیزادیش فرکەی دەمارانیان زۆر بە توندی هەڵداوێت و گەلێکی ماوە ئادەمی بگاتە ئەو حەسانەوەیەی پێغەمبەرانی ئاشتی و ڕابەرانی اجتماع لێی دەکەن بە موژدە.

وەک دیارە قسەکانی باوکم لە جەرگەی ڕاستی و پەرۆشەوە هەڵقوڵیوەتن، لە لێکدانەوەی بە بنج و بنەماشەوە پرشنگیان داوەتەوە. بە ڕواڵەت زوربەی ئەو کەسانەی قسەی خۆشکەڵە بە عالەم ڕادەگەیەنن لەگەڵ بیروڕای باوکم نارۆن، بەڵام ئەوانە هەر خۆیان لە کردەوەدا یارمەتی دوورکەوتنەوەی ڕۆژی حەسانەوە دەدەن هەندێکیشیان بە دڵی خاوێنەوە یارمەتیەکە دەدەن، ئەمانەش خاوەنی نەفسی پاک و هۆشی تاریکن. هی وەهاشیان تێدایە بە چاوی کراوەوە کارەکە دەکا. ئەم تەرزە کەسە نەفسی بەدە و هۆشی ڕووناکە. قسەشمان ناگەیەنینە ئەوانەی نەفس بەد و هۆش تاریکن چونکە لە حیساب بەدەرن. لە نێوان ئەو سێ تاقمەدا مرۆڤی سەرنجدەر داغی ئەو کەسانە دەخوا کە بە ناوی ئاشتی و برایەتیی نێوان گەلانیش ئاژاوەی ناپەسەند دەنێنەوە، بەداخەوە قسەشیان دەبیسترێ و ڕێزیشی لێ دەندرێ.

لەبارەی ئەو چینە ناوەندییەی کە بیری ماددی لە ڕووی کاغەز پشتگیری لێ دەکا و شۆڕشگێڕەکانیشی لە کردەوەدا دەیرمێنن شتێکی دیکەی گرنگ ماوە کە بە توندی لەسەری دەکاتەوە و شەفاعەتی لێ دەکا هەرچەند پرشنگی ئەو شتەش لە دەرەوەی چینە ناوەندییەکەوە بەرەو پیری لێکدانەوەمانەوە دێ: بیریار و شۆڕشگێڕی ماددی دوای ئەوەی بە دەسەڵات دەگا و سەندەڵی حوکم لە بنیدا دەچەسپێ خۆی لە بارێکدا دەبینێتەوە کە مانەوەی خۆی و تاقمەکەی لە پتەوترکردنی ئەو شەقامەڕێیە ناوەندییەوە دێ کە بە درێژبوونەوەی تەمەنی شۆڕش لەنگەر بە کۆمەڵایەتی نوێ بابەت دەبەستێ و بەرەو پێشیەوە دەبا، ئەوسا بیریارە ماددییەکە شەڕ لەگەڵ دوو تاقمدا دەکا: تاقمێکیان کۆنەپەرستی پاشماوەی کۆمەڵایەتیی کۆن، دوەمیان شۆڕشگێڕی چوست و چالاک کە داوای شۆڕشی پتر دەکا. من لەم حاڵەدا لایەنگیری ئەو بیریارە ماددییەم کە دەیەوێ لەنگەر بە کۆمەڵایەتی تازە ببەستێ بەڵام دوو مەرجم هەیە:

مەرجی یەکەم، بەزیادەوە بەرهەڵستی لە نوێخوازی ناو شۆڕش نەکا چونکە ئەوسا هەر خۆی دەبێتەوە بەو لەمپەرە کۆنەی کە زووتر پەنگاوی بە خورگەی کۆمەڵایەتی دەدایەوە. لێرەدا کێشانە و پێوانەی تاقی کردنەوەی دڵ و دەروونی بیریارەکە ئەوەیە ئایا لەم بەرهەڵستی کردنەی لە چالاکیی نوێخواز تا چ ڕادەیەک عەرشی خۆی پتەوتر دەکا. ئەگەر پتەوتر کردنی ئەو عەرشە لە بەرهەڵستییەکەدا نەبوو ڕووبەڕووی دوو ئیحتیمال دەبین: ئا- ڕەنگە بیریارەکە دڵسۆز بێ نوێخوازەکەش تیژڕۆی چەپڕۆ. ب – ڕەنگە بیریارەکە بەپێی هەلومەرجی تازەبابەتی شۆڕش هۆش تاریک بێ و کەڵکی سەرۆکایەتی و ڕابەرایەتی پێوە نەمابێ.

مەرجی دوەم، بەو چاوەی کە سەیری شەقامەڕێی ناو شۆڕشی پێ دەکا سەیرێکی هەڵوەستی ئەو بەرە خەباتگێڕە بکا کە بەر لە شۆڕش دەستی دەپاراست لە ڕماندنی بێلزوم و بێجێی چینی ناوەندی کۆن.

لەم شی کردنەوەیەی چەند دێڕی دواییدا بۆت ڕوون دەبێتەوە کە شەقامەڕێی بەرژەوەندی کۆمەڵایەتی بە پێی سروشتی خودی کۆمەڵایەتیەکە لە ناوەنددایە نەک لەمپەڕ و ئەوپەڕدا، ئەم ڕاستییەش بەر لە شۆڕش و دوای شۆڕش هەر بەردوامە و بەسەر ناچێ تا ئەوەی نووسەرێکی وەکوو «جۆرج ئۆروێل» لە چیرۆکەکەی Animal Farm دا وەها دادەبڕێ کە سەرۆکایەتیی نوێی شۆڕش لە ئەنجامدا دەبێتەوە

سەرۆکایەتیەکەی بەر لە شۆڕش. من لەگەڵ ئەم ڕایەدا نیم چونکە مومکین نییە دوای ڕماندنی خانوویەک هەر بە کەرەستەی داروپەردووی ئەو خانوە سەرلەنوێ خانوەکە وەکوو خۆی دروست ببێتەوە، هەرچەند دەشێ سەرۆکایەتی نوێ لە حاڵ و باری نوێدا هەموو ئەو شێواز و ئامێری لەسەرخۆ کردنەوەیە بەکار بهێنێ کە تاقمی دەسەڵاتداری پێش شۆڕش بەکاری دەهێنا. بەهەمەحاڵ چوونەوە ناو قەپێلکی کۆن هێندەی گەڕانەوەی پەپوولە بۆ ناو قۆزاغە ئەستەمە. تا ڕادەیەک گەڕانەوەی حاڵ و باری کۆن بە تێشکانی شۆڕش دەبێ نەک بە پاشەکشەی شۆڕش، تێشکانیش ڕێی گەڕانەوە بۆ ڕابردووی لەناوچوو نادا. کەسێک بیەوێ لەباری ڕاستینەی ئێستاکە و ڕابردووی سوود و زیانی مرۆڤ بگا بەر لە هەموو شتێک دەبێ سینەی فەراخ بکا بۆ لێکدانەوەی ورد و بێتەرەفانە ئنجا بتوانێ نەخشەیەک بکێشێ بۆ ئەو سوود و زیانە و سەرکەوتن و تێشکانەی کە مرۆڤ بە درێژایی ڕۆژگار دیوەتی لەوەشدا پشکی هەموو کاریگەرێک لە چاکە و خراپە دیاری بکا و کاریگەرەکەی تێدا بەخاوەن بزانێ نەک پشکەکەی بن بوو بکا وەیا لێی بدزێتەوە بۆ لایەنێکی کە مەبەستیەتی. جا ئەگەر ئەمەی کرد، بێگومان، جۆرە ترسێکی لێ دەنیشێ کە دەبینێ پشکی کاریگەرە سەلبییەکەی هۆش یەکجار لەوە پترە کە بە خەیاڵێدا هاتوە، ڕەهابوونیش لە دەست ئەو سەلبییەتە یەکجار زەحمەتترە لەوەی ناوناوە لە نووسینی لابەلاییدا دەیخوێنێتەوە کە باسی بەسەرچوونی نەزانی و پاشکەوتن دەکا.

من ناتوانم هەموو ئەو ڕووپەڕە کۆن و نوێیانەت بۆ هەڵدەمەوە کە تێشکانی مرۆڤ بەدەست سەلبییەتی هۆشەوە دەخوێننەوە چونکە بەشێکی زۆری ئەو ڕووپەڕانە هەر لە کردەوەی تاک دەگرێتەوە، کە هەرگیز تۆمار ناکرێ، تا کردەوەی گەل کە ئەویش هەر هەرا زلەکانی دەنگ دەدەنەوە، هەر لە وردە خەیاڵی جنۆکاویشەوە دەخوێنێتەوە تا گەلێک لەو بیروباوەڕانەی بۆ ماوەی سەدان ساڵ و ڕۆژگارەها بەلای ملیۆنانی خەڵقەوە ڕێز لێگیراو بوە، ئنجا ئەو تەمومژ و تاریکاییەش دەبێ دەور بکەمەوە کە لە سەرچاوەی ڕوونەوە بە ئەسڵ تیشکی گەش بوە بەڵام بەناو دەروون و مێشکی لێڵ بوویەوەدا گۆڕاوە بە تاریکایی... ئنجا ئەو شەڕ و وێرانکارییانەی باوەڕی پووچەڵ لە نێوان دەوڵەتان و عەشرەتان و خەڵقی سەر بە مەزهەبی جودادا هەڵی گیرساندوە... ئنجا حیسابی ئەوەش بکەم کە تا چ ڕادەیەک دەشێ سەلبییەتەکە لە دواڕۆژدا ببێتە هۆی خەسارەتی گەورەتر و کوشندەتر لەوەی تا ئێستا مرۆڤ لە خۆی داوە. ئەم نەخشەکێشانە و وردە حیسابانە هەرچەند دەشێ بە کاوەخۆوە بشکرێن بەڵام لە سێ ڕووەوە کارەکە لەچاو هی دیکەدا وەزەحمەت دەکەوێ:

ڕووی یەکەم ئەوەیە کە ئەگەر کارەکە و لێکدانەوە و هەموو حەق و حسێبەکەشی بە ڕاستی و دروستی بکرێت و جێی متمانە بێ باوەڕ ناکەم بیرکەرەوەی ماددی دانی پێدا بهێنێ با بەڕاستیشی بزانێ چونکە ئەو پابەندی ماددییەتە ڕەق و تەقەکەیە کە نەیوێراوە دان بە یەکەمینایەتیی «هۆش» دا بهێنێ چ جایی ئەوەی ئاودیو ببێتەوە بۆ لایە سەلبییکەی ئنجا بوێرێ دواڕۆژیش بداتەوە بە ئیحتیمالی جەهلدۆستی و لەوێشدا بسەلمێنێ کە وا ڕەنگە ڕووناکی ببێتەوە تاریکی.

دوور نابینم لەمەدا بیرکەرەوەی ناماددیش ببێتە هاوباوەڕی بەرەی ماددیی تەقلیدی چونکە ئەویش هەڵوەستی خۆی لە مەڵبەندی فکردا بەسەر ئێستگەی پتەوەوە دەبینێ کە ناسەلمێنێ چوونە ناو هەڵە

هێندە عەمەلیەتێکی ئاسان و ئاسایی و سروشت کرد بێ، بەڵام چونکە کەمتر لە مادییەکان ئالوودەی ماددی بوونی هۆش و زاتە دەشێ کەمتر لەوان پێ داگرێ لەسەر موستەحیل بوونی ئەو هەموو نەرم و نیانیەی باوەڕ بۆ ڕۆچوون لە ورینە و ئەفسانە چونکە ئاشکرایە ئەگەر ئەوانیش وەک ماددییەکان بسەلمێنن کە هۆش تیشکی ماددە و دەوروبەر دەداتەوە ئیحتیمالی هەڵە کردنی یەکجار کەمتر دەبێتەوە لەوەی کە هۆش خۆی لە خۆوە وێنەی شتان وەربگرێ کە ئیتر ڕەنگە وێنەکە ڕاست دەرنەچێ، بەڵام کە گوتت هۆش بریتییە لە تیشکی ماددە هەر لە پێشەوە ڕاست بوونی تیشکەکە ڕادەگەیەنیت واتە ڕاست بوونەکە دەبێتە حەتمی وەک کە تیشکی ئاوێنە هەمیشە ڕاستگۆیە کەچی تیشکی ماددە لە ئاوێنەی هەستیار و خالق و زیندووی هۆشدا مومکینە هێندەی خۆی تیشکی «هۆشکرد» لەگەڵ خۆیدا بهێنێتەوە کە دەشێ ئەوسا چی هەڵەی هۆشەکە و زاتی پشت هۆشەکەیە لەگەڵ تیشکە ڕاستگۆیەکەی ماددە تێکەڵ بێ. هەروەک دەشێ خالقیەت و هەستیاری هۆشەکە گەلێک حەقیقەتی ئەولای تیشکە ماددییەکە لە عەینی تیشکەکەدا بدۆزێتەوە کە مومکین نییە ئاوێنەی عادەتی ڕێی پێ ببا.

فکری ماددی بەرەو ئەوە دەڕوا کە هۆش وەک ڕادار بوونەوەری ماددی بداتەوە، دیاریشە ماددە بە هەموو وجوودی بێگومانیەوە نازانێ درۆزن بێ، ئنجا ئەگەر هۆشیش وەک تیشکەکەی ڕادار و ئاوێنە یەکسەر لە ماددەوە گەشابێتەوە لە شێوەی حەتمیدا بەرەو ڕاستی بێفێڵەوە دەڕوا، دیارە حاڵەکەش لە واقیعدا وەها نییە و نەبوە: لەوانەیە هۆش چ لە خۆوە بێ و چ لە ڕێی مامۆستای درۆزنەوە بێ وەک ئەو ڕادارەی لێ بەسەر بێ کە سەقەت بووبێ و لە جیاتی ڕاستی شتی درۆزن بداتەوە، واش دەبێ ڕواڵەتی ماددە هێندە چاوغەڵەتێن دەبێ چ مامۆستای فێڵبازی ناوێ مرۆڤی تێدا بەهەڵە ببات، لەوە هەر بگەڕێ کە هەرچی ڕاستییەکی نامادی هەیە وەک فکر و نەریت و «تجریدات» و مۆسیقا و شیعر و هەست و هەزاران شتی دیکەی نەدیتراو هیچی بەر ڕادار و ئاوێنە ناکەوێ تا وێنەی ڕاست وەیا هەڵەیان لێ بداتەوە.

خولاسە دان هێنان بەوەی من لێرەدا دەیڵێم و لێکی دەدەمەوە داخوازی لە بیریارەکان دەکا بە سەرجوملەی قەناعەتە بنجییەکانیاندا بێنەوە و دەسبژار و تەتەڵەی تێدا بکەن. بەڵام قسەکەم وا ڕاناگەیەنێ کە ئیللان و بیللان دەبێ بەشی زۆری ئەو قەناعەتانە هەڵە دەربچن، خۆ من پێشتر گوتم هۆش بەبەریەوە هەیە بە مەیدان لە زەرفی ماددی و لە هەموو چەرخی سەردەمیش پێش بکەوێتەوە هەروەک دەشێ بەرەو دوا بۆ تاریکستانی هەزاران ساڵە بچێتەوە، ئنجا چ قەیدێ دەکا ئەو بیریارانە لەو بەختیارانە بن کە پێش سەردەمی خۆیان کەوتبێتنەوە وەیا هەر نەبێ لەگەڵ ڕۆژگاری خۆیاندا جووت ڕۆییشتبێتن. گەلێک جار دوو باوەڕی لەیەکدی جودا بە دەست لێکدانێکی کەم تێک دەکەنەوە: بە نموونە، مومکینە دوو زانای کیمیا یەکیان مولحید بێ و ئەوی دیکەشیان خواپەرست لە هەموو تاقی کردنەوە و بۆچوونی زانستییانەدا یەکچوونیش بن و تەنها فەرقێک لە نێوانیاندا هەبێ هەر ئەوە بێ کە خواپەرستەکە دەستووراتی کیمیا بداتەوە بە کردگار مولحیدەکەش بیانداتەوە بە سروشتی ماددە، ئنجا هەر کامێکیان بچێتە سەر عەقیدەی ئەوی دیکە زەرەر بە دەستووراتی کیمیا ناگا. ئەمە دەڵێم دەشزانم ئەگەر ئەو بیریارانە لەو فکرە ڕۆشنانە بن پەکیان بە نووسینی من ناکەوێ، خۆ هەر بەرچاویشیان

ناکەوێ... بەڵام دەربڕینی ئەو جۆرە تێبینیانە زەرەریش لەکەس نادات.

ڕووی دوەم ئەوەیە لایەنی سەلبیی هۆش کە دەکاتەوە هۆشی بەرواژ پتر بەرەو نامادییەتەوە ڕۆییشتوە لەلایەنە ئیجابیەکەی چونکە لە نێوان مادده و لایەنە ئیجابیەکەدا گونجان و ڕێکی هەیە تا ئەوەی دەشێ بڵێین لەو گونجانەدا هۆش و مادده وەک تیشک و ئاوێنە یەکدی دەخوێننەوە و یەکدی بەڕاست دەگێڕن. بە نموونە، کە مرۆڤ بەر لە هەزاران ساڵ بە لێکدانەوەی خۆی «گەنم، گاجووت، زەوی، باران، برسیەتی...» کۆ کردەوە و لەوەوە کشتوکاڵی داهێنا ڕاستەوخۆ تەرجەمەی دەوروبەری ماددی کرد بۆ بەرژەوەند و ئابووری و کۆمەڵایەتی. بەڵام کە هات لەبەر تێ بڕ نەکردنی هۆش و کەم تەجرەبەیی دیاردەی بێبارانی و ساڵی وشکی بردەوە بۆ دێو و جنۆکە و شەیتان ئنجا قوربانی کردە بەرتیلی ڕەزامەندی ئەو ناحەزانە یەکسەر تەرجەمەی واقیعی نەکرد: لە پێشەوە بە تاریکاییدا چوو لەوێوە شەبەنگی درۆزنی بە ڕەشکە و پێشکە هاتنە بەرچاو، ئنجا بازێکی شەوکوێرانەی دیکەشی دا بۆ بەرتیل دان بەو هێزە پەنامەکییانە، لەوەشدا خەسارەی بێلزومی لە خۆی دا.

ئا ئەم نامادییەتەی وەک پەردە لە دوا پەردەی تاریکایی هۆش وەها دەکا دەستوور بۆ دانانی گەلێک زەحمەتتر بێ لە دەستووری ژیربێژی و ئەندازە و مەنتیق کە هەموویان لێکدانەوەی هۆشن. هەر وەکوو دەستوورەکانی فیزیا و کیمیا و حیساب ئاسانتر و نیشانە پێکاوترن لە دەستوورەکانی فەلسەفە، کە دەزانین فەلسەفە لایەنی تەتبیقی تێدا نییە وەک ئەو زانستانە، هەروەهاش هەڵێنجانی دەستووری فەلسەفە ئاسانتر و نیشانە پێکاوترە لەو دەستوورەی کە بمانەوێ لە سەلبییەتی هۆشی هەڵێنجین.

هەر ئەم ڕاستییەشە وا دەکات دەستووری زانستی تەتبیقی لە هەموو جیهان یەک شت بێت کەچی فەلسەفەی هەمان بابەت لە کەسێکەوە بۆ یەکێکی دیکە جودا بێ، ئنجا ئەفسانەش کە پەکی لەسەر زانا و فەیلەسووف نەکەوتوە وێنەی بێئەژماری هەبێ. مەبەسم ئەوەیە بڵێم لایەنی ئیجابیی هۆش لە بابەتی ماددی و تەتبیقی یەک ڕێگەی هەیە کەچی تاریکستانی لایەنی سەلبیی هۆش لەوانەیە سەد کوێرەڕێی بەهەڵەدا چوون و هێربوونی لێ بێتەوە، لەمەشەوە دیارە هەڵێنجانی دەستوور لەو تاکە ڕێگەیەی شتی ماددی و تەتبیقی دەبێتەوە تاکە ڕێگەیە کە خۆی واتە ڕێگەکە و دەستوورەکە دەبنەوە یەک شت کەچی ئەفسانە ڕێگە بۆ سەر دەستوور دەر ناکا. زانینی بارستی ئەو زەرەرەی کە لێرە بەپێشەوە سەلبییەتەکە لە مرۆڤی داوە پەکی لەسەر دان هێنان بە دەوری سەلبییەتەکە کەوتوە، واتە کە ئێمە هەستمان بەو دەورە کرد دەتوانین سەرجوملەی زیانەکە لەو ڕووداو و ڕوونەداوانەدا کە زادەی سەلبییەتەکەن بدەینە تصورمانەوە و بگەینە ئەنجامێک کەم و زۆر لەگەڵ میقداری زەرەرەکە خزمایەتی هەبێ [خۆ ئەگەر لێکیش دوور بوون زەرەری تازەی تێدا ناکەین] لەوە بەولاوە زەحمەتی دۆزینەوەی دەستوور لەو ڕووداو و ڕوونەداوانەدا دەست پێ دەکا.

لێرە بەپێشەوە گوتمان ماتیریالیزم گەییشتۆتە قەناعەت بەرانبەر ئەو قۆناخانەی مرۆڤایەتی پێیاندا تێپەڕیوە [وەک دەرەبەگایەتی و سەرمایەداری...]. ئەم بۆچوونەی ماتیریالیزم چەندی ڕاست بێ و چەندی هەڵە بێ لەلایەنی ئیجابی و بەرەوپێش چوونی مرۆڤەوە هەڵێنجراوە و بەرچاوترین ئادگار [= ملامح] ی هەر یەکێک لەو قۆناخانەی بۆ کردوە بە ناونیشان. ئنجا ئەگەر هاتبایە دۆزینەوەی ئەو قۆناخانەی

مەبەست بوویایە کە ڕووی سەلبیی هۆش بەرەنگاری مرۆڤی کردوون ئایا کام ئادگاری دەکردە ناونیشان؟ چ ناوێکی لێ دەنان؟ چ دەستوورێکی لێ هەڵدێنجان؟ بەشێکی ئاکامی ئەو سەلبییەتە لە ڕووداوی بەد و بنیات نانی ناپەسەند و جنۆکەپەرستی و شتی بەرهەستدا خۆ دەنوێنێ، کەچی بەشێکی گەورەی ئاکامەکانی بریتییە لە کوێرکردنەوەی ڕێی ئازادی و زانست و بەرەوپێش چوون و داد و چاکە، واتە بریتییە لە «ڕوونەدان، نەبوون» ی شتی پەسەند، ئنجا چۆن دەشێ باسی قۆناخی جودا جودا بکەین بۆ ئەو شتە چاکانەی ڕوویان نەداوە؟ ناوی چییان لێ بنێن؟

قۆناخەکانی لایەنی ئیجابی، بە پێی فکری ماددی، هەریەکەیان دەوروتەسلیمی بۆ قۆناخی دواتر کردوە. ئەدی ئەو قۆناخە ڕوونەداوانەی لایەنی سەلبی چ جۆرە زنجیرەیەکی لێ هەڵبستێنین؟ چۆن دەوروتەسلیم لە قۆناخێکی ڕوونەداو بە قۆناخە ڕوونەداوەکەی دوای خۆیەوە وەربگرین؟ چۆن لە هیچێکی پێشوو مەلۆتکەی هیچێکی نەزاو هەڵگرینەوە؟ ئەمە لەبارەی ڕۆژگاری ڕابردووەوە کە دەنگوباسی بە ئێمە گەییشتوە و ڕێی بە ماتیریالیزم داوە قۆناخە ڕابردوەکانی لێ بفامێتەوە و قۆناخی سۆشیالیزم و کۆمیونیزمی دوارۆژیشی لێ تصور بکا. ئنجا ئەگەر ویستبای لەو شتانەی ڕوویان نەداوە دوارۆژێک هەڵبەستێ کە ئەویش ڕوو نادات وەیا بیەوێ قۆناخێکی زادەی ئەو قۆناخە ڕوونەداوانە ڕەنگرێژ بکا دەبێ چ وێنەیەکی بۆ بکێشێ؟ چ ناوێکی لێ بنێ؟ خوێنەر وا نەزانێ کە ئەم پرسیارانە لە نرخی دیاردەی لایەنی سەلبیی هۆش کەم دەکەنەوە. بە پێچەوانە نەبوونی وەڵام بۆ ئەو پرسیارانە دەردی سەلبییەتەکە دەگەیەنێتە پلەی دەردی شێرپەنجە کە جارێ چارەی بۆ نەدۆزراوەتەوە. لەمەش بترازێ، ئێمە نەشتوانین لیستە بۆ ڕوونەداوەکان بگرین و عینوان بۆ قۆناخە پەیدا نەبوەکان دابنێین وەیا بە شێوەیەکی واقیعی لەو کۆمەڵایەتییە و مێژوە بکۆڵینەوە کە لەبەر سەلبییەتی هۆش ڕوویان نەداوە، لە حەقیقەتدا زەرەرەکە و دواکەوتنەکە و لەکیس چوونەکە و ئیحتماڵە پەسەندە ڕوونەداوەکان هەموویان باری بەرژەوەندی مرۆڤیان دالەنگاندوە و نرخی سەلبییان لێ وەرگرتوە و دەستە تەرازووی ناپەسەندایەتییان قورستر هەڵستاندۆتەوە.

بە نموونە دەڵێم وەرزێرێک کە تووتنەکەی کلۆ خواردی وەیا لەبەر زرەخەونێکی جنۆکاوی ئاوی نەدا و وشک بوو دەزانین زەرەری کردوە هەرچەند نەشزانین ئەگەر تووتنەکەی بووبایە پارە چەندی قازانج دەکرد. وێران بوونی وڵاتی مسڵمان بە هێرشی مەغۆلەکان تەقڵەی بەرەوپشتی بە مێژوو لێ دا با نەشزانین و نەشتوانین دەستووری سەلبی لێ وەربگرین. نەزانینی بەرهەمی ئەو چالاکییەی تەگەرەی گەورە دەیکوژێ موستەحیل بوونی بەرهەمەکە و داهاتی بەرهەمەکە ئیسپات ناکا هەر نەبێ لە ڕێگەی ئەوەی کە بەرهەمی چالاکیەکی دیکەی وەک ئەو دەبینین کە تەگەرە نەیکوشتوە.

با لێرەدا هەنگاوێکی دیکەش بەرەژووری تاریکستانی ئەم سەلبییەتەوە بڕۆم: من ئەگەر چیرۆکنووس بوومایە، بە مەبەستی تێخوێندنەوەی ئەو شتە مومکینانەی ڕوویان نەداوە دەهاتم کۆمەڵایەتیەکم وێنەکێش دەکرد بۆ ئەو مرۆیانەی بە ساوایی مردن و ئەو منداڵانەی لە پزداندا خنکان و ئەو بلیمەتانەی دەست و قاچیان شکا و ئەو داهێنەرانەی ئیفلیج بوون و ئەو حەیوانە مەنەوییانەی نەگەییشتنە هێلکەی

مێیین. ڕەنگە لەو هەوڵەشمدا هەرجارە یەخەی یەک لەو بابەتە نەژیاو و نەڕسکاو و سەکەت بوانەم گرتبایە وەیا تێکم کردبانەوە... ئنجا دەهاتم لە چیرۆکدا جیهانێکم هەڵ دەنا بۆ پێغەمبەرەکان... بۆ ئەفلاتوون... بۆ مارکس... بۆ غاندی... بۆ ئاینشتاین... بۆ ئەسکەندەر و ناپلیۆن... ستالینم دەگۆری بە ترۆتسکی... عوسمانلیم لە شەڕی یەکەم بێتەرەف ڕادەگرت. ئەگەر بە کارەکە وێرابامایە وێنەی ڕووداوەکان و ڕوونەداوەکانم تێکەڵ دەکردن و بە مل واقیعێکی لێیان بوەشێتەوە دامدەبڕین، تێ فکرە چەند هەزار بلیمەت بە ساوایی مردوون... چەندیان نەڕسکان... چەند گەمژەڵ سوڵتانەتی بەمیرات بۆ ماوەتەوە... چەند بڕیاری گرنگ لەوانە بوو نەدرێ چەندی دیکەی گرنگ دەبوو بدرێ و نەدرا! چەندین جار ئاواتم خواستوە و بریام کێشاوە «لینین» دە ساڵ پتر ژیابایە و «ماو» یش دە ساڵ زووتر مردبایە، بێگومان سۆشیالیزمی مارکسی و کۆمیونیزم بەو زووکردن و درەنگ کردنەی مردنی ئەم دوو کەسە گەلێک دەحەسایەوە ملیۆنەها خەڵقی سافیلکەی دواکەوتەش ئەرکێکی زۆری لە کیسەدا دەمایەوە.

خولاسە نەبوون و ڕوونەدانی شتی مومکین دیاردەیەکە بۆ خۆی، هەرچەند نەشتوانین دەستووری لێ وەربگرین وەک کە دەستوور لە بوونەوەر وەردەگرین. بەلای بیریاری ماددیشەوە مومکین نەبوونی دەستوور لێ وەرگرتنی هەر لە سەرەتای باسی ئیجابی و سەلبیی هۆشەوە ئاکامەکی ئاسایی تێ خوێندنەوەی سەلبییەتەکەیە کە دەزانین بیریاری ماددی دەستووری لە ئیجابیەتی هۆشیش وەرنەگرتوە چونکە دەیداتەوە بە دەوروبەر و ماددە و ئابووری.

نوختەی سێیەم زەحمەتی سنوورکێشانە لەنێوان دەوری تاریکایەتیی سەلبییەت و دەوری بەهەڵەداچوونی لایەنە ڕووناکەکەی هۆش، ئەویش لەبەر تێکەڵ بوونی زاوزێی هەردوو ڕوە لە یەکدی نەچوەکەیە. ڕاستییەکەی ئەم نوختەیە بە تەنها مەیدانێکی بێسەروبنی وردبوونەوە و لێکدانەوە و بەراورد کردن و بەیەکدی گرتنمان پێ دەکوتێتەوە هەتا بشلێی ڕێچکۆڵەی باریک و پێچەکی پێکدا تێ دەپەڕن. زۆر جاران ئاکامێکی گەشی لایەنی ئەرێتی هۆش دەکەوێتە باوەشی واقیعێکی هێندە دواکەوتوو هەر هەناسەی تێدا هەڵێنێ هەلابەهەلا دەبێ، ئەوەی لە سەریشی بکاتەوە ماڵی دەڕمێ.

نموونەیەکی بچووک و مام سەلامەتۆکەی ئەم حاڵەتە لەم حیکایەتۆکەدایە: برادەرێکم، خوا لێی خۆش بێ، گێڕایەوە جارێکیان لە مزگەوتی نزیک ماڵیان مەلای پێشنوێژ دەیگوت یەکەم ڕیزی نوێژکەرانی دوای ئیمامەوە حەفتا خێری دەگاتێ، ڕیزی دوەم شەست، هی سێیەم پەنجا... برادەرەکەم گوتی قسەم لێ وەرگرتەوە و پێم گوت مامۆستا بەو پێییە ڕیزی هەشتەم دە خێر قەرزدار دەبێتەوە چونکە حەفتا خێرەکە لە ڕیزی حەفتەم وشکایی دێ... ئیمام خۆی سوور و شین هەڵگێڕا و گوتی هەی کافری بەد مەزهەب ئەدی چ دەڵێی بەرانبەر ئایەتی «سبع سماوات طباقا». برادەرەکەم گوتی سەیرم کرد کۆمەڵی نوێژکەران خەریکن ڕاسێنە لێ دانم چارم نەما گوتم مامۆستا بمبەخشە ئاگام لەو ئایەتە نەبوو خوا سەد جار خێرت بنووسێ.

خۆڕایی نییە گوتراوە لە شاری کوێران دەبێ دەست بە چاوتەوە بگری. تۆ بڵێی ئەگەر دڵسۆزێکی زانا بەر لە دوو هەزار ساڵ بە بوتپەرستانی گوتبایە ڕێوی و پشیلە پاک و پیرۆز و تواناتریشن دەبوو چی لێ بەسەر بێ. هەر خۆت ئەگەر لە هەڵپە و کڵپەی بێسەروبەری سیاسەتدا ڕەخنەت بگرتایە حاڵت چۆن

دەبوو؟ ئەمەت وەھا. کەچی ڕێکەوت دەبێ تاریکترین هۆش بە پێی ئەو واقیعەی تێیدا دەژی ڕاستترین هەڵوەست لە خزمەتی گشتیدا ڕاوەستێ ڕووناکترین هۆشیش بە پاڵەپەستۆی پەرۆش بۆ باوەڕ نەزۆکترین و نابەجێترین کردەوەی دڵسۆزانە بکات. بێگومان ڕۆژگاری کۆن پڕە لە نموونەی ئەوتۆیی کە عەقڵی تێدا پەک کەوتە بوە و گومڕایی سەرکەوتوو بوە، دواڕۆژیش ملیۆنەهای دیکە هەڵدێنێ.

لەمەوە و لە هەرچی هەیە دەردەکەوێ ڕاستی کە لە زەرفی گونجاوی خۆی دابڕا نەزۆک دەبێ، ڕەنگە بەد ئەنجامیش بێ. لەلایەکی دیکەشەوە وەها بوە ترسنۆکی بۆتە مانیعی دەربڕینی ڕاستی کە ئەگەر دەربڕابایە، لە زەرفی ناسکدا، هەڵەی گەورەی دەگێڕایەوە. خولاسە جودا کردنەوەی ئەنجامی لایەنە ناپەسەندەکان و پەسەندەکانی هەردوو ڕووی ئەرێتی و نەرێتیی هۆش، بەدوا ئەویشدا زات، کارێکی ئاسان نییە، زەحمەتیشە دەستووری لێ هەڵێنجرێ. جا ئەگەر ئێستا لێم بپرسیت کە ئیمکان نەبێ زەرەری ئەو لایەنە لیستەی بۆ بگیرێ و نەشکرێ دەستووری لێ وەربگیرێ و پێشبینیش لە خراپەکانی دواڕۆژی مومکین نەبێ چ سوود دەبینین لەو وردەکارییە و حیسابە دووروودرێژە و لێکدانەوە بە ئەرکەی لەگەڵ ئەم سەلبییەتەیدا دەکەین؟ بۆچی بە شتێکی باشتر و مەفهوومترەوە خەریک نەبین؟ وابزانم هەر لەوەی تا ئێستا گوتوومە دەتوانین وەرام بدەینەوە:

لە پێشەوە دەڵێم من کە هاتمە سەر لێکۆڵینەوە لەو دەورە سەلبییەی هۆش کارەکەم بۆیە بوو کە بەیادی فەیلەسووفە ماتیریالیستەکانی خۆماندا بهێنمەوە ئاگاداری لایەنە تاریکەکەی زات و هۆشی مرۆڤ بن کە بە هیچ جۆرێک لەگەڵ حیسابە لووس و لێکە ماددییەکەی ئەواندا ڕێک ناکەوێ و بە شێوەیەکی سەربەخۆی خواروخێچ دەوری وێرانکاری خۆی دەبینێت و گەلێک پتر لە دەوری لایەنە ئیجابیەکەی هۆش سەرپۆشی دوانەتی بەسەر خۆی و ماددیەتی تەقلیدیدا دادەداتەوە. لەوەش بترازێین، ئێمە بتوانین و نەتوانین دەستوور لەو سەلبییەتە وەرگرین یاخود بارستی وێرانکاریەکەی بپێوین وەیا پێشبینی لە دەوری دواڕۆژی بکەین، زەرەرەکە و کارە بەدەکە و شەقڵ و دروشمەکەی لە کۆن و نوێدا هێندەی فراژی بوون و گەشە کردن و داهات و خێروخۆشی وا لەبەر چاوانن ئیتر لەبەری هەڵێین وەیا چاوی لێ بنووقێنین وەیا ئینکاری بکەین وەیا «تەئویل پۆش» ی بکەین بە چ سوود ناگەین و ناحەسێینەوە، لەلایەن بیرکردنەوەی فەلسەفیشەوە کشانی زیهنمان بۆ ئەو گۆشە پەنهان و وردانە ئەگەر نەشمان گەیەنێ بە دەستوورەکانیان هەر نەبێ بە ڕاستە ڕێگایە میراتیەکەی فکر و لێکدانەوەمان شارەزاتر دەکا و دەمانهاوێتە سەر پتر وردبوونەوە لە بنج و بناوانی دیار و بزری واقیع، ئاشناتریشمان دەکا لە خۆمان کە ئیتر ڕەنگە ناچار بین پتر خۆمان لە هەڵە بدزینەوە. قسەیەکی زۆر مەشووری نێوان خەباتکەران هەیە دەڵێ «ئەوەی هیچ ناکا هەڵە ناکا». ئێمە ئەگەر بشسەلمێنین کە «هیچ نەکردن» خۆی لە خۆیدا هەڵە نییە دەبێ لە دوو نوختەی گرنگ باخەبەر بین:

١- دان هێنان بە حەتمی بوونی هەڵە نەبێتە ڕێ خۆشکەرەوەی هەڵە.

٢- ئەوەی هەڵە دەکا مافی نەبێ زۆربوونی هەڵەکانی بکاتە هۆی شانازی بە زۆر بوونی کردەوەکانی.

ڕاستییەکەی ئەو گوتەیە تەنها شەفاعەت بۆ هەڵەیەک دەکا کە خۆ لێ لادانی مومکین نەبێ و کەسیش هەستی پێ نەکردبێ، نەخۆ هەڵە شتێک نییە دڵ خۆش بکا. لەبیرمە هاوینی ١٩٥٤ لە هەڵبژاردنە

پێشەکیەکەی «پەیمانی بەغدا» کۆمەڵێک لە دوورخراوەکانی سلێمانی شەوێکیان لەگەڵ دوورخراوەکانی کۆیێ لە بەندیخانەی هەولێر کۆ بوونەوە. ئەو برایانەی سلێمانی لەوپەڕی ئازایی و بێباکییەوە دەیانگوت «میللەت وەک گیای بەهارە، هەتا بیبڕیتەوە دێتەوە...». وەک لێتەوە دیارە، ڕەنگە قسەکە لەو هەڵکەوتە و کاتەدا بۆ تانووت دانە بەر خەباتگێڕان سوودێکی هەبێ لەوە بەولاوە تابڵێی لە ڕاستی دوورە و تا بشڵێی داشکێنی نرخی میللەتە. چۆن ڕەوایە سەرلەبەری ملیۆنەهای میللەت بە گیای بەهار دابنێین و خوێنمژەکانیشی بە گیادروو، لەوەدا کەیفیشمان بە خۆمان بێ!! ستەمکار و چەوسێنەرەوە هەرگیز ئەوەندە لە خۆی بایی نەبوە میللەت بە گیا حیساب بکا، ڕەنگە سەرپشکیش بایە لە دانانی پایەی خۆی و میللەت نەیزانیبایە بڵێ خۆم سەپان و میللەتیش قەرسیلی بەهاران. هەر ئەم گوتە هەڵەیەی حاڵەتی ژێردەستی میللەت ڕێ خۆش دەکا بۆ ئەوەی کە کاتێک بەرەی شۆڕشگێڕان گەییشتنە حوکم مامڵەتی گیای بەهاران لەگەڵ میللەتدا بکەن چونکە هەروەک میللەت لە حاڵی ژێردەستیدا بە ڕابەرایەتی شۆڕشگێڕان خەبات دەکا، دوایی کە شۆڕشیش سەرکەوت خۆی لەژێر دەسەڵاتی شۆڕشگێڕەکاندا دەبینێتەوە ئنجا کە شۆڕشگێڕەکە لە کاتی بێدەسەڵاتیدا بەچاوی گیای بەهار سەیری میللەت بکا دەبێ کە دەسەڵاتی پەیدا کرد و موحتاجی خەڵق نەبوو چۆن مامڵەتێک لەگەڵ میللەتدا بکا!! وەڵام لەخۆوە دیارە.

ئێمە دەبێ بزانین ئامانجی هەموو خەباتێک و شۆڕشێک ئازادی و حورمەت و بەرژەوەندی گەلە، ئنجا پێویستە لە دەمی خەبات و شۆڕشدا هەر بایی وەدەست هێنانی مافە خوراوەکانی میللەت داوای جانفیدایی لە میللەت بکرێ دەنا ئەگەر بۆ وەرگرتنەوەی ١٠ دینار مافی خوراو داوای خەباتی ٥٠ دیناری لە میللەت کرا قازانج سەری مایە دەخوا. دیارە لەو تەرزە حاڵەتەدا شۆڕشگێڕ داوای خەباتێک دەکا کە خۆی پێی بگاتە دەسەڵاتی حوکم میللەتیش هەر لە ڕەعیەییدا بمێنێتەوە نەخۆ هەرگیز ناشێ لە هیچ حاڵەتێکدا داوای زێدە نرخی لێ بکرێ. بە نیسبەت شۆڕشگێڕەوە کە دەیەوێ لە چاڵی بەندیخانەوە بگاتە سەر سەندەڵی فەرمانڕەوایی هەر نرخێکی بیدات چ بە ماڵ چ بەسەر لێی زیاد نییە خۆ ئەگەر زۆرینەی ئەرک و مەسرەف و خوێنیش لەبەر میللەت هەڵنیشێت کێ زەرەر دەکا...!!؟ بێگومان ئەگەر خەباتگێڕەکە بزانێ دوای سەرکەوتنی خەباتیش هەر لە ڕەعیەییدا دەمێنێتەوە هێندە خۆی شەکەت ناکا، لەمەشدا لەسەر حەقە. میللەتیش حەقیەتی زێدە نرخ نەدا حەقیشیەتی قۆناخی ڕەعیەیی ببڕێ بەرەو ئازادیی بیروباوەڕ و کردەوەی ڕەوا. بەداخەوە نەمدیت و نەمبیست خەباتگێڕی کورد برادەرە کوردەکان بەوە ڕابهێنێ کە لەسەر کاری نارەوا لە خۆی هەڵگەڕێتەوە. بە عادەت خەباتگێڕ هەر ئەوەندە داوای شۆڕش و نەسەلماندن لە میللەت دەکەن کە بە گژ غەیری خۆیاندا بێنەوە منیش کە لێرەدا ئەم ڕەخنە زلەیان لێ دەگرم لێم داوا دەکرێ قسەکەم ڕوو لە هەموو خەباتگێڕان بکا نەک تەنها هی کورد. ئەوەی ڕاستیش بێ بە درێژایی نووسینەکانم لە پەنا ڕەخنەگرتن لە شۆڕشگێڕە کۆنەکانی جیهان کە دەوڵەتیان پێک هێناوە هەر جارە بادەدەمەوە سەر ڕەخنەگرتن لە کوردەواری، بەتایبەتی بەرەی چەپی کوردەواری، لەوەشدا خۆم لەسەر حەق دەبینم چونکە خەباتگێڕی کورد و عەرەب و فەرەنگ چاو لەو خەباتگێڕە کۆنانە دەکەن کە ڕچەیان بۆ جیهان کێشاوە ئاین و ئۆینی فکر و فەلسەفە و خەباتیش هەر لەوانەوە بە میرات بەجێ ماوە،

ڕۆژ لەدوا ڕۆژیش فەتوا لەوانەوە وەیا لە جێنشینی ئەوانەوە دەردەچێ بۆ ڕەوابوونی چی لێرە بەپێشەوە کراوە و چی لێرە بەدواوەش دەکرێ و چی لە خەلقی سەردەم و دوارۆژیش داوا دەکرێ.

بەهەمەحاڵ پارسەنگ دانەوەی هەڵە و سەهوو و کاری ناڕەوای لێرە بەپێشەوە کە لەبەر قودسییەتی خەبات بۆتە ئایین و دەستووری شۆڕشگێڕان هەر بەوە دەکرێ کە میللەت لێی ڕازی نەبێ و ڕەخنەی لێ بگرێ و داوای دەستووری چاکتر بکا. کە قسەش لەگەڵ حاڵی تایبەتی کورد بکەین دەبێ بڵێین پێویستە دەنگی خەباتگێڕەکانمان بدەین کە کورد ڕازی نییە هەڵەی لێرە بەپێشەوەی شۆڕشگێڕە ڕابەرەکانی جیهان و ناواقیعیەتەکانیانی لێ بکرێن بە دەستوور و ئایین. ئیسلامەتی بەر لە ١٣٠٠ ساڵ ئەو گومڕایانەی دەشکاندەوە کە تەبریری شەوکوێری خۆیانیان بەوەدا دەکرد دەیانگوت «هذا ما وجدنا علیه اباءنا».

بێگومان هەڵەی ئەزەلی و ئەبەدی هەموو جیهان ئەوە ناهێنێ یەک گیسکی گەڕی بەسەدەقە بکرێ. ئێمە هەر هێندە لە خۆمان دەسەلمێنین بە هەڵەدا بچین کە هۆشمان بە ڕاستییەکە و دروستییەکە نەشکێ، لەوە بەولاوە کە هاتین بۆ خاتری خاترداران وەیا لەبەر ترسنۆکی وەیا لە ڕقی فلان و فیسار... وەیا... وەیا... چاومان لە هەڵە و کاری ناڕەوا نووقاند لە جغزی مرۆڤایەتی ڕێزلێگیراو دەردەچین و دەبینە ئەو کەڕەوارە و گومڕایەی کە هەموو چەوسێنەرەوە و فێڵباز و دڵ کرمێیەک بۆ مەبەستی ناڕەوای خۆی ڕاپێچەکیان دەدا ئەوساش چ دادمان نادا بزانین بە چ ناوێک و بۆ کێ فێڵمان لێ کراوە چونکە تۆش دەزانی زەرەرەکەمان بەوەدا نابێتە قازانج کە کاک دارای شۆڕشگێڕ دەستمانی بڕی نەک مەلا عەولا و شێخ فەیزوڵلا.

دەشێ لێرە پرسیارم لێ بکرێ و بگوترێ کە گەل هۆشی بە ڕاستی و دروستیی شتان نەشکا و نەیزانی هەڵە و ڕاستییان لێک بکاتەوە چ سوودێک لەم قسانە دەبینێ؟ کەی گلەیی کردن لە میللەتی خەسارەکردوو دەبێتە شیفای دەردی وەیا تێ هێنەرەوەی زەرەرەکانی؟ کە میللەت جارێ نەگەیشتبێتە پلەی پێ زانینی سوود و زەرەری ڕاستینە لە کوێرە هۆش و زانین بخوازێتەوە وەیا هەنگاوەکانی بەرینتر بکا بۆ بڕینی ئەو ماوەیەی لە هەست و زانینی تەواوی دادەبڕێ؟ کە هانا ببەینە بەر تەفسیری شتان لە ڕێی تێ خوێندنەوەی دەوری هۆش و زات و ببینین جارێ هۆش و زاتی گەل هێندە نەکراوەتەوە بتوانێ گەوهەری ڕاستی لە بن تەبەق ئەندەر تەبەقی تاریکایی و فرۆفێڵ و گێل کردن و چەوسانەوە دەربهێنێ چۆن ڕەوایە دڵی خۆمان خۆش بکەین بە تەفسیری زاتی و هۆشەکی و چاوەنۆڕ بین میللەت لەم ڕێگەوە خێراتر بە سوود و زیانی خۆی بزانێ لەوەی تەفسیری مادی تێی دەگەیەنێ؟ زاناکانی مادی دەڵێن ڕزگاربوونی مرۆڤ لە دەردەکانی بەندە بە ئامادەبوونی زەرفی مادی بۆ ئەو ڕزگاربوونە. تەفسیرەکەی زات و هۆشیش دەڵێ ڕزگاربوونەکە کاری مرۆڤەکە خۆیەتی کە تەفاعول لەگەڵ زەرفی لەبار دەکا بۆ ڕزگار بوون. ئنجا چ فەرق هەیە لە نێوان ئەوەی گیرۆدەبوونی مرۆڤ خەتای دەوروبەر و زەرفی مادی بێ وەیا خەتای نەگەییشتنی هۆش و زاتی مرۆڤ بێ بە پلەی تەفاعولی ژیرانە لەگەڵ دەوروبەردا؟ ڕزگاربوونەکەش، ئایا، چ فەرق دەکا بەوەی کە بدرێتەوە بە دەوروبەری «متطور» وەیا بچێتەوە بۆ تەفاعولی زات و هۆش لەگەڵ ئەو دەوروبەرەی مرۆڤ تطوری پێ کردوە؟

ئەو پرسیارانەی من لێرەدا لە جیاتی خوێنەر و ڕەخنەگر لە خۆمی دەکەم کەمێکن لە زۆر، هەمووشیان هەر بە دەوری ئەو جووتە عامیلەی مادده و هۆشدا دەخولێتەوە هەر یەکێکیشیان لە دەربوونەیەکەوە بۆ سەر ناوەڕۆکی پرسیارەکان دەڕوا، بێگومان پرسیارەکان یاریدەی زەینی مرۆڤیش دەدەن کە لە هەموو لایێکەوە بەرەو حەقیقەت بڕوا، هەڵبەت مەترسی بەهەڵە بردنی کەسیش لەو پرسیارانە ناکرێ چونکە پرسیارەکان لەوەدا شەرەف وەردەگرن کە دەیانەوێ مێشک و زەین و هەست و زاتی مرۆڤ بە چاوی کرایەوەوە مامڵەت لەگەڵ بابەت بکا، ئەو بابەتە هەرچی دەبێ باببێ. پرسیارەکان هەروەک کۆتاییان نییە لەوانەن وەڵامیشیان بێکۆتایی بێ چونکە هەر تاکەی لەوانەی نووسیمن و ئەوانەی نەشمنووسین درێژەی هەیە، وێڕای درێژە لکیشی لێ دەبنەوە، بەڵام هەوڵ دەدەم ڕێی دوور نزیک بکەمەوە و لە تێکڕای وەڵامەکانەوە نەک لە تاک تاکیانەوە ئەوەندە تیشکە بخەمە سەر پرسیارەکان بایی ڕوون کردنەوەیان بکا و گومانیش بڕەوێنێتەوە.

جارێ تۆ لە پێشەوە دەتوانی یەخەی بابای ماددی بگری و پرسیارەکانی لێ وەرچەرخێنیت و بە ڕوویدا بدەی بەو شێوەیەی کە بایەخی تەفسیری ماددی لەتەک تەفسیری ماددی – زاتی [= بەشەری] بخاتە گومانەوە وەک ئەوەی لێی بپرسیت بۆچی دانیشتوانی یەک شار و یەک ئابووری و یەک ڕامیاری بە هۆی جوداوازیی زمانیانەوە وەیا دین و بیروباوەڕیانەوە دوو کەرت و سێ کەرت دەبن خۆ هەمووشیان هاوبەشی یەک زەرفی ماددین؟ بۆچی سۆشیالیزمی مارکسی هەر لەو وڵاتانەدا سەر دەکەوێ کە دەبوو تێیاندا بەدەریش نەکەوێ؟ بۆچی لە هەندێ شوێنی ڕووت و برسی، مەیموون لە جیاتی ئەوەی بخورێن وەیا بکوژرێن دەپەرسترێن و نانی خەڵقەکە دەخۆن خۆ پەرستن وەیا هەر نەبێ ڕێز لێ نان دژی فکری ماددییە و دژی ماددەشە؟ ئنجا ڕێشت هەیە تەفسیرە ماددییەکە تەنگەتاوتر بکەی بەوەدا کە تەفسیرەکەی دیکە هەمیشە زات و هۆش بە ناو واقیع و مادده و تیشکەکانیاندا دەگێڕێ و چاوەنۆڕی ئەو ئاکامە دەبێ کە تەفاعولی زات و هۆشەکە لەگەڵ دەوروبەردا پەیدای دەکا نەک ئاکامێک کە ماددەی مردوو ڕاستەوخۆ بە مل زات و هۆشی مرۆڤیدا دەبڕێ. واتە پرسیارەکان وەک لە من دەکرێن لە بابایەکی ماددیی تەقلیدیش دەکرێن. دوای ئەمە ئنجا ئاشکرایە دەبێ حەقیقەت بدۆزرێتەوە و بسەلمێندرێ با فەرقیش بە هیچ شتان نەکا و نەیانگۆڕێ، هەرچەند بێگومان برەوستاندنی حەقیقەت و پووچاندنەوەی هەڵە و نادروستی هەمیشە فەرقی گەورە بە واقیع دەکەن، یاخود هەر نەبێ مومکین نییە بێتەئسیر بن.

بە نموونە دەڵێم هەرچەند دۆزینەوەی هیچیایەتی ئەو شینە پانەی پێی دەڵێن ئاسمان ڕاستەوخۆ نرخی کاڵەک و شووتی بێستانەوانیش زیاد نەکا ئەوەندە سوودەی هەر دەبێ کە مێشک و دڵ و دەروونی لە ترس و لەرزێکی بێلزوم و ناپەسەند ڕزگار دەکات و هەزاران خوتخوتەی بێجێ و بێڕێ لە کۆڵ دەکاتەوە، ڕەنگە لە ئاست دیاردەی دیکەی وەک ئەو شینە پانەشی ئازاتر و چاوکرایەوەتر بکا.

دیارە دۆزینەوەی ڕاستییەکانی سەر بە مێژوو و کۆمەڵایەتی هەر نەبێ هێندەی دەستوورێکی ئاسماناسی تەئسیری دەبێ، کە دەزانین زۆر بەتەئسیرترە چونکە کۆمەڵایەتی و مێژوو یەکسەر لە مرۆڤ دەئاڵێن و ڕاستەوخۆ بێ واسیتە چاکە و خراپەی پێ دەگەیەنن. بە نموونە، کە مرۆڤ تێگەیشت خۆی کاریگەری یەکەم و تاکە کاریگەری ئیجابییە لە هەرچی جیهاندا هەیە بە دڵیدا نایەت دەستەونەزەر

بۆ ئەو فەیلەسووفە ڕاوەستێ کە پێی دەڵێ دەستووره مادديیەکانی ئەو خێروخۆشی بۆ بەرهەم دێنێ وەیا ماددەی ڕەق و تەق یەکەم سوارچاکی مەیدانەکانی کۆمەڵایەتی و مێژووە. لەمانەش بترازێین ئێمە هۆیە ڕاستەکانی شتان بزانین و نەزانین چەرخ و دوڵابی جیهان هەر لە گەڕدا دەبێ، واتە بە زانینی ئێمە دنیا لەگەڕ ناکەوێ، بە نەزانینیشمان باشتر ناگەڕێ، کەواتە ئەو بەهانەیەی فەرق نەکردنی شتان بە جۆری لێکدانەوەمان و دۆزینەوەی ڕاستیمان لە خۆوە دەچێتەوە چونکە ئەو فەرق نەکردنە، بێ هیچ هۆیەکی دیکەی تەرجیح دانی ڕاستی بەسەر ناڕاستیدا، خۆی تەنها بەسە بۆ چوونەوەمان بەلای ڕاستیدا هەر نەبێ لەبەر ئەوەی کە ڕاستی بەشەرەفترە لە ناڕاستی: وەختێک تای تەرازووی ڕاستی لەتەک ناڕاستیدا دادەلەنگێ کە ڕاستییەکە بۆ گەل زەرەر بەخش بێ و ناڕاستییەکەش سوود بەخش بێ. کە هەردوویان لەلایەن سوود و زەرەرەوە وەکوو یەکدی بوون لە خۆوە ڕاستییەکە قورستر هەڵدەستێتەوە وەک ئەوەی کە دەزانین ٢+٢=٤ پەسەندترە لە ٢+٢=٧ با هیچ کامێکیشیان سوود و زەرەریان لێ نەکەوێتەوە. وەک یەک بوونی سوود و زەرەری ڕاستی و ناڕاستی یەکسەر تەرجیحی ڕاستی دەدا.

لەم بارەوە جارێکیان لە وتووێژدا ڕەخنەم لێ گیرا بەوەدا کە ئەگەر پەنابەرێک لای پەنادەرێک حەشار درابوو، دوژمنە ستەمکارە خوێنڕێژەکەی لە پەنادەرەکەی پرسی فلانت لایە یان نا؟ ئایا جەوابی ڕاست باشە یا درۆ چونکە ڕاستییەکە بێگوناحێک دەکوژێ؟ لە وەرامدا گوتم ئا لەم شوێنەدا ڕاستی و ناڕاستی لەیەک تەرازوودا نین چونکە ڕاستییەکە خزمەتی درۆ و ستەمێکی لە خۆی گەورەتر دەکا درۆکەش خزمەتی ڕاستی و دادێکی لەخۆی گەورەتر دەکا. لەوەش بەولاوە درۆکردن لە ڕووداوی تاقانەدا، چاک بێ یا خراپ، وەک درۆ و هەڵەی نێو بیروباوەڕ و فەلسەفە نییە کە ساڵەها و ڕۆژگارەها بەردەوام دەبێ و ملیۆنەها خەلق گومڕا دەکا.

ئەم تێبینییانە و گەلێکی دیکەش کە پێویست بە کوتانەوەیان ناکا لە پەراوێزی پرسیارەکانەوە تێ دەکەن بۆ ڕەواندنەوەی ئیعترازەکان کە ئەوانیش هەر خۆیان بە پەراوێزی بابەتەوە لکاندوە. وەڵامی بە ڕێوجێ و بە هێزوپێز کە لە جەرگەی بابەتەکەوە هەڵستێت نەک هەر هەیە و بەس، بگرە کە بەتەواوی دەوریان هەڵبێین باشتر گرنگیی دەوری حەقیقەت لە چەندوچۆنی کۆمەڵایەتی و سوود و زەرەری مرۆڤایەتی نیشان دەدا. ئێمە هەرچەند بشمانەوێ خۆمان بەوە دڵشکستە بکەین کە گۆیا هۆش نەشکانی میللەت بەڕاستی و ناڕاستی شتان کەڵک لە قسەی واقیعی دەبڕێ، هەر ناتوانین قەناعەت بە خۆمان بهێنین کە ئەم هۆش نەشکانە بەهانەیەکی پەسەند و ڕەوایە بۆ خامۆش بوون لە گوتنەوەی ڕاستی وەیا پشتیوانی کردن لە ناڕاستی: ئەگەر بشوێرین بڵێین نەگەییشتنی میللەت بە پلەی زانینی ڕاستییان و لێک کردنەوەیان لە ناڕاستییان عوزری خامۆش بوونمان بەدەستەوە دەدا، هەرگیز ناشێ و نابێ زاتی ئەوە بکەین کە هەڵە و درۆیان لەو میللەتە خۆش بێنین و فێڵبازانی لێ بە پێغەمبەر بگێڕین.

من نەشتوانم تەعلیلی بروسکە و باران بۆ منداڵێک بکەم ئینساف لێم ناسەلمێنێ بروسکەی لێ بکەمە قەمچیی ڕۆستەمی زاڵ و بارانیشی بۆ بکەمە فرمێسکی خاتوو زین. ئەو کەسەی دەیەوێ بە بەهانەی ساوایی و سافیلکەیی میللەت بایەخی دەربڕینی ڕاستی کەم بکاتەوە چۆن دەتوانێ خۆ هەڵکێشێ بە گوتنەوە و کوتانەوەی درۆیان؟ تۆ بڵێ کام سوود و بەرژەوەندی میللەت لە بیروباوەڕی هەڵەدا خۆی

شاردۆتەوە؟ چۆن ڕەوایە خۆمان لە دەربڕینی ڕاستی بدزینەوە بە بەهانەی نەزانی میللەت کەچی کۆمە نەکەین لە گوتنەوەی ناڕاستییان خۆ ناڕاستیش تێگەییشتنی دەوێ؟ بۆ دەبێ ئەو میللەتەی کە بەلای باوەڕی ماددییەوە خالقی تەئریخە [هەر لەبەرانبەر تاکدا!!] نەتوانێ حەقیقەت بسەلمێنێ بەلام ئەوەندە تێگەییشتنەی هەبێ بایی سەلماندنی درۆیان بکا؟

بەڵێ دەزانم ئەفسانە و وڕینەی جنۆکاوی خۆشتر دێتە باوەڕی سافیلکانەوە بەلام شۆڕشگێڕ و بیریاری ماددی داوای جانفیدایی لە میللەت دەکەن و چاویش ناتروکێنن، ئیتر بۆچی کە بێینە سەر دەربڕینی ڕاستی و دەرخستنی هەڵە گومان بهاوێینە قابیلیەتی میللەت لەوەدا کە هۆشی بە شتان دەشکێ یان ناشکێ خۆ بەهەمەحاڵ ڕاگەیاندنەکانی بیری ماددیش فەلسەفەیە و پێویستی بە تێگەییشتن و زەکاوەت هەیە نەک وەکوو ئەفسانەیە کە لەگەڵ فکری سەراوی و جنۆکاوی ڕێک دێ؟ ئێمە ئەگەر لە گۆشەی ئینساف و ڕووناکبیرییەوە سەیری دیمەنەکە بکەین دەبینین و دەزانین ئەو ئاسانییەی کە لە وەرگرتنی ئەفسانە و بیروڕای پووچەڵدا هەیە پترمان داوا لێ دەکا کە بەرهەڵستی لێ بکەین چونکە ئەگەر وەها نەکەین تێ خزانی ئەفسانە لە مێشکی سافیلکەکانمان دەبێتە کارێکی ئاسایی کە لە خۆوە ڕوو دەدا ئەوساش کە ئەفسانە و درۆ جێی خۆیان گرت بە پاڵەوانانیش دەرناکێشرێتەوە.

تۆ لەوە تێ فکرە کە چەند بە زەحمەت دەتوانی فەلاحێک بۆ ڕیزی ئەو خەباتگێڕانە ڕاکێشیت کە بۆ ئەو خەبات دەکەن، کەچی بەچکە بوتپەرستێک پێبەپێی تێ هەڵکشانی لە تەمەندا ڕەگ لەو باوەڕە پووچەڵە دادەکوتێ وەیا ئەو هەڵە فکرییەی لەگەڵ نەختێ دڵگەرمی دەنیشێتە قەناعەتی خۆتەوە چەند ساڵان دەتگێڕێ و بە شەڕت دێنێ و پشتت پێ لە ڕاستی دەکا و لە هەڵوەستی بەرەواژتدا ڕادەگرێ. لە ئەدەبیاتی شۆڕشگێڕی گوتەیەکی مەشوور هەیە دەڵێ «شۆڕشی هەمیشەیی»: بەلای منەوە پێویستتر لەو گوتەیە یەکێکی دیکە هەیە کە داوا لە فکر و فەلسەفە و شۆڕش بکات هەمیشە مێشکی میللەت بکەنەوە بۆ دیتن و ڕەفز کردنی ئەو هەڵەیەی لە فەلسەفەدا دەدۆزرێتەوە وەیا بەلاوەنانی ئەو هێندە تەتبیقاتەی کە پێبەپێ گەندەڵ دەبێ و هی پەسەندتر سەر وەدەر دەنێ.

ئەو سەرۆکانەی «شۆڕشی هەمیشەیی» دەکەن بە دروشمی سەر کاغەز و قوماش، لە ڕاستیدا، هەر هێندەی لێ بە مەبەست دەگرن کە بە ئیزن و ڕەزای خۆیان ڕوو بدات: لە کەس ناسەلمێنن داوای جۆرە شۆڕشێک بکا کە بەرژەوەندی سەرۆکەکەی تێدا نەبێ وەیا ئەوی لێ ڕازی نەبێ [وەک: ماو، ستالین، کیم ئیل...]. بێگومان ئەو سەرۆکانە ئەگەر لە ڕواڵەتدا بشسەلمێنن ڕاست کردنەوە و ڕوون کردنەوەی هەمیشەیی لە شۆڕشدا پێویستە دیسانەوە هەر ئەوەی خۆیان پەسەندی دەکەن ناوی ڕاست کردنەوە و ڕوون کردنەوەی لێ دەنێن، هەرچی تیشکی دەرەوەی دەسەلاتی خۆیان هەیە بە تاریکی لە قەڵەم دەدەن.

ئەم حەقیقەتە زلەیشە وا دەکا پێ داگرتنی میللەت لەسەر بەکارهێنانی مافی ڕەخنە و ڕازی نەبوون هەنگاوی هەرە پێویست بێ بۆ وەدەست هێنانی ژیانی ئاسوودەی هەموان نەک هی بەرەیەکی تەسکی دەسەلاتداران. خولاسە ئەگەر بەرژەوەندی ڕۆژانە و هی هەموو عومری مرۆڤیش بکەینە عەیارەی لێکدانەوەمان هەر بەوە دەگەین کە پێویستە چی ڕاستە ئەوە بە خەڵق ڕابگەیەندرێ، جا ئەگەر هەندێک لەو ڕاستییانە بە ئاسانیش دەرنەبردرێن هەر دەبێ بە جۆرێک لە جۆران و ڕۆژێک لە ڕۆژان بۆ میللەت

روون بکرێنەوە هەتا زووتریش بێ چاکترە. کوردی گوتەیەکی هەیە دەڵێ «کردەی پەشێمان لە نەکردەی پەشێمان چاکترە» منیش لەبەر تیشکی ئەم گوتە ڕاست و بەشەرەفەدا دەڵێم: مرۆڤ زەدەی ڕاستی بێ چاکترە نەک زەدەی درۆ، بگرە لە حەسایەوەی درۆش چاکترە.

وا دەزانم ئەم قسانەم وەڵامی ئەو ڕەخنەیە دەداتەوە کە دەیەوێ نەزانیی گەل بکاتە بەهانەی ڕاستی لێ شاردنەوەی بەمەشدا ویستم لە ڕێگە سەختەکەی وەڵامەوە بەرەو ڕەواندنەوەی ڕەخنەکە بڕۆم کە هاتم تێ گەیاندنی گەلی نەخوێندەوارم کردە فەرمانی سەرشانی خەباتگێڕ لەو ڕووەوە کە نەخوێندوو و سافیلکە بە ئاسانی تێ ناگەیەندرێن، ئنجا کە من پێ لەسەر پێویست بوونی تێگەیاندنی نەخوێندوو داگرم دیارە لەوە تێپەڕیوەتم کە دەربڕینی ڕاستی لەگەڵ ڕووناکبیراندا لە پێویست دەردەچێ و بەرەو بەدیهیەوە دەڕوا.

ئەمە لە لایێکەوە، لە لایێکی دیکەشەوە کە بێینە سەر سەراحەتی تەواو دەبێ بڵێین ئێمە وەها ڕاهاتووین کە لەسەر کاغەز ڕووی وتووێژمان لە جەماهیر بێ، ئەو جەماهیرەی کە ڕەنگە نەشتوانێ قسەکانمان بخوێنێتەوە. بێگومان جەماهیر فلسێک بەو نووسراوانە نادا کە باسی فکر و فەلسەفە دەکەن، ئەگەر لە هەزاری یەکێکی بشیان کڕێ ئەوانی دیکە لە گوێ ڕاگرتن بەولاوە ناچن: ئەوەی نووسراو دەخوێنێتەوە و دەمەتەقە لەسەر فکر و فەلسەفە هەڵدەستێنێ خوێندەوارەکە و ئەدیبەکە و هونەرکارەکە و ڕابەرەکە و بیریارەکەیە ئیتر هێنانە ناوی باسی تێگەییشتن و تێنەگەییشتنی گەل یا لەبەر بیربڵاویمانە یا لەبەر نیازی تایبەتییە. گەلانی خەڵق بە درێژایی ئەزەل گوێی گرتوە بۆ ئەوەی دەرسدەر و مامۆستا و ڕابەر پێی دەڵێن ئنجا ئەو مامۆستایانە ئەگەر فێڵباز و مرۆڤ غەڵەتێن بن پێویستە لەسەر دڵسۆزەکان پێش بڕکێ و ڕێ بڕکێ لەو فێڵبازییە بکەن. دەمەتەقە لەسەر شتی فکری و فەلسەفی بابەتی ڕۆشنبیری چەسپاوە کە هەر خۆی دەبێتەوە ڕابەری ڕۆشنایی و هۆشیاری هەزاران خوێندووی تازە پێگەییشتوو. ئنجا کە حاڵ ئەمە بێ هەر بەهانەیەکی بهێندرێتەوە بۆ پشتگوێ خستنی ڕاستی لە خۆوە ڕەش دەبێتەوە. لەلایەن ئاکار «اخلاق» یشەوە مامۆستای ڕابەر عوزری بەدەستەوە نامێنێ چونکە پایەی ڕابەرایەتی گەلێک بەرزتر و بەشەرەفترە لەوەی چاوبەستەکێی تێدا بکرێ بەتایبەتی کە ڕابەرایەتی ببێتە پێک هێنەری ئەو ئاووهەوایەی کامەرانی گەشەی تێدا بکا.

ڕەنگە بگوترێ جوداوازیی بیروباوەڕ ئەنجامێکی ناچاری و حەتمی جوداوازیی بەرژەوەندی چینایەتییە وەیا هی قەومایەتییە وەیا هی شەخسییە، بەو پێیە ڕاستی شتان خۆی لە خۆیدا نابێتە هۆی ڕەواندنەوەی ناکۆکی ناشبێتە پارێزەری چالاکیی کۆمەڵایەتی لە بەفیڕۆ چوون و ڕەزامەندی تێکڕاییش پەیدا ناکا. لە ئاست ئەم قسەیەدا سەرلەنوێ مەسەلەی لایەنی تاریکی هۆش و زات تێکەڵ بە حیسابی جوداوازیی بەرژەوەند دەبێتەوە بەوەشدا سادەییەکی کە لە ڕواڵەتی قسەکەدا خۆ دەنوێنێ بە وردبوونەوە و لێکدانەوەی بێتەرەفانە بەشی هەرەزۆری هێزی دەدۆڕێنێ. لێرە بەدواوە ئەم ڕاستییەت بۆ ڕوون دەبێتەوە بەڵام دەبێ تێکڕای قسەکانم پێکەوە سەیریان بکرێ نەک بڕبڕ و کەرتکەرتی:

جوداوازیی بەرژەوەند هی چین بەرانبەر چین بێ وەیا هی میللەت بەرانبەر میللەت بێ وەیا هی میللەت

بەرانبەر تاکەکانی بێ تەنها لە حاڵەتێکدا دەبێتە بنەمای باوەڕ و قەناعەت و فەلسەفەی جودا کە لە پشت پەردەی هۆشی تاریک و زاتی بەتەماعەوە سەیری جیهان بکرێ نەخۆ ئیمکان نییە جوداوازیی بەرژەوەند ببێتە هۆیەکی ڕەوا بۆ گۆڕانی یەک ڕاستی بە چەند ڕاستییەک چونکە ڕاستی خۆی لە خۆیدا هەڵناگرێ دوو وجوود و سێ وجوودی لە یەک کاتدا هەبێ. دوو بەرژەوەند کە بەرەنگاری یەکدی دەبن مومکین نییە هەردووکیان ڕەوابن، ڕەنگە لە هەر یەکەیاندا هەندێک ڕەوایی و هەندێکیش ناڕەوایی هەبێ پشکەکانیشیان خوار و ژووری هەبێ کە ئەگەر نەفس کوێر نەبێ بشێ مەسڵەتییان تێدا بکرێ بەڵام سوودی شەخسی ناڕەوا و حەز بە ستەم کردن ڕێگەی مەسڵەتی کوێر دەکاتەوە و مرۆڤ دەخاتە سەر ڕێبازی دابین کردنی نیازەکانی نەک ڕێبازەکە لە خۆیەوە مرۆڤ بەرەو ئەو لایەنەوە دەبات کە ناوی چاکە و داد و مرۆڤخاسی لێ دەندرێ.

بابای تەماعکار و ستەمکار و هەلپەرست و پشت لە داد و ئینساف، بە چاوی کراوەوە، بەرەو مەبەستە ناپەسەندەکانیەوە دەڕوا و لە یەکەم هەنگاویەوە خەریکی پێشێل کردنی داد و ڕاستی دەبێ. ئەوەندەی بیرم کردبێتەوە هەر بەوە گەیشتووم کە ستەم هەمیشە لە نەزەر ستەمکاردا ناڕەوا بوە و لێی بە سەهوو نەچوە تەنها لە حاڵەتێکدا نەبێ کە ستەمەکە بەشێکی ئایدیۆلۆجی و بیروباوەڕ بێ وەک ئەوەی کە تالانی وڵاتی داگیرکراو لە نەزەر دوژمنە داگیرکەرەکەیەوە بەشێکی تەواوکەری ئەو شەڕە «پیرۆز!!» ە بێ کە لە سەرەتای هەراوە فەتوای کوشتن و بڕینی داوە. ئەمەش یەکسەر دەچێتەوە بۆ لایەنی تاریکایی هۆش و نەفس کە چ پێوەندی بە بەرژەوەندی ڕەواوە نییە و لە گەلێک جاروباردا تاریکیەکە خۆی ڕەگی بەرژەوەندەکە هەڵدەبڕێتەوە. لەمەشدا پاشا و گەدا و هەموو ئادەمیزاد یەکسانە بۆ بەر حوکمی تاریکاییەکە هەرچەند دیارە سنووری بەدایەتی هەژار لە سنووری پێنج پەنجەکانی تێپەڕ ناکا کەچی دەشێ پاشایەکی کۆن بە دەست و پەنجەی هەزاران هەزاران مرۆڤی بەکرێ گیراو و پەک خراو و ڕاپێچەک دراو خەریکی خراپەی هەرە دوورە دەست بووبێ.

دەگەڕێمەوە و دەڵێم جوداوازیی بەرژەوەند هەرگیز ماف و ڕەوایی بە هەموو بەرژەوەندە جوداکان نادا چونکە لە نێوان هەموویاندا تەنها یەکێکیان دەشێ ڕەوا بێ واشدەبێ هیچیان ڕەوا نابێ وەک ئەوەی دە کەس لەسەر باغی بابایەکی هەژار بەشەڕ بێن وەیا بیست ڕێگر هەر یەکە بۆ حیسابی خۆی تەماع لە قافڵەیەک بکات وەیا دە دەوڵەت پێک نەیەن لەسەر بەتاڵان بردنی نەوتی ئێمەمانان. لەگەڵ ئەمەشدا کە بەرژەوەند خۆی لە خۆیدا ڕەوایی و دروستی پەیدا ناکا دیسانەوە هەمیشە ئاوات دەخوازم و دەڵێم کاشکی هەرچی ناکۆکی و هەرای دنیا هەیە هەمووی لەسەر جوداوازیی بەرژەوەند ڕوویان دابایە با ناڕەواییشی تێدا بێ چونکە ئەوسا بەشی هەرە زۆری ئەو هەرا و ناکۆکییانەی بە درێژایی ڕۆژگار ڕوویان داوە و دەدەن بەتاڵ دەبوونەوە لەو ڕووەوە کە لەسەر بەرژەوەندی حەقیقی ڕوو نادەن بەڵکوو لەبەر هۆیە مەلعوونەکەی تاریکی هۆش و نەفس و کەڵەکەکردنی حەز و شەهوەت و لەخۆ بایی بوون و شتی ئەوتۆیی پەیدا دەبن.

ئەو هەرا و کارەساتانەی لەسەر تەماع و سامان و ناو و شۆرەت هەڵدەستن زۆرە تەفسیرێکی ئیقناعکەری لەگەڵدا هەیە هەرچەند تەفسیرەکەش هی نیازی چڵکن بێ، بەڵام ئەو ناکۆکییانەی لەسەر

تێک نەگەییشتن و بەهەڵەدا چوون و جودایی عەقیدە و ناز و فیز و غەڕڕایی پەیدا دەبێ یەکسەر لەو گۆشە تاریکەی سەلبیی هۆش هەڵدەقوڵن و ماڵی تاک و کۆمەڵیش وێران دەکەن.

چەند هەزاران هەزار جار بوە لەسەر قسەیەکی ناشیرن وەیا لچک و لێو بادان وەیا حورمەت نەگرتن کە هیچ زەرەر و سوودی ماددی تێدا نییە هەرا و لێدان و کوشتنیشی لێ پەیدا بوە [چ دەفەرمووی لەوەی دوو برادەر لەسەر شەش و بێشی تاوڵەی خۆڕایی نەک بە گرەو، دەستیان لە یەکدی داوەتە خەنجەر] وەیا گەنجی عەشیرەتێک کچی لە عەشیرەتێکی دیکە هەڵگرتوە و لە نێوانیاندا هەرا پەیدا بوە، وەیا لەسەر ڕاوگەی کەروێشک و چەقەڵ خوێن ڕژاوە، وەیا لە شەڕەگەڕەکێی منداڵ و گەوراندا دوژمنایەتی دەوامەی کردوە لە هیچیشیاندا بەرژەوەندی چینایەتی وەیا قەومایەتی وەیا ئابووری سێبەریشی نەبوە، تەنانەت لە شەڕەگەڕەکێدا هەژاری ئەم گەڕەکە ئاغای خۆی بە دۆست داناوە و هەژاری گەڕەکەکەی دیکەی بە دوژمن لەقەڵەم داوە.

ئنجا ئەگەر هەرا هەر لەسەر بەرژەوەندی ماددی و ڕاستینە پەیدا بوویایە دەبوو بە درێژایی ئەزەل لەسەر ئەو شتە خوێڕوانەی کە بەرژەوەندی ماددییان تێدا نییە خوێن لە لووتی کەس نەیێ. لە گۆشەی تێوەڕامانی هۆشی تاریک و ڕوونەوە ئەو دزەی کە پارێز بۆ ماڵی دراوسێکەی دەبات هۆشی ڕووناکە چونکە دەزانێ چ دەکا بەڵام نەفسی بەدە چونکە نیازەکەی ناڕەوایە، ئەمما کە هات و لەگەڵ ئەو هەنگاوەی ئاودیوی ماڵی جیرانەکەی دەکا پڕ بەدڵ گوتی «خوایە بە تەمای تۆ! بسم الله!!» لەوەدا هۆش تاریکێکە بارتەقای نەفسە بەدەکەی چونکە لە هیچ درزێکی هۆشی ڕوونەوە مومکین نییە ڕووناکایی و قودسییەتی ناوی پەروەردگار بەرەو دیوار برین و ماڵ دزینەوە بڕوا.

ئەم پێ دزیلکەیەی هۆشە تاریکەکەی دز و جەردە و پیاوکوژ و دیکتاتۆر و ستەمکار بە تێکڕایی، بەسەر تەماع و حەزی ناڕەوادا بۆ ناو بارەگای گەش و پاکی خوا وەیا میحرابی ڕووناکی قەومایەتی و داد هەر خۆیەتی وەها لە هەندێ پیاوی ئایینیش دەکا کە بەسەر تەئویلاندا بۆ حەڵاڵ کردنی ماڵی حەرام و سوێندی درۆ و هەڵبەستنەوەی تەڵاق بپەڕێتەوە.

بەلای منەوە کابرای ئایینی حەرام خۆرێکی بێتەئویل بێ بەشەرەفترە وەیا کەمتر بەدە لەوەی بە فێڵ و فڕەوە حەرام بخوا چونکە سەرەڕای ئەوە کە حەرام هەر حەرامە نەفسی حەرام کردوەکە و بەرتیل دەرەکەش ڕەشتر و پەستتر دەبێ لەوەی بێ فاک و فیک سواری حەرامەکە بێن. تەئویل کردن و سازاندن، لە دین بێ یا لە دنیا، بۆ وەدەست هێنانی نیازی بەد خەتەری گەورەی لەوەدایە کە وا بەدرێژ بوونەوەی ڕۆژگار مەزهەبی ناڕەوای جۆرجۆر دادەهێنێ تەنگ بە ئەسڵی باوەڕەکە هەڵدەچنێ خەڵقێکی زۆریش بەدوا خۆیدا ڕادەکێشێ بۆ ناو باوەڕ و مەزهەبی بەرەواژ، ڕێی خۆ لادانیش لە ڕاستی و مرۆڤایەتی هەموارتر دەکا بۆ تەماع و حەزی شەخسی، ئنجا لە جیاتی تاکە یەک مەزهەب [کە ئەگەر ڕاستیش نەبێ شەڕ بە خۆی نافرۆشێ] چەندین مەزهەبی نادروستی شەڕبەیەکدی فرۆشتوو دادەهێنێ و ئاپۆرەی خەڵق تێک هەڵدەشێلێ.

ئەم گوتەیەی «جوداوازیی بەرژەوەند هۆی جوداوازیی بیروباوەڕە» یەکێکە لەو قسە تاریک و گومڕاکەرانەی کە لێیان دەوەشێتەوە بەشێکی بێسنووری ڕاستییە کۆمەڵایەتیەکان و دیاردە واقیعیەکان

بشارنەوە و لە جێی هەزاران تەفسیری ڕاست هەزارانی چەوت دابنێن. هەر ساتەش بە پێی ئارەزۆی خاوەن تەماع و نیازی شەخسی کام هەڵوەستی پاک و مەردانەی عەمر و زەیدە لێڵ و درێو بکرێ بەوەدا کە ببرێتەوە بۆ جوداوازیی بەرژەوەند نەک بدرێتەوە بە گیانی پاک و دڵی ئازا:

١- لەلایەن شاردنەوەی ڕاستییە کۆمەڵایەتیەکانەوە ئەوەندە بەسە بڵێم ئەو نەزەریەیە وا دەکا هەموو ئەو بیروڕا و هەڵوەست و هەڵکەوت و چوونەپێش و پاشەکشە و وەستان و قوربانی دان و هتد... کە پێوەندییان بە تەماع و جوداوازیی بەرژەوەندەوە نییە و ئیمکانیش نییە بەرگی درۆزنی بەرژەوەندییان بەزۆر تێ هەڵکێشرێ - هەر لەبەر خاتری نەزەریەی جوداوازیی بەرژەوەند - دەبێ لە هەموو حیسابی شی کردنەوەی کۆمەڵایەتی و لێکدانەوەی مێژوویی دەربهاوێژرێن و بن بوو بکرێن و بایەخیان پێ نەدرێ نەوەک ماکەکەی «جوداوازیی بەرژەوەند» بە درۆ بخرێتەوە.

من کە بێم بسەلمێنم دەماری پیاوەتی و غیرەتمەندی فلانە سەرۆکی خستە سەر حەواندنەوەی فلانە بابای دەرکراو و پەنابەر و هێندەی لێ خەرج کرد و وەهای بۆ کۆشا بێ ئەوەی پاداشێکی لێ وەرگرێتەوە وەیا کچی لە خۆی مارە بکا وەیا خزمەتی خۆی پێ بکا، هاتووم بەر لە هەموو شتێک دەستوورەکەی «جوداوازیی بەرژەوەند»م لەو حیکایەتەدا بێبایەخ کردوە، ئنجا کە تۆ محامی دەستوورەکە بی و نەتوانی هەڵوەستی ئەو سەرۆکە جوانمەردە بدەیتەوە بە تەئویلی دزێوکەر و حەیابەر ناچار دەبی خۆت لە ڕووداوەکە و هەرچی وەک ئەو هەیە بدزیتەوە و لە حیسابی لێکدانەوەی کۆمەڵایەتییان دەربهاوێژیت. خۆ ئەگەر هات و بەڕێکەوت جوانمەردییەکە لەو سەرۆکەوە دژی کوڕی خۆی بوو بۆ بێگانەیەک ئەوسا ڕەنگە خۆ تینەگەیاندن لەو حیکایەتە بەس نەبێ ئیتر خوا دەزانێ فکری دوژمنانەی بەردەوام چ لەو هەڵوەستە پڕ لەشەرافەتە بکا.

ئەم نموونە سادەیەی لێرەدا هێنامەوە یەکێکە لە هەزارانی وەک خۆی کە ئەگەر کمێک زەینی خۆتیان پێوە خەریک بکەی لە کۆن و نوێدا بەزۆری تێیان هەڵدەئەنگویت. خۆ ئەوەی ڕاستی بێ ڕووداوی ڕۆژانە زۆری لەو نموونانە تێدایە، جارانیش ژیانی خەڵق پێیان ئاوستر بوو چونکە ئەوسا هێشتان سەغڵەتی گوزەران و ئاڵۆزکانی کۆمەڵایەتی و تێک هاویشتنی ئابووری و پەرەسەندنی خەباتی سیاسی و بڕبڕ بوونی کۆمەڵان و هەمەچەشنە بوونی باوەڕان و... و... هتد هێندەی ئێستا دەماری مەردایەتی و بووردن و پەنادان و شتی ئەوتۆی لە تاکاندا پسۆک نەکردبوو، پرۆپاگاندە و ڕاگەیاندنە سیاسیە فکرییەکانیش وەها پەیتا پەیتا هۆش و گۆشی ئەو خەڵقەیان لە کاری سادەی مەردانە نەدەدزیەوە تا ئەو ڕادەیەی کە دەبینین لە زۆر حاڵ و باردا جەوانمەردی سیاسی لە بەلاوەنانی وەفا و گوێ نەدانە چاکەی کۆن و دۆستایەتیی میراتی و ئەو تەرزە ئاکارانەدا مەرحەبای لێ دەکرێ و دەبێتە بەڵگەی دڵسۆزی بۆ مەبدەء... ئنجا ئەگەر بیریارێک وێنەی کۆمەڵایەتی ئەم ڕۆژگارەمان بکاتەوە بە ئاوێنەی ئاکاری کۆمەڵایەتی دوێنێ و پێرێ وێنەی درۆزن لەو ئاوێنەدا بە خەڵق نیشان دەدا.

بیریاری ماددیی تەقلیدی کە ناوناوە سەرێک لەو سادەیی و سافیلکەیی و پیوریتانیزمەی ڕۆژگارانی ڕابردوو خوار دەکاتەوە، بایی ئەو سەر خوارکردنەوەیە، خۆی لە دەستووری «بەرژەوەند» و تەفسیری ماددیی ڕەق و زەق دەشارێتەوە و نەختێک دەقە قاڵب بەستوەکانی فەرامۆش دەکا دەنا ڕێی نابێ لە جادە

قیرتاوەکانی بەرژەوەندی سەرسەخت و ماددەی بێ هەست و بەزەییەوە کوێرەڕێگایان بۆ ناو مۆڵگەی مەردایەتی بێتەئویل و چاکەی سادە و خۆبەخت کردنی بێمزە بباتەوە. ئەمانە دەڵێم لە زەمینەی چاکە و مەردایەتی شەخسی کە پێوەندی ڕاستەوخۆی بە ڕووداوی گشتییەوە نییە چونکە لەوێدا باسی ئەوتۆیی بۆ بیریاری ماددیی تەقلیدی وەک زێڕە بۆ هار...

٢- لەلایەن دانانی تەفسیری چەوت لە جێی هی ڕاست قسەمان درێژتر دەخایێنێ ئەگەر لێی کورت نەکەینەوە چونکە ئەم پیشەیە پتر خۆی بەسەر زمان و قەڵەمی بیریاری ماددیی تەقلیدیدا دەهێنێ لە پیشەی شاردنەوەی ڕاستییان. ئەوەی لە مەیدانی کۆمەڵایەتیدا خەریکە شەڕ بۆ بەرژەوەندێک دەکا کە باوەڕی پێی هەیە وەیا لە خۆی کردوە بە ئامانج هەر ساتە ڕووبەڕووی هەڵوەست و واقیعی وەها دەبێ ئەگەر بە تەئویلان بۆ لای باوەڕ و ئامانجەکەی خۆی هەڵیان نەگێڕێتەوە شەڕەکە دەدۆڕێنێ. هەڵبەت دەبێ بزانین بردنەوەی شەڕی سەر بە کۆمەڵایەتی لە ڕێی بەیەکدی گۆڕینەوەی ڕاستی و درۆ هەر بە سوودی ئەو کەسە و ئەو دەستەیە تەواو دەبێ کە درۆیەکان بە چاکەی خۆی و زەرەری غەیر هەڵدەبەستێ، لەو هەڵبەستنەشدا بەدایەتی خۆی بەسەر چاکەی غەیردا زاڵ دەکا.

زوربەی میللەت بە خۆیان و بەرژەوەندە سادەکەیانەوە ڕێیان نییە پەنا بەرنە بەر نوای درۆیان. بەرژەوەندی دروست کە ماڵی حەڵاڵی زوربەی میللەتە کوڕی ڕاستی و ڕەواییە، فەرمانی ڕابەری دڵسۆزیش ئەوەیە بە فکری ڕوون و هۆشی کراوەیەوە، بە تیشکی حەقیقەتی بێ باهەڵدانەوە، سوودە ڕەواکانی میللەت لە جەرگەی واقیعدا بدۆزێتەوە نەک بە فەندی جادووگەرانە لە درۆیانیان ڕابهێنێ و سوودی ساختەکاریان پێ بەڕەوا بسەلمێنێ.

بە نموونە دەڵێم، لە سالانی هەڵپە و کڵپە «وثبە» ی ١٩٤٨ و غەزەب سەرکردنەکەی ١٩٥٩ کە خوێنگەرمەکان دەیانگوت بە لەناوبردنی پارەدارەکان و دابەش کردنی پارەکەیان هەژار دەحەسێتەوە، دەیانتوانی کارێکی ئاسانتر و بێ زەرەرتر بگرنە بەر کە بێن لە جیاتی کوشتنی حاجی عەوڵا و سەلیم چەلەبی داوا لە حکومەت بکەن پارەیەکی تازە لێ بدات و بەسەر چینی هەژارانیدا ببەشێتەوە و بە پارەی کۆنیشی نەگۆڕێتەوە نەکا پارەداری کۆن موفلیس نەبێ. ئەوسا بە چەورولووسی پارەش دەبەشرایەوە و پارەدارەکانیش ئیفلاسیان دەکرد و کەسیش سەر نەدەبڕدرا.

هەژاری بەستەزمانی کەڕەوار کە دەگوترا پارەت بەسەردا دەبەشرێتەوە ئاگای لەوە نەدەما کە بەشینەوەی پارە نەبەستراوەتەوە بە لە ناوبردنی فلان و فلان، کابرای خوێنگەرمیش لەناو بردنی پارەدارانی مەبەستتر بوو لە تێرکردنی هەژاران جگە لەوەی کە بەلای خوێنگەرمەوە شۆڕشی بێ خوێنڕێژی زرەشۆڕش دەردەچێ، ئنجا نانەوەی هەرای ئیقلیمگیر حکومەتی پتر پێ بێدەسەڵات دەبێ و ڕێگەی خوێنڕێژەکانیش بەرەو دەسەڵاتی حوکم پتر پێی هەموار دەبێ، ئیتر لەو ناوەدا درۆ و ڕاست خۆیان پێکدی گۆڕیبۆوە و جەزبەیەکی دەروێشانەی تاریک وڵاتی تەنیبۆوە کە هەموو ڕاستی و ڕوونی و بەرژەوەندێکی شاردبۆوە، خوێنەر با بزانێ کە من لێرەدا دەڵێم لە جیاتی کوشتنی پارەداران پارەی نوێ لێ درابایە دەزانم چارەسەرکردنی هەژاری و برسییەتی وەها ئاسان و سادە نییە: من موناقەشەی ئەو بەرگە درۆزنە دەکەم کە خوێنگەرمەکان ڕاستییان تێدا دەشاردەوە ڕەخنەش لەوان دەگیرێ نەک لە من کە

دێن چارەی هەژاریەتی میللەت بەسەر بڕینی تاقمێک دەکەن ناشلێن کە ئەو پارەیە خورا و بڕایەوە دواتر لە کوێوە هەژار پارەی مفت و خۆڕایی لێ دەبەشرێتەوە.

من لێرەدا مەبەستمە لە خوێنەری کوردی نەوباوی بگەیەنم چۆن بەندوباوی «جوداوازیی بەرژەوەند دەبێتە جوداوازیی فەلسەفە» داخوازی لە خاوەنەکەی دەکا درۆ لە جێی ڕاست دابنێ و چاوبەستەکێشی تێدا بکا دەنا گوتەکە نەزۆک دەبێ و ئەنجامێک نازێتەوە. خاوەنانی گوتەی «جوداوازیی بەرژەوەند...» ئەگەر ڕازی بن پارەی نوێ بەسەر هەژاراندا دابەش بکرێ مەبەستە بنجییەکەی شەڕی چینایەتی کە بە پێی باوەڕی خوێنگەرمەکان بریتییە لە تێک هەڵقژان و یەکدی بڕینەوە نایەتە جێ و ڕەنگە ئاگری دەروونی هەژارەکەش دژی تێرەکان سەر نەکا چونکە دابەشینەوەی پارەی نوێ پێویستی بە لەناو بردنی پارەداری کۆن نییە. ئنجا هونەرێکی ئەوتۆی خوێنگەرمەکەش لەوەدا دەرناکەوێ کە پارەی نوێ لە حکومەتەوە یەکسەر بە هەژاران بگا وەک ئەوەی کە بە دەستی خۆی جڵەویان بۆ سەر خەزنەی پارەدار ڕاکێشێ...

لێرەدا چەندین بەڵگە و بنەمای فکری دیکە هەیە کە هەڵوەستی خوێنگەرمەکان بۆ وروژاندنی هەژاران دژی پارەداران دەباتەوە بۆ مەبەستی تایبەتی وەیا هۆش تاریکی نەک دەوڵەمەند کردنی هەژاران. یەکێک لەو بەڵگە و بنەمایانە ئەوەیە ئەگەر چارەسەر کردنی هەژاری بە بەشینەوەی پارەی پارەداران مەبەستی خوێنگەرمەکان بێ خۆ کابرای پارەدار دەتوانێ هەرچی زێڕ و پارەیەکی هەیبێ لە چارەکێگدا تەفروتوونا بکا و نەیەڵێ بە هەژاران بگا. دیارە خوێنگەرمەکەش ئەمە دەزانێ چونکە هەرگیز بەتەما نییە پارەدار هێندە هەژاردۆست بێ بە دەستی خۆی پارە و زێڕ و گەوهەرەکانی بەرەوپیری ئەو کەسانەوە ببات کە خەریکن دوای تاڵان کردنی سەریشی دەبڕن! لەمەش بترازێین پرسیارێکی دیکە هەڵدەستێ: پارە لە خۆوە برسی تێر ناکا و رووتانیش پۆشتە ناکا. کەواتە شۆڕشگێڕ جڵەوی هەژاران بابداتەوە سەر قەساب و بەقاڵ و بەزاز و مەیدانی دەغڵ کە ئیتر لزومیش بە پارە نامێنێ مامڵەتەکەی پێ بکرێ وەک دەشزانین کە پارە لە بەیندا بوو ڕێی تێ دەچێ سەرلەنوێ بچێتەوە گیرفانی چەند کەسێک و بیانکاتەوە بۆرجوازی...

دەزانم مامۆستا و ڕابەرەکانی ئەو خوێنگەرمانە باخەبەرن لەوەی کە بەشینەوەی پارەی دەوڵەمەندان تیماری دەردی هەژاری و پاشکەوتن ناکا، بەڵام ئەو ڕابەر و مامۆستایانە لەبەر تیشکی فەلسەفەکەیان کە دەڵێ: «جوداوازیی بەرژەوەند...» ناچارن دەبێ بەدوا ڕاستە واتای ئەو گوتەیە بکەون و ئاپۆرەی خەڵق بەو تەرزە دروشمە چاوغەڵەتێنە بەرەو جموجووڵێک ببەن کە لەناو بردنی بەرژەوەندی دەوڵەمەندان بداتەوە بە دەقی نەزەریەکەیان تاکوو جموجووڵەکە قودسییەتەکی وەها وەربگرێ هەموو دوودڵی و دەست پاراستنی خەباتکەران تاوانبار و ڕیسوا بکا: تۆ کە سەپاندت جوداوازیی بەرژەوەند دەبێتە جوداوازیی بیروباوەڕ چارت نامێنێ لەوەدا کە بەرژەوەندەکە و خاوەنەکەی بەیەکەوە لەناو ببەی تاکوو یەکجارەکی لە دوشمنەکە و فەلسەفەکەشی ڕزگار بیت. لەو ناوەشدا جێگەی هودنە و مەسڵەتی پەیدا نییە چونکە لەبەر تیشکی نەزەریەکەدا جوداوازیەکە هەتاهەتایی دەبێتە هۆی دوشمنایەتی لەبەر ئەمە مومکین نییە بە هێمنی و تێک گەییشتن و لێکدی ڕازی بوون چارەسەری جوداوازیەکە بکرێ.

بەلای ڕای منەوە بەرژەوەند هەر بایی ڕەوایی و شەرعییەتەکی تێیدایە مافی دروست کردنی قەناعەت

و باوەڕی هەیە دەنا ئەو بەرژەوەند و سوودەی لەسەر ستەم و دەسدرێژی هەڵدەستێ هەرگیز ناشێ فەلسەفە بتەنێتەوە، ئەوەی فەلسەفەشی لێ هەڵدێنجێت باوەڕی پێی نییە. ستەمکار دەزانێ چ دەکات و چی دەوێت و قەت وەها لەخۆی بێ ئاگا نابێ کارە بەدەکانی بە پەسەند بزانێ، هەر ئەو هەست بەخۆ کردنەیشە دەیخاتە سەر فرۆفێڵی فەلسەفی و خەڵق گێل کردن. هەروەک ڕابەرە مادییکە دەزانێ پارە بەشینەوە هەژار تێر ناکا ستەمکار و شێخی درۆزنیش دەزانن نیاز و تەماکانیان ڕەوا نین. سەیر لەوەدایە کە ئەو شاگرد و دەست و پاوەند و مریدەی بەو درۆیانە هەڵدەخەڵەتێن وەهایان لێ بەسەر دێ کام زەرەری قورسە ئەویان قبوڵ بکەن کەچی لە سەرەتاوە بەتەمای سوود و خۆشی بوون واتە کابرای ڕابەری درۆزن دڵ و دەروون و هۆشی ئەو خەڵقە وەها دەدزێتەوە چی مەبەست بێ ئەوەیان پێ دەکا و دەبنە قورەچەورە بە دەستییەوە. بەرژەوەندی ڕەوا حەقیەتی ببێتە بنەمای قەناعەتێک کە لەسەرکردنەوە هەڵبگرێ وەک ئەوەی کە دایک و باوک بە خوێنی خۆیان منداڵیان بەخێو دەکەن لێیان دەسەلمێندرێ لە دواڕۆژدا بەتەمای وەفا و بەزەیی منداڵەکەیان بن چونکە لە هەر لایەکەوە سەیری پێوەندی باوک و دایک بە منداڵیانەوە بکەی پتر بۆت دەردەکەوێ کە حەقی دایکەتی و باوکەتی بەسەر منداڵیانەوە مافێکی پیرۆز و بەشەرەفی مرۆڤایەتییە.

بە نموونە دەڵێم، ئەو لایەنەی هانی منداڵەکە دەدا بۆ دەرچوون لە جغزی وەفاداری بەرانبەر دایک و باوک هەزاریەکی ئەوان بە منداڵەکەوە خەریک نابێ هەزاریەکی ئەوانیش بۆی دڵسۆز و پەرۆشدار نییە کەچی پتر لەوان لێی داوا دەکا. هەر لە پەنا خەباتیشەوە بە نیازەکانی خۆیەوەی خەریک دەکا. منداڵیش کە بوو بە باوک یا دایک دەچێتە ڕیزی ئەو باوک و دایکەی کە وەختی خۆی چاویان لە وەفا و سۆزی ئەو بوو... قورئان لێرەدا شتێکی ڕاگەیاندوە ئەوەندە گەش و ڕەوا و دادپەرستە هەموو ئەو غەڵبەغەڵبەی کە دەیەوێ منداڵ لە باوانی تار بکا دەداتەوە بە تاریکی و نامەردی و دێوپەرستی: «واخفض لهما جناح الذل من الرحمة وقل ربي ارحمهما كما ربياني صغيرا».

جگە لەم مەیدانە پڕ هەست و سۆزەی باوک و ئەولادەتی ژیانی کۆمەڵایەتی لە کۆنەوە زۆر لەو بەرژەوەندە ڕەوایانەی تێدا بوە کە دەشێ ببنە بنگەی قەناعەت و بیروڕای پاک و چاک و هەموو لەسەر کردنەوەیەک هەڵبگرێ، وەک ئەوەی کاسبکار وەیا بازرگان وەیا وەرزێر وەیا تیرێژێکی دیکەی کۆمەڵ بێ بەر لە قۆناخی سۆشیالیزم بە پێی یاساکانی ڕۆژگاری خۆیان، بێ دەستبڕین و فرۆفێڵ گوزەرانیان پێک هێناوە وەیا شتێکیان پاشەکەوت کردوە وەیا میراتێکیان بۆ وەچەکانیان بەجێ هێشتوە ئیتر حەقیان بوە بەروبومی بخۆن و لە زاڵمانی بپارێزن وەیا لەو نیازەی خەرج بکەن کە دڵیان بۆی دەچێ.

ئێستاکە کە هەندێ لە بیریاری ماددی دەیانەوێ هەموو دەسکەوت و داهاتی غەیری فەلاح و عەمەلەی لێرە بە پێشەوە بە ناڕەوا نیشان بدەن بەرگێکی درۆزن لەبەر هەڵکەوتێکی ڕاست و دروست دەکەن، خۆ لەو سەردەمانەدا مومکین نەبوە چاکە و ڕەوایی بە کێشانەی سەردەمی سۆشیالیزم هەڵکێشن و فەتوای پەسەند بون و نەبونی ڕەفتاری ئەو سەردەمانە لەبەر تیشکی بیروباوەڕی لەدایک نەزاوی دواڕۆژدا دەربهێنن، بیریارە ماددییەکەش ئەم ڕاستییە دەزانێ بەڵام بە نیازی دڵگەرم کردنی مریدەکانی بۆ لەناوبردنی دەوڵەمەندەکانی ئەم ڕۆژگارە دێت پارەدارەکانی سەدان ساڵ بەر لە ئێمڕۆش دەداتەوە بە

حوکمی کۆمەڵایەتی سەدەی بیستەم و سۆشیالیزم. ئەو تەرزە بیریارە، بێ دوودڵی، گوتەیەکی «جوداوازیی بەرژەوەند...» دەکاتە بنگەی ڕەواکردنی ئەو تەدبیرە ناڕەوایانەی بە چاکیان دەزانێ وەیا حەزیان لێ دەکا وەیا سوودیان لێ وەردەگرێ.

بێگومان خوێنگەرم کە باوەڕی هێنا بە ناپەسەند بوونی سامانی سەدان ساڵ لەمەو پێش هەر بەجارێ هار و شێت دەبێ لە ئاست سامانی بەرچاوی خۆی، ئەمەیشە بیریارە ماددییەکە لە ڕاگەیاندنە سەرەوبنەکانی خۆی ڕادەپەڕموێ و بەتەمای بەرەکەتیەتی. لەم مەیدانەدا هەتا بەدوا شی کردنەوە و نموونە هێنانەوە بکەوین لێیان نابینەوە، هەر ئەوەندە دەخەمە سەر قسەکانم کە بڵێم ڕاست و درۆ بەیەکدی گۆڕینەوە لە کۆنی هەرە کۆنەوە باو بوە، هێندە هەیە ئەوەی بەر لە سەدان و هەزاران ساڵ بە سادەیی دەکرا لەم ڕۆژگارەدا لەبەر تێک هەڵقژانی زێدە بە هەرا و گرمەی بیروباوەڕی جودا و فەلسەفەی جۆرجۆر دەخرێتە چارچێوەی قودسییەتی ئایین و مەبدەئەوە هەمیشەش بە بیستن و دیتن و خوێندنەوە دەخرێتە دڵانەوە.

٣- لەلایەن دزێو کردنی هەڵوەستی پاک و مەردانەی غەیرەوە ئەم گوتەیەی «جوداوازیی بەرژەوەند...» ئەویش وەک ئەوەی لە خاڵی دوەمدا باس کرا، چونکە لە تاکتیکی تێک هەڵقژانی ڕۆژانەدا بەکار دێ لەحەد بەدەر هانای دەبرێتە بەر و شەڕی ئایدیۆلۆجی پێ دەکرێ، خراپەشی لەوەوە دێ کە بزووتنەوەی نیشتمانی لەو وڵاتانەی وەک عیراقی پێش ١٩٥٨ ژێردەستی بێگانە بوو، بەشی زۆری ڕۆشنبیرانی تێدا بەشدار دەبوون زۆرینەشیان لە بەرەی تێروتەسەلی ناوەند بوون چونکە ئەوان پتر لە هەژاران دەیانتوانی بخوێنن و هەستی چینایەتی و قەومایەتییان تێدا بگەشێتەوە.

کە هیچ تەئویل و دزێو کردن لە نێواندا نەبێ دیارە کوڕە دەوڵەمەند لە پلەی خوێندندا بێ تەنها ئامانجی نیشتمانپەروەری بە گژ حکومەتیدا دەهێنێ [کە لە حقوق بوم کوڕی وەزیری عدل شیووعی بوو]. تەنانەت وەک کرێکار بە ئومێدی زیاد بوونی ڕۆژانەی عەمەلەیەتیش نییە کە مان دەگرێ وەیا نمایشت دەکا. ئنجا ئەگەر تەئویلی وەک «جوداوازیی بەرژەوەند...» لەلاوە نەیەت و گومانی نیازی پیس و مەبەستی شەخسی بخاتە هەڵوەستی ئەو خۆبەخت کردوانەی تێروتەسەڵ، دەشێ بزووتنەوەی ئازادیخواز لە پلەی وەدەست هێنانی سەربەخۆیی وەیا مافە دیمۆکراتەکان هەرای ناوەکی و چینایەتی توند و تیژی تێدا ڕوو نەدات و هەموو هێزی خۆی ڕووبەڕووی داگیرکەر و ستەمکار بکاتەوە زووتریش بە ئامانج بگا و کەمتریش قوربانی بدا.

دەبێ بزانین بیریارێک کە وا دابنێ ڕووبەڕووبوونی خەباتگێڕی تێروتەسەڵ لەگەڵ داگیرکەر و دیکتاتۆر هەر دەبێ بدرێتەوە بە حوکمی ئەو بەرژەوەندەی کە لە هەژارانی جودا دەکاتەوە، ئا ئەو بیریارە لە هەزارویەک ڕووەوە دوشمنی سوود و چاکەی ڕاستیینەی مرۆڤایەتییە چونکە بیریارێک کە هاووڵاتی دڵسۆز و نیشتمانپەروەری خۆ بەخت کردووی لە پێناو گەل و مەفتەن بە دوژمنی میللەت دابنێ دیارە لە دواڕۆژدا کە داگیرکەر و دیکتاتۆر لە بەیندا نەما بیریارەکە بڕیاری لەناوبردنیان دەدا چونکە ئەگەر لە دەمی هەبوونی داگیرکەر ڕێی تێ بچێ بەشێکی بەدایەتی ئەو دڵسۆزانە ڕووبەڕووی داگیرکەر بووبێ دواتر دەبێ هەموو بەدایەتیەکەی ڕوو لە پرۆلیتاریا بکا.

بەم جۆرە بیرکردنەوەیە کە لەسەر بنەمای «جوداوازیی بەرژەوەند...» هەڵچەقیوە نیشتمانپەروەری «ناپرۆلیتاریا» ناتوانێ هەرگیز هەژاردۆست بێ... ڕێی خیانەتی بە بڕیاری ئەو دەستوورە لە سەرەتاوە هەتا کۆتایی کار ڕەنگڕێژ کراوە و هەر دەبێ غەیان بێ... نووکی قەڵەمی ئەم فەلسەفەیە مۆری خوێنمژی و بەدایەتی لە چارە و چارەنووسی نیشتمانەپەروەری دەرەوەی جغزی پرۆلیتاریا داوە. کە ورد بینەوە دەبینین تەسک کردنەوەی ڕێی دڵسۆزی و هەژارویستی و مرۆڤخاسی تا ئەو ڕادەیەی بە قەفەبلوولی زێدە تەنگی باوەڕی ئەو تەرزە فەیلەسووفە گومانکارەدا بەڕێ دەکرێ وا دەکا هیچ کەسێک لەوانەی خوا نانێکی پێ داون بەتەمای یەک تۆسکال مەردایەتی و شەرافەت و حورمەت نەبێ لەو فەلسەفەیەوە پێی بگا و غەیری لەناوبردن هیچی پێ ڕەوا بدیترێ.

بێگومان ئەو فەلسەفەیەی کە لە ڕێی جوداوازیی بەرژەوەندەوە کۆمەڵایەتی کەرت کەرت و بڕبڕ دەکا بەو شێوەیەی ئاشتی لە بەینیان حەرام بکرێ هەر لە سەرەتاوە چاوی خۆی نووقاندوە لە هەموو ئەو پێوەندییە سوودبەخشانەی لە نێوان تێکڕای گەل کە بە درێژایی ڕۆژگار کاری پەسەندی کردوە، کە ئەگەر وەها نەبوایە و هەموو مێژوو بریتی بووبایە لە یەکدی خواردن و یەکدی خەفە کردن نەدەشیا ئەو پێشکەوتنە ماددی و ناماددییانە ڕوویان دابایە کە لە هەر پلەیەکی گۆڕانی کۆمەڵایەتیدا بووبێ پۆپی ژیان و بوونیان گرتۆتەوە.

ئێمە بە چاوی خۆمان دەبینین لە نێوان دڕندانیدا هاریکاری و بەیەکەوە ژیان و لەسەریەکدی کردنەوە هەیە بایی ئەوەی بەردەوام بوونیان پێی دەوێ، ڕەنگە وەهاش بووبێ لە ماوەی ساڵێکدا دوو شێر وەیا دوو پڵنگ وەیا دوو گورگ بەشەڕ نەهاتبن، ئنجا بڕوا دەکەم ئەگەر ئەو جانەوەرانە نەزەریەی «جوداوازیی بەرژەوەند...» بخوێنن وەک کە مرۆڤ دەیخوێنێ و دەیسەلمێنێ تا ئەوەی نابێ نیشتمانپەروەری تێروتەسەڵ دڵسۆزی بەشەرەف بێ، خێرا بە خێرا - دڕندەکان - یەکدی لەناو دەبەن و ئاستەواریان دەبڕێتەوە چونکە بەزاهیر لە نێوان دڕندانیدا چ بیروباوەڕی سەر بە خواپەرستی و داد و غەیردۆستی و دەستووراتی ئاکار و ئەو تەرزە خەسڵەتانە نین پارسەنگێکی خۆخۆریەکەیان بداتەوە کە نەزەریەی «جوداوازیی بەرژەوەند...» بەرپای دەکا.

ئنجا کە لە نێو مرۆڤدا بە هەموو باوەڕ و فەلسەفە و ئاکار و دینیەوە مومکین نەبێ نیشتمانپەروەری تێر بە دۆستی هەمیشەیی میللەت قبوڵ بکرێ چۆن دەشێ گورگ و گورگ برادەر بن لەسەر «جوداوازیی بەرژەوەند...» یەکدی نەکوژن!! ڕەنگە بگوترێ لە نێوان گورگاندا جوداوازیی چین نییە تاکوو بەشەڕیان بهێنێ، لە ئاست ئەم تەئویلەدا دوو تێبینی کورتیلەم هەیە: یەکیان ئەوەیە کە گورگ و ڕێویش جوداوازیی چینایەتیان لە نێواندا نییە کەچی گورگەکە ڕێوییەکە دەخوا. دوەمیان ئەوەیە شێر و شێر لەسەر نێچیر بەشەڕ نایەن بەڵام شێر و پڵنگ لەسەری بەشەڕ دێن نە شێرەکە و نە پڵنگەکە و نە نێچیرەکەش هیچیان جوداوازیی چینیان لە نێواندا نییە... سەیری شێر و شێر، پڵنگ و پڵنگ بە «برایەتی!» نێچیر دەخۆن.

وا بزانم چار نییە لەوەدا خۆشی بێ و ترشی بێ، دەبێ دان بەوەدا بهێنین کە مێژووی مرۆڤ و بەیەکەوە هەڵکردنی کۆمەڵایەتی جگە لە تاکە سوودی دەسەڵاتدار، ئەوەندە دۆستییە و هاریکارییە و یەکدی ویستنەی گشتی تێدا بووبێ بە پێچەوانەی داخوازیەکانی نەزەریەی «جوداوازیی بەرژەوەند -